

ANKARA

HACI BAYRAM VELİ ÜNİVERSİTESİ

LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

**UNESCO SOMUT OLMAYAN KÜLTÜREL MİRAS
LİSTELERİNDEKİ EL SANATLARI UNSURLARI VE
TİCARİLEŞTİRME**

Bilge TÜZEL

Tez Danışmanı

Prof. Dr. Mehmet Öcal OĞUZ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

TÜRK HALK BİLİMİ ANABİLİM DALI

TÜRK HALK BİLİMİ BİLİM DALI

Ağustos - 2020

**UNESCO SOMUT OLMAYAN KÜLTÜREL MİRAS LİSTELERİNDEKİ EL
SANATLARI UNSURLARI VE TİCARİLEŞTİRME**

Bilge TÜZEL

**YÜKSEK LİSANS TEZİ
TÜRK HALK BİLİMİ ANABİLİM DALI
TÜRK HALK BİLİMİ BİLİM DALI**

**ANKARA HACI BAYRAM VELİ ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ**

AĞUSTOS - 2020

ETİK BEYAN

Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Tez Yazım Kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmada; tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi, tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu, tez çalışmada yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi, kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı, bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu, bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim.

Bilge TÜZEL

15.09.2020

UNESCO Somut Olmayan Kültürel Miras Listelerindeki El Sanatları Unsurları ve
Ticarileştirme
(Yüksek Lisans Tezi)

Bilge TÜZEL

ANKARA HACI BAYRAM VELİ ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
Ağustos 2020

ÖZET

2003 yılında imzalanan ve Türkiye'nin 2006 yılında taraf olduğu Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi beş alanda belirmektedir. Bu alanlardan biri el sanatları geleneğidir. El sanatları geleneği, Somut Olmayan Kültürel Miras Listeleri'nin en görünür olduğu alanlardan biridir. Listelerdeki unsurların çoğunun doğrudan ve dolaylı olarak el sanatları geleneğiyle ilişkili olduğu görülmektedir. SOKÜM Sözleşmesi'nin ve SOKÜM Listeleri'nin önemli özelliklerinden biri kültürel mirasın yaşatılarak korunması ve kuşaktan kuşağa aktarılması vurgusudur. Korumanın ve aktarımın SOKÜM Sözleşmesi'nin temel prensipleriyle uyumlu olarak gerçekleştirilmesi için unsuru tehdit eden hususların belirlenmesi ve çözüm önerileri getirilmesi önem kazanmaktadır. Bu çalışmada, tehdit alanlarından aşırı ticarileşme konusu el sanatları geleneği bağlamında ele alınacak ve ticarileşme yaklaşımları değerlendirilecektir. Bu doğrultuda Sözleşme metninde, Sözleşme'nin Uygulama Yönergesi'nde, Sözleşme'ye dair Etik İlkeler'de, Hükûmetler Arası Komite Kararlarında, periyodik raporlarda ve adaylık dosyalarında ticarileşme ve aşırı ticarileşmeye ilişkin tespitler, kaygılar, sorunlar ve önlemlere dair dikkatler sunulmaktadır. Bu çalışmada, yukarıdaki UNESCO belgelerinin yanı sıra UNESCO toplantıları, gelenekle ilişkili STK'ların, sanatçıların, araştırmacılarının, kurum ve kuruluşların çalışmaları veri olarak kullanılmıştır. Bu verilerde, el sanatları geleneğinin sürdürülebilirliği için ticarileşmenin gerekliliği üzerinde durulurken aşırı ticarileşmenin ise unsurun korunmasında ve aktarılmasında tehdit oluşturduğu görülmektedir. Listelere kayıtlı her unsurun aşırı ticarileşme riski ve ticarileşmesi aynı oranda gerçekleşmemektedir. Özellikle kayıtlı olduğu SOKÜM Listesine göre farklılıklar gözükmemektedir. SOKÜM Listeleri üç ayrı Listedden oluşmaktadır: Temsilî Liste, Acil Koruma Gerektiren Somut Olmayan Kültürel Miras Listesi ve Korumanın İyi Uygulamaları Kaydı. TL'ye kayıtlı el sanatları geleneğiyle ilişkili unsurların belgelerinden hareketle genellikle unsura yönelik ticarileşme faaliyetlerinin gerçekleştiği söylenebilirken aşırı ticarileşme riskinin de bulunduğu görülmektedir. AKL'de unsura yönelik ticarileşmenin sağlanması için alternatif yol ve stratejiler geliştirilmeye çalışıldığı görülmektedir. KİUK'ta ise unsurların ticarileşme başarısı ve aşırı ticarileşme tehdidiyle başa çıkma yöntemleri örnek uygulamalar üzerinden sunulmaktadır. Bu kapsamda SOKÜM Sözleşmesi'nin ruhu ve felsefesiyle uyumlu ticarileşme süreci ve stratejileri SOKÜM Listesi'ne kayıtlı unsurlar vasıtasıyla verilmektedir. Uygulama aşamasındaki sorunlarından biri olarak karşılaşılan aşırı ticarileşme riski de kayıtlı unsurlar üzerinden değerlendirilerek çözümlenmeye çalışılmıştır.

Bilim Kodu : 31003
Öğrenci ORCID ID : 0000-0002-4288-1315
Anahtar Kelimeler : UNESCO, somut olmayan kültürel miras, el sanatları geleneği, aşırı ticarileşme, yaşatarak koruma
Sayfa Adedi : 119
Tez Danışmanı : Prof. Dr. Mehmet Öcal OĞUZ

Elements of Handcrafts in the UNESCO Intangible Cultural Heritage List and
Commercialization
(M. Sc. Thesis)

Bilge TÜZEL

ANKARA HACI BAYRAM VELİ UNIVERSITY
GRADUATE SCHOOL FOR ANKARA HACI BAYRAM VELİ UNIVERSITY
August 2020

ABSTRACT

There are five subjects the Convention for the Safeguarding of the Intangible Cultural Heritage which was signed in 2003 and Turkey became a part of it in 2006. One of the subject is handcrafts. Handcrafts are one of the most observable subjects in the List Intangible Cultural Heritage. Other subjects in the list are directly or indirectly linked to the handcrafts. An important feature of the ICH and the ICH lists are the emphasize of the idea of preserving the traditional heritage and transferring it to the next generations. To ensure that preserving and transferring can be compatible with the fundamental principles of the ICH Convention it is important to identify and create solutions for the threats. In this study one of threats which is over commercialization will be handled in the context of handcrafts and the commercialization approaches. Notes about findings, concerns, questions and suggestions about overcommercialization from the Operational Directive of the Convention, Ethical Principles, Intergovernmental Committee Decisions, periodic reports, candidate files of the Convention are presented. Data from abovementioned UNESCO files and UNESCO meetings, work of NGO's, artists, investigators and foundations are used in this study. The data is focused on the need for commercialization of the handcrafts to ensure the sustainability and the risk that overcommercialization poses. Commercialization and overcommercialization of every subject in the list does not happen in the same rate. There are observable differences according to the list that they are in. There are three different ICH lists. Representative list, List of Intangible Cultural Heritage that Urgent Safeguarding List, Register of Good Safeguarding Practices. Subjects related to handcrafts in the Representative List usually have a risk of overcommercialization from the applications of commercialization. In the List of Intangible Cultural Heritage that requires immediate protection there are different strategies and alternate routes being developed. In the Register of Good Safeguarding Practices the chance of commercialization and the coping strategies against the risk of overcommercialization are given from exemplary applications. Strategies and commercialization processes that are compatible with the spirit and the philosophy of the ICH Convention are given from the entities in the ICH Lists. One of the problems that were encountered in the application is the risk of overcommercialization was tried to resolve using the registered entities.

Science Code : 31003
Student ORCID ID : 0000-0002-4288-1315
Key Words : UNESCO, Intangible cultural heritage, traditional craftsmanship, overcommercialization, safeguard
Page Number : 119
Supervisor : Prof. Dr. Mehmet Öcal OĞUZ

TEŞEKKÜR

Tavsiye ve yönlendirmeleri ile bu tez konusunun ortaya çıkmasına vesile olan tezin yazım sürecinde akademik danışmanlığının yanı sıra manevi desteğini hissettiğim ve feyz aldığım tez danışmanım Prof. Dr. Mehmet Öcal Oğuz'a teşekkürlerimi sunarım. Tez savunmamda yer alarak kıymetli eleştirilerini sunan Prof. Dr. Hamiye Duran'a ve Doç. Dr. Selcan Gürçayır Teke'ye teşekkür ederim. Tezime yardımlarından dolayı Dr. Zeynep Safiye Baki Nalcıoğlu'na ve Meryem Özdemir'e teşekkür ederim. Lösemiyle mücadele ederken bile desteğini esirgemeyen ve asıl zorluğun kendinle mücadele etmek olduğunu öğreten annem Nejla Tüzel'e, mücadelemizi paylaşan ablam Belgin İnceoğlu'na ve bu çalışmayı yapmama vesile olan somut olmayan kültürel mirasın taşıyıcısı ve aktarıcısı bütün güçlü kadınlara müteşekkirim.

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
ÖZET.....	iv
ABSTRACT	v
TEŞEKKÜR.....	vi
İÇİNDEKİLER.....	vii
TABLoların LİSTESİ	ix
ŞEKİLLERİN LİSTESİ.....	x
RESİMLERİN LİSTESİ.....	xi
KISALTMALAR LİSTESİ.....	xii
1. GİRİŞ	1
2. SOKÜM SÖZLEŞMESİ VE TİCARİLEŞME.....	9
2.1. Sözleşme Metninde Ticarileşme.....	9
2.2. Uygulama Yönergesinde Ticarileşme	17
2.3. Etik İlkeler ve Ticarileşme	21
3. SOKÜM LİSTELERİNDE GELENEKSEL EL SANATLARI VE UNESCO BELGELERİNDE TİCARİLEŞME/AŞIRI TİCARİLEŞME	25
3.1. Grup I: Batı Avrupa ve Kuzey Amerika.....	25
3.1.1. Ebru: Türk Kâğıt Süsleme Sanatı, Türkiye (TL)	25
3.1.2. Bisalhães Siyah Çömlekçilik Üretim Süreci, Portekiz (AKL).....	32
3.1.3. Bölgesel El Sanatları Merkezleri: Geleneksel El Sanatlarının Kültürel Mirasını Korumak İçin Bir Strateji, Avusturya (KİUK)	36
3.1.4. Tinian Mermer Oymacılığı, Yunanistan (TL).....	38
3.1.5. Lefkara Dantelleri veya Lefkaritika, Güney Kıbrıs Rum Yönetimi (TL)	40
3.2. Grup II: Doğu Avrupa	43
3.2.1. Matyó Halk Sanatı, Bir Topluluğun Geleneksel Nakışları, Macaristan (TL)	43
3.2.2. Rovinj/Rovigno'nun Yaşayan Kültürünü Korumaya Yönelik Topluluk Projesi: Batana Ekolojik Müzesi, Hırvatistan (KİUK)	47
3.2.3. Konjic Ahşap Oymacılığı, Bosna Hersek (TL).....	51

3.2.4. Ukrayna'nın Dekoratif Halk Sanatı, Bir Olgu Olarak Petrykivka Dekoratif Boyama, Ukrayna (TL)	54
3.2.5. Drotárstvo Tel Zanaat ve Sanatı, Slovakya (TL)	57
3.3. Grup III: Latin Amerika ve Karayipler.....	61
3.3.1. Barış İnşası İçin Geleneksel El Sanatlarının Korunması Stratejisi, Kolombiya (KİUK).....	61
3.3.2. Buenos Aires'teki Filete Porteno, Geleneksel Resim Tekniği, Arjantin (TL)	65
3.3.3. Taquile ve Dokuma Sanatı, Peru (TL)	67
3.4. Grup IV: Asya ve Pasifik	70
3.4.1. Al-Kalpak İşçiliği Kırgız Erkek Şapkaları, Kırgızistan (TL).....	70
3.4.2. Moğol Kaligrafisi, Moğolistan (AKL)	73
3.4.3. Ala-kiyiz ve Shyrdak Kırgız Geleneksel Keçe Halı Sanatı, Kırgızistan (AKL)	78
3.4.4. İpek ve İpek Böcekçiliği, Çin (TL).....	82
3.4.5. Pekalongan'daki Batik Müzesi İş Birliğinde İlköğretim, Ortaokul, Lise, Meslek Okulu ve Teknik Okul Öğrencileri İçin Somut Olmayan Kültürel Miras Unsuru Endonezya Batik Eğitimi ve Öğretimi, Endonezya (KİUK)	87
3.5. Grup Va: Afrika.....	93
3.5.1. Botswana Kgatleng Bölgesinde Çanak Çömlek Yapım Becerileri, Botswana (AKL) ..	93
3.5.2. Toquilla'nın Geleneksel Hasır Şapka Dokuması, Ekvator (TL)	95
3.6. Grup Vb: Arap Devletleri	97
3.6.1. Al-Qatt, Al-Asiri Kadın Geleneksel İç Duvar Boyama Sanatı, Suudi Arabistan (TL) ..	97
3.6.2. Al Sadu, Birleşik Arap Emirlikleri'nin Geleneksel Dokuma Becerileri, Birleşik Arap Emirlikleri (AKL).....	100
4. SONUÇ	105
KAYNAKÇA	109
ÖZGEÇMİŞ	119

TABLolarIN LİSTESİ

Tablo

Sayfa

Tablo 2. 1. STK'ların El Sanatları Alanındaki Projeleri 15

ŞEKİLLERİN LİSTESİ

Şekil	Sayfa
Şekil 1.1. UNESCO SOKÜM Listelerinde El Sanatları Geleneğinin Görünümü	4
Şekil 1.2. UNESCO SOKÜM Listelerinde Doğrudan El Sanatlarıyla İlgili Unsurların Yıllara Göre Dağılımı.....	4
Şekil 2. 1. El Sanatları Alanıyla İlişkili Olan/Olmayan Akredite STK'ların Grafiği.....	12
Şekil 2. 2. El Sanatları Uzmanlıkları Olan Akredite STK'ların Seçim Gruplarına Göre Dağılımı.....	13
Şekil 2. 3. El Sanatlarıyla İlişkili Akredite STK Sayısının En Fazla Olduğu Ülkeler.....	13

RESİMLERİN LİSTESİ

Resim	Sayfa
Resim 3. 1. Ebru Sanatı	26
Resim 3. 2. Bilge Tüzel Arşivinden.....	26
Resim 3. 3. Ebru Sanatı Atölyesi Afişi	29
Resim 3. 4. Dezavantajlı Gruplara Yönelik Ebru Sanatı Atölyesi	31
Resim 3. 5. Çömlek Üretimi	32
Resim 3. 6. Siyah Çömlek Üretimi	33
Resim 3. 7. Bölgesel El Sanatları Müzesi.....	37
Resim 3. 8. Tinian Mermer Oymacılığı.....	39
Resim 3. 9. Lefkara Danteli Örneği	41
Resim 3. 10. Renkli Macar Nakışlı Masa Örtüsü ve Yastık Kılıfı	45
Resim 3. 11. Batana Ekolojik Müzesi.....	48
Resim 3. 12. Konjic Ahşap Oymacılığı	52
Resim 3. 13. Dekoratif Boyama Sanatı.....	55
Resim 3. 14. Drotárstvo Tel Zanaat ve Sanatı	57
Resim 3. 15. Uygulama Çalışmaları	62
Resim 3. 16. Buenos Aires'teki Filete Porteno.....	66
Resim 3. 17. Taquile ve Dokuma Sanatı	68
Resim 3. 18. Al-Kalpak İşçiliği Kırgız Erkek Şapkaları	71
Resim 3. 19. Moğol Kaligrafi	74
Resim 3. 20. Ala-kiyiz ve Shyrdak Kırgız Geleneksel Keçe Halı Sanatı	78
Resim 3. 21. İpek ve İpek Böcekçiliği.....	84
Resim 3. 22. Batik Sanatı.....	87
Resim 3. 23. “iWareBatik” Adlı Mobil Uygulamanın İçeriği	91
Resim 3. 24. iWareBatik” Adlı Mobil Uygulamanın Tanıtım Afişi.....	92
Resim 3. 25. Çanak Çömlek Yapım Becerileri.....	93
Resim 3. 26. Geleneksel Hasır Şapka Dokuması.....	95
Resim 3. 27. Al-Qatt, Al-Asiri Kadın Geleneksel İç Duvar Boyama Sanatı.....	98
Resim 3. 28. Birleşik Arap Emirlikleri'nin Geleneksel Dokuma Becerileri	101

KISALTMALAR LİSTESİ

Bu çalışmada kullanılmış kısaltmalar, açıklamaları ile birlikte aşağıda sunulmuştur.

Kısaltmalar	Açıklamalar
AKL	Acil Koruma Gerektiren Somut Olmayan Kültürel Miras Listesi
AVM	Alışveriş Merkezi
FAO	Gıda ve Tarım Kurumu
ICOM	Uluslararası Müze Konseyi
ICH	Intangible Cultural Heritage
ILO	Uluslararası Çalışma Kurumu
KİFAÇ	Kültürel İfadelerin Korunması ve Geliştirilmesi Sözleşmesi
KİUK	Korumanın İyi Uygulamaları Kaydı
SOKÜM	Somut Olmayan Kültürel Miras
SOKÜM Sözleşmesi	Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi
STK	Sivil Toplum Kuruluşları
Taraf Devletler	Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi'ne Taraf Olan Devletler
TL	İnsanlığın Somut Olmayan Kültürel Mirası Temsilî Listesi
UNDP	Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı
UNESCO	Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Kurumu

1. GİRİŞ

UNESCO (Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Kurumu) tarafından hazırlanan Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi'nin (bundan sonra SOKÜM Sözleşmesi denilecektir) belirlediği alanlardan biri olan el sanatları geleneği ekonomik büyümenin güçlü bir kaynağıdır. Ekonomik büyüme ve kalkınma hususları el sanatları geleneğinin gelecek nesillere aktarımını teşvik etmekte ve yeni istihdam alanları oluşturmaktadır. Bu sebeple UNESCO, SOKÜM Sözleşmesiyle yerel kültürlerin uluslararası alanda el sanatları geleneğinin korunmasını, aktarılmasını ve sürdürülebilirliğini sağlayarak yaratıcılığa ve üretime teşvik etmektedir. Bu doğrultuda UNESCO, SOKÜM Sözleşmesiyle koruma ve aktarımı amaçlarken 2030 Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleriyle de bu amacı desteklemektedir. El sanatları geleneği, Hedef 8: “İnsana Yakışır İş ve Ekonomik Büyüme” ve Hedef 12: “Sorumlu Tüketim ve Üretim” ile doğrudan diğer 15 hedefle dolaylı olarak ilişkilidir.

Ursullar, koruma ve aktarım süreçlerinde çeşitli risklerle karşı karşıya kalır. SOKÜM Sözleşmesi'nin ilkeleriyle uyumlu olmayan ve istenmeyen riskler şöyledir: Olumsuz tutumlar, demografik konular, çevresel bozulmalar; aktarımın ve pratiğin zayıflaması, kültürün küreselleşmesi, yeni üretimler ve teknikler (unsuru bağlamından koparan/tamamen değıştiren), yöntemin ya da nesnelerin yok olması ve ekonomik baskı. El sanatları geleneğinin karşılaştığı risklerden bağlamından koparma, turistifikasyon, metalaştırma, otantikleştirme dondurma, kötüye kullanma etrafında şekillenen aşırı ticarileştirme, bu tezin konusunu oluşturmaktadır. Tezde, UNESCO Somut Olmayan Kültürel Miras Listelerine kayıtlı unsurların Liste'ye kaydıyla ticarileşme ve aşırı ticarileşmeye ilişkin durumunun tespiti yapılarak UNESCO'nun ticarileşmeye yönelik tutumu ve aşırı ticarileşmeye karşı Taraf Devletlerin ve UNESCO'nun yaklaşımları, önlemleri ve stratejileri değerdendirilecektir.

SOKÜM Listelerine kayıtlı geleneksel el sanatlarını koruma ve aktarma süreçleri dikkate alınarak unsurların karşılaştığı aşırı ticarileşme riskinin öncelikle ulusal düzeydeki farkındalığı ve faaliyetleri ardından uluslararası alandaki tezahürleri değerdendirilecektir. Bu amaçla tezde öncelikle İnsanlığın Somut Olmayan Kültürel Mirası Temsilî Listesi (bundan sonra TL denilecektir)¹, Acil Koruma Gerektiren Somut Olmayan Kültürel Miras Listesi (bundan sonra

¹ Bu tez kapsamında kullanılan AKL, KİUK, TL vb. kısaltmalar M. Öcal Oğuz'un (2018) *Somut Olmayan Kültürel Miras Nedir?* isimli kitabından alınarak kullanılmıştır.

AKL denilecektir) ve Korumanın İyi Uygulamaları Kaydındaki (bundan sonra KİUK denilecektir) el sanatları unsurları belirlenmiştir.

SOKÜM Sözleşmesi'ne kayıtlı unsurlar beş alanda belirmektedir: Somut olmayan kültürel mirasın aktarılmasında taşıyıcı işlevi gören dille birlikte Sözlü gelenekler ve anlatımlar; Gösteri sanatları; Toplumsal uygulamalar, ritüeller ve şöenler; Doğa ve evrenle ilgili bilgi ve uygulamalar ve El sanatları geleneği. Bu beş alan kesin çizgilerle ayrılmamakla birlikte birincil ve ikincil düzeyde ilişkileri belirlenebilmektedir². Bu doğrultuda tezde 127 ülkenin 549 unsuru içerisinde el sanatlarıyla doğrudan (birincil) ve dolaylı (ikincil) ilişkili unsurlar belirlenmiş ardından 2008-2019 yılları arasında el sanatlarıyla birincil dereceden ilişkili unsurların grafiği oluşturulmuştur. Tezde incelenecek dosyalar doğrudan el sanatlarıyla ilgili unsurlar arasından seçilmiştir. Şekil 1 incelendiğinde SOKÜM Listesinde yer alan unsurların yarısından fazlasının geleneksel el sanatları alanına dâhil olduğu görülmektedir. El sanatları geleneğinin SOKÜM Sözleşmesi'nin belirlediği dört alanla ilişkilendirilmesi ve Listedeki unsurların çoğunun alt başlığı olmasının sebebi el sanatları geleneğinin çıktılarının “somut” olması, somut ve somut olmayanın birlikte korunmasına ve aktarılmasına dayanmasıdır. Listede el sanatları ürünü “somut”; ürünle birlikte icrası, sözlü kültürle ilişkisi ve belleklerdeki birikimi “somut olmayan” kültürel mirası oluşturur. Listede el sanatları unsurlarına eğilim ve dikkat SOKÜM Listelerindeki el sanatlarına ilişkin çalışmaların gerekliliğini göstermesi bakımından önemlidir.

El sanatları kavramı yerine geçmişten günümüze kadar “halk sanatları, el sanatları, geleneksel zanaatlar, Anadolu halk sanatları, köylü el sanatları, küçük sanatlar, çarşı sanatları, turistik el sanatları” gibi birçok terim kullanılmıştır (Öztürk, 2003: 24-25). Söz konusu terimlerin kullanım sıklığı her dönem değişmiş ve yeni terimler eklenmeye devam etmektedir. Bu değişim el sanatlarına ilişkin bakış açısının kişiye ve döneme göre farklılığını göstermektedir. Kurum, kuruluş, STK ve sanatçılar el sanatlarını farklı yaklaşımlarla ele almış bu nedenle genel bir tanım ve terim kullanılamamıştır. SOKÜM Sözleşmesi'nde, Sözleşme'nin belirlediği alanlardan biri olarak “el sanatları geleneği” terimi kullanılmaktadır. El sanatlarıyla ilişkili unsurlar bu başlık altında toplanmaktadır. Unsurların adlandırılmalarında ise “Zanaat ve Sanat”, “Geleneksel El Sanatları”, “Bilgi ve Teknikleri”, “İşçiliği”, “Geleneksel Bilgi ve Beceriler”, “Bilgi, Beceri ve Ritüeller”³ terimleri kullanılmaktadır. SOKÜM Listelerindeki unsurlara ilişkin

² UTMK sayfasına ayrıntılı bilgi için bkz. <https://www.unesco.org.tr/Pages/181/177/>

³ SOKÜM Sözleşmesindeki el sanatları unsurlarının adlandırılışı farklılık göstermektedir. Örneğin; Slovakya'nın Temsilî Listesinde “Drotárstvo Tel Zanaatı ve Sanatı”; Kolombiya'nın Korumanın İyi Uygulamaları Kaydındadır. “Barış İnşası İçin Geleneksel El Sanatlarının Korunması Stratejisi”; Çok uluslu dosya olarak Hırvatistan, Kıbrıs, Fransa, Yunanistan, İtalya, Slovenya, İspanya ve İsviçre'nin Temsilî Listeye kayıtlı “Kuru Taş Duvar Sanatı Bilgi

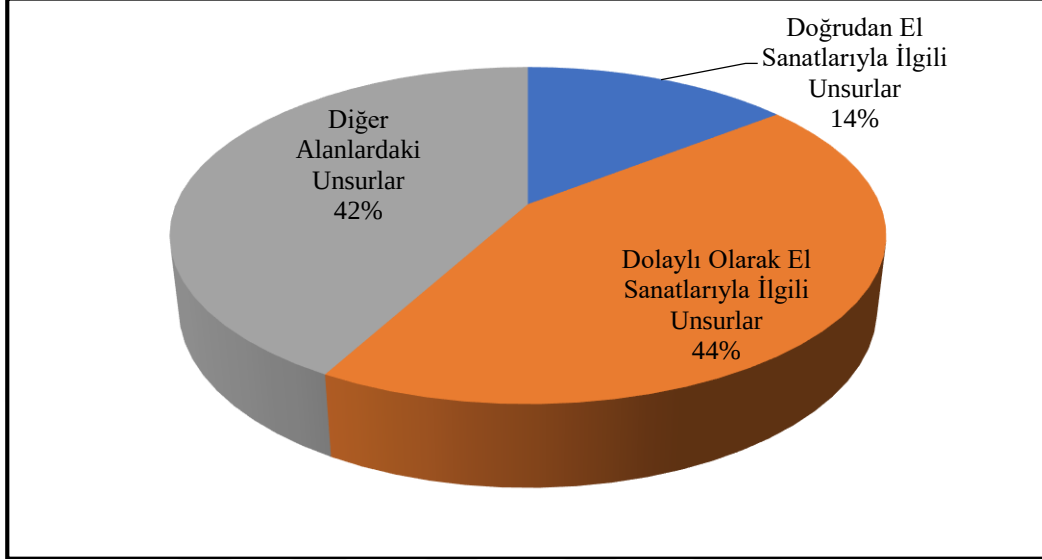
adlandırılırlara bakıldığında Listede el sanatları unsurlarının yapım bilgisi ve üretiminin yanı sıra ritüel terimine yer verildiği görülmektedir. SOKÜM Sözleşmesi el sanatları alanında; bilgiyi, beceriyi, ritüelleri somut ve somut olmayan kültürel mirası bir arada korumayı ve kuşaktan kuşağa aktarmayı hedeflemektedir. Unsurlara ilişkin aday dosyalarda el sanatları yerine “otantik” ve “geleneksel sanatlar” terimi de sıklıkla kullanılmaktadır. Gürçayır Teke, otantik ve geleneksel terimlerin kullanılışının zihinlerde geleneğin sabitlenmesinden ve unsurun geçmişe dayandırılma isteğinden kaynaklandığını belirtmektedir (2018: 19-31).

Geçmişten bugüne el sanatları yerine kullanılan terimlere bakıldığında “turistik el sanatları, çarşı sanatları” gibi terimler el sanatlarının ticarileşmesinin koruma yaklaşımları öncesinde de varlığını göstermektedir. El sanatlarının ticarileşmesi/aşırı ticarileşmesi literatürde yeni bir kavram ve olgu değildir. Kültürde el sanatları “zanaat” olarak değerlendirilerek usta-çırak ilişkisiyle aktarılan sistemli bilgi ve beceriye dayalı üretim ve üretilen üründen para kazanımı sağlayan iş olarak bir meslek grubunu nitelemektedir. Bu sebeple el sanatları geleneği ticaret ve ekonomiden bağımsız değildir. Geçmişten bugüne el sanatları geleneğine ilişkin ilgi ve dikkat değişiklik göstermiştir. Geçmişte pazarlanan el sanatı ürünüyken günümüzde el sanatı geleneğinin de ticarileştiği görülmektedir. Örneğin; çömlek ustası çömlek yaparak geçimini sağlarken günümüzde çömleğin yapım süreci, sürece ilişkin eğitimler, uygulanan ritüeller ve pratikler ürünle birlikte pazarlanmaktadır. Aşırı ticarileşme üründen sürece yönelik ivme kazanmıştır. Bu pazarlama sürecinde unsur, bağlamından koparılarak aşırı ticarileşme riskiyle karşı karşıya kalabilmektedir.

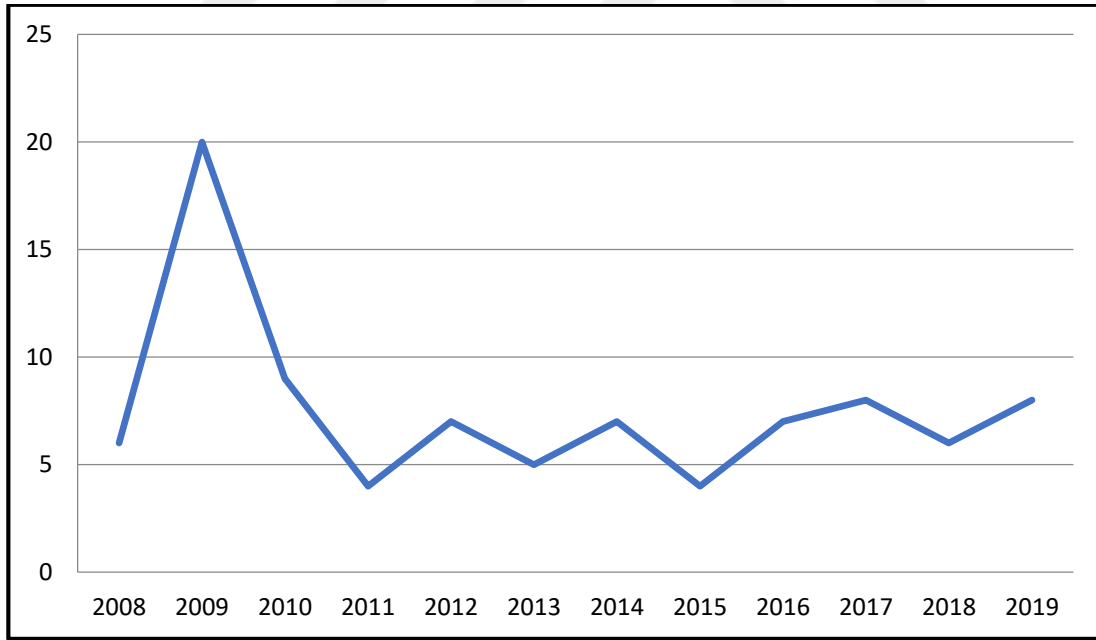
Bu tezin sınırlılığı SOKÜM Listelerine kayıtlı el sanatları unsurlarının tanımı, ticarileşmesi ve aşırı ticarileşmesi kapsamında belirlenmiştir. Tezde, SOKÜM Listesine kayıtlı el sanatlarıyla ilişkili unsurlar ikiye ayrılmıştır: Doğrudan el sanatlarıyla ilgili unsurlar (birincil) ve dolaylı olarak el sanatlarıyla ilgili unsurlar (ikincil). İki ayrım UNESCO’nun ICH sayfasının unsurlara ilişkin bölümlerin alt başlıklar incelenerek oluşturulmuştur. Doğrudan el sanatlarıyla ilişkili unsurların esas noktası el sanatlarının yapımı ve yapım süreci deneyimidir. Temel amacı ise el sanatlarının korunması ve aktarılmasıdır. Dolaylı olarak el sanatlarıyla ilişkili unsurlar ise el sanatlarını çeşitli ritüel ve pratikler içerisinde uygularken hedefi, el sanatı bilgisinin öğrenimi ve aktarımı olmasa da el sanatlarına ilişkin bir kazanım da oluşmaktadır. Örneğin; şenlikler yukarıda bahsedilen beş alandan öncelikli olarak toplumsal uygulamalar, ritüeller ve şöenler

ve Teknikleri”; Azerbaycan’ın Temsili Listeye kayıtlı “Lahij’in Bakır İşçiliği”; Peru’nun Temsili Listeye kayıtlı “Q’eswachaka Köprüsünün Yıllık Yenilenmesiyle İlgili Bilgi, Beceri ve Ritüeller” olarak ifade edilmektedir.

alanına dâhildir. Ancak şöenler içerisinde gerçekleşen ritüeller (yumurta boyama, maske tasarımı gibi) geleneksel el sanatlarını alanını da ilgilendirir. Bu sebeple Şekil 1’de Listeye kayıtlı şenlikler dolaylı olarak el sanatlarıyla ilişkili bölüme dâhil edilmiştir.

Şekil 1.1. UNESCO SOKÜM Listelerinde El Sanatları Geleneğinin Görünümü

Şekil 1.2. UNESCO SOKÜM Listelerinde Doğrudan El Sanatlarıyla İlgili Unsurların Yıllara Göre Dağılımı

Listeye kayıtlı 549 unsurdan el sanatlarıyla doğrudan ilişkili unsur sayısı 93 dolaylı ilişkili unsur sayısı ise 280'dir. Şekil 2'de doğrudan el sanatlarıyla ilgili unsurların yıllara göre dağılımı görülmektedir. Tabloda 2008-2009 yılları arasında SOKÜM Listesine kayıtlı el sanatlarıyla doğrudan ilişkili unsur sayısının fazlalığı dikkat çekmektedir. 2015 yılından sonra ilgili unsurların kaydında istikrar görünmektedir. 2008-2011 yılları SOKÜM Sözleşmesi'nin kabul tarihine (2003) yakındır. 2008-2011 yılları arasındaki dalgalanmanın, SOKÜM Sözleşmesi'nin yeni olması ve Listeye öncesinde örnek unsur kaydının fazla olmaması sebebiyle olduğu muhtemeldir. Tezde ayrı bölümlerde 373 unsurun belgelerinin incelenmesi mümkün olmadığından incelenecek unsurlar 93 unsur arasından seçilmiştir. 93 unsur arasından ticarileşme ve aşırı ticarileşmeye Sözleşme'nin ve Taraf Devletlerin çalışmalarına örnek verilecek unsurlar, Taraf Devlet gruplarından eşit sayıda seçilmiştir. Seçilen unsurların kültürel çeşitliliği göstermesi ve unsur farklılığının ticarileşmeye etkisinin doğru saptanması için her grupta benzer el sanatı olmamasına dikkat edilmiştir. Ayrıca ticarileşmenin üç ayrı SOKÜM Listesinde tespit edilmesi ve irdelenmesi için her grupta eşit derecede TL, AKL ve KİUK kayıtlı unsurlarından seçilmesine özen gösterilmiştir. Bu tezde, el sanatları geleneği Taraf Devletlerin hazırladığı Adaylık Formları, Periyodik Raporlar, Değerlendirme Organı Raporları ve UNESCO'nun diğer belgeleri veri olarak kullanılmıştır.

Yukarıdaki veriler, el sanatları alanında SOKÜM Listelerinde beliren unsurların kapsamının genişliğini ve çokluğunu göstermektedir. Bu bağlamda Türkiye'de, SOKÜM Listelerine kayıtlı el sanatlarına ilişkin bütüncül bir çalışmanın yapılması ve el sanatlarının ve sanatçıların karşılaştığı aşırı ticarileşme riskinin Sözleşme kapsamında değerlendirilerek incelenmesi gerekliliği oluşturmaktadır. Bu tez, 2008 yılından bu yana Listeye kaydedilen el sanatlarıyla ilişkili unsurların ticarileşme ve aşırı ticarileşme durumlarını kalkınma, sürdürülebilirlik, ekonomik büyüme, küreselleşme ve kültür stratejilerini temel alıp çözümlemeyi amaçlamıştır.

Tezin kapsamını oluşturan el sanatları, kültür endüstrisi ve SOKÜM Listeleri konuları ayrı ayrı birçok çalışmaya konu olmuştur. Ancak mevcut literatürde SOKÜM Listelerindeki el sanatlarını bütüncül olarak ele alan el sanatlarının karşılaştığı riskleri tanımlayan ve UNESCO'nun koruma stratejilerini inceleyen çalışmalar sınırlıdır. Bu sebeple tezde öncelikle doğrudan SOKÜM Sözleşmesi bağlamında el sanatlarının ticarileşmesini farklı bağlamlarda ele alan eserlerden bahsedilmiştir. Türkiye'de SOKÜM Sözleşmesi'nin amaç ve idealleri kapsamında tanımlamalarına, sınırlılıklarına ve yönetmeliğine ilişkin öncü çalışmalardan biri M. Öcal Oğuz'un *Somut Olmayan Kültürel Miras Nedir?* isimli kitabıdır (Oğuz, 2018).

Öcal Oğuz'un *Küreselleşme ve Uygulamalı Halk Bilimi* adlı kitabının "Ulusal Kalıtın Küreselleştirilmesi ve Türk El Sanatları" adlı bölümünde el sanatlarının tanımına ilişkin düşünceler ve çelişkiler, Türkiye'deki el sanatlarıyla ilişkili kurum ve kuruluşların el sanatlarını derleme, araştırma, aktarma, üretme ve pazarlama yaklaşımları incelenmiştir. El sanatlarındaki ticarileşmenin istihdam ve ekonomik büyümeye katkısı bakımından gerekliliğinin yanında ancak aşırı ticarileşmenin yol açtığı zararın önüne geçebilmek için ulusal kalıtın küresele olduğu gibi sunulmaması gerekliliği ifade edilmiştir (2013: 47-55).

Evrin Ölçer Özünel'in "*Kültür Turizminde Yöresel ve Otantik Olanı Sorgulamak ve Tüketilmiş Mekânları Yeniden Üretmek Üzerine*" adlı yazısında çağdaş turizm anlayışının paketleme, pazarlama ve tüketme üçgeninde içselleştirdiği otantiklik ve yöresellik kavramları tartışılmaktadır. Yazı kapsamında "Çin malı" ürünlerin yerele özgü gibi gösterilmesi el sanatları alanında aşırı ticari kaygının sonucu olarak değerlendirilmektedir (2011: 255-262).

Evrin Ölçer Özünel'in "*Somut Olmayan Kültürel Mirasın Karanlık Yüzleri: Turistifikasyon, Bağlamından Koparma, Millileştirme, Müzeifikasyon, Otantifikasyon ve Aşırı Ticarileşme*" adlı yazısında ülkelerin SOKÜM Listelerine kaydettirdiği unsurların karanlık yüzler olarak nitelendirilen risk alanlarına ilişkin değerlendirilmelerde bulunmaktadır (2017: 349-366).

Nebi Özdemir'in "*Kültür Ekonomisi ve Endüstrileri ile Kültürel Miras Yönetim İlişkisi*" adlı yazısında kültürel turizmine en yakın alan olarak belirtilen el sanatları geleneğini başta olmak üzere SOKÜM Sözleşmesi'nin belirlediği diğer dört alanda kültür-ekonomi ilişkisi sorgulanmaktadır.

Selcan Gürçayır Teke'nin 2018 yılında yayınlanan "*Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi Listelerinde Yaşayan Miraslar ve Sabitlenen Gelenekler*" başlıklı makalesinde SOKÜM Listesine kaydedilen el sanatları unsurlarının karşılaştığı riskler Aday Dosyalar, Değerlendirme Organı Raporları ve Komite Kararları verileri aracılığıyla tartışılmıştır. Bu tezin konusunu da oluşturan el sanatlarının aşırı ticarileşme riski makalede koruma, aktarım ve küreselleşme kavramları kapsamında ele alınmıştır.

Türkiye'de Somut Olmayan Kültürel Mirasa İlişkin çeviri yazılarından 2018 yılında yayınlanan *SOKÜM Sözleşmesi Yönelimler, Eğilimler ve Eleştiriler* isimli kitapta Janet Blake'nin yazdığı Kübra Kösemek, Hanife Yıldırım ve Tuğba Bekmez'in çevirdiği "UNESCO'nun 2003 Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi: Korumada Topluluk Katılımının İma Ettikleri" başlıklı yazının "Kültür ve Kalkınma - Daha Geniş Bağlam" adlı bölümünde kültür

ve kalkınma ilişkisi topluluk katılımıyla sorgulanmıştır. Yazı, somut olmayan kültürel mirasın kalkınmadaki rolüne ve potansiyeline ilişkin bakış açıları getirmektedir (Blake, 2018: 109-136).

Kültür alanı dışındaki disiplinlerde de el sanatlarının ticarileşmesi konusu tartışılmıştır. Bankacılık ve Finans alanında unsura ilişkin olmaktan ziyade unsurun aktarıcılarının aşırı ticarileşme durumunda yüzleştiği sorunlara değinilmektedir.⁴ Tasarım, Moda ve Tekstil alanlarında el sanatlarının yapımına ilişkin teorik çalışmaların yanı sıra kısmen de olsa el sanatlarının tasarımında toplumsal ve kültürel geçiş konuları ele alınmaktadır.⁵

STK’ların el sanatlarına ilişkin çalışmaları da genellikle mali kazanç ve pazarlama odaklıdır ve mali destek proje ve planlamaları ağırlıklıdır.⁶

SOKÜM Listelerindeki el sanatları unsurlarının tanımlandığı ve incelendiği unsurların ticarileşmesinin veriler ışığında tartışıldığı bu tez amaçları, gereklilikleri ve sınırlılıkları belirten Giriş’ten sonra devam eden iki bölümden oluşmaktadır. Tezin ikinci bölümünde “Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması (SOKÜM) Sözleşmesi ve Ticarileşme” başlığı altında Sözleşme’nin ticarileşmeye dair içeriğini irdelemekte ve değerlendirmektedir. Bu bölümün “Sözleşme Maddelerinde Ticarileşme” adlı ilk alt başlığında 2003 Sözleşmesi’nde ticarileşmeyle ilişkili kavramların detaylarına yer verilmektedir. “Uygulama Yönergesinde Ticarileşme” adlı ikinci alt başlıkta ticarileşme kavramına yönelik detayları incelenmektedir. İkinci bölümün son alt başlığı “Etik İlkeler ve Ticarileşme” bölümünde şu anda nasıl ve gelecekte nasıl olmalı? soruları etrafında oluşturulan uygulamayı destekleyici etik ilkelerin ticarileşme kavramına bakışı saptanacaktır.

Tezin üçüncü bölümü “Sözleşme’ye Taraf Devletlerin Adaylık Dosyaları, Değerlendirme Organı Raporları ve Periyodik Raporlarında Geleneksel El Sanatlarının Ticarileşmesi” adını taşımaktadır. Bu bölüm altı alt başlıktan oluşmaktadır. Bu başlıklar UNESCO’nun 40. Genel Konferansında kararlaştırdığı seçim grupları dağılımına göre ayrılmıştır. Bu bölümde SOKÜM

⁴ Çalışma için bakınız; Kadir Murat Altıntaş’ın *Bilig* dergisinin 77. Sayısında çıkan “Kaybolmaya Yüz Tutmuş Geleneksel Türk El Sanatkârlarının Karşı Karşıya Bulunduğu Ticari Sorunların Analizi” adlı yazı.

⁵ Çalışma için bakınız; Dilek Akyıldız Hocaoglu, Dilek Akbulut ve Dilek Himam Er tarafından yazılan “Social and Cultural Transition of a Handcraft by Design and Innovation: The Case of Nallıhan Needle Lacework” adlı çalışma 10. Avrupa Tasarım Akademisi Konferansı’nda Geleceği Hazırlamak bölümünde sunulmuştur.

⁶ Sivil Toplum Kuruluşlarının el sanatlarına ilişkin çalışmalarına örnekler şöyledir:

Orta Karadeniz Kalkınma Ajansı (2012). *TR 83 Bölgesi El Sanatlarının Pazarlanması ve Satış Pazar Araştırması Raporu*. Yeşil Irmak Havzası Kalkınma Birliği. https://www.oka.org.tr/assets/upload/dosyalar/100tr-83-bolgesi-el-sanatlarinin-pazarlanmasi-ve-satishi-pazar-arastirmasi-raporu-2012_v2.pdf (15.04.2020).

İstanbul Kalkınma Ajansı (2012). *TR 10 Yaratıcı Endüstrilerin Geliştirilmesi Mali Destek Programı (İşletmeler)*. <http://www.istka.org.tr/media/1111/yarat%C4%B1c%C4%B1-end%C3%BCstrilerin-geli%C5%9Ftirilmesi-mali-destek-program%C4%B1-ygk.pdf> (15.04.2020).

Listesine kayıtlı tez kapsamına dâhil edilen ve edilmeyen el sanatları unsurlarından ilgili seçim grubunda bahsedilmiştir. İkinci alt başlıkta seçim gruplarına göre el sanatlarına ilişkin unsurun adı, kayıtlı olduğu ülke ve kayıtlı olduğu SOKÜM Listesi belirtilmiştir. Her unsura ilişkin öncelikle unsurun tanımı, uygulanışı, katılımcıları ve aktarıcıları incelenmiş ardından UNESCO belgeleri aracılığıyla ülkelerin ticarileşme yaklaşımları, stratejileri, önlemleri ve unsura etkileri tartışılmıştır.

Sonuç olarak, bu tez üç açıdan önem arz etmektedir: Birincisi yereldeki el sanatlarının yanı sıra diğer ülkelerin de el sanatları bilgisine, deneyimine ve uygulama süreçlerine ilişkin bilgi ve belgeleri sunmaktadır. İkincisi, SOKÜM Sözleşmesi kapsamında el sanatları geleneği alanında beliren koruma politikalarının, uygulamalarının ve yaklaşımlarının bütüncül olarak incelenmesidir. Üçüncüsü el sanatlarının ticarileşmesi ile aşırı ticarileşmesi arasındaki çizginin belirlenmesi, aşırı ticarileşme riskinin uluslararası alanda bir risk kabul edilerek SOKÜM Sözleşmesi'nin ve Sözleşme'ye aday ülkelerin ticarileşme/aşırı ticarileşmeye bakış açısının belirlenmesine katkı sağlamasıdır. Bu bağlamda bu tez el sanatlarının korunması ve gelecek kuşaklara aktarılması süreçlerinde el sanatlarının ticari yönüne ilişkin yapılması gerekenler için ülkelere, el sanatları uygulayıcılarına, kurum, kuruluş ve STK'lara rehber olacaktır.

2. SOKÜM SÖZLEŞMESİ VE TİCARİLEŞME

2.1. Sözleşme Metninde Ticarileşme

SOKÜM Sözleşmesi, 17 Ekim 2003 tarihinde UNESCO'nun 32. Genel Konferansında imzalanmıştır. UNESCO'nun temel amaç ve prensiplerini kültür yoluyla gerçekleştirme sürecinde SOKÜM Sözleşmesi ile UNESCO'nun diğer sektörleri⁷ ve öncelikleri⁸ disiplinler arası bir yaklaşımla birbirlerini tamamlayıcı ve bütüncüdür. “Kültürel miras, sosyokültürel süreçlerin daha geniş bir alanının bir parçası olarak anlaşılmalıdır” (Hampton, 2005). Bu bağlamda kültür ve sürdürülebilir kalkınma, kültür endüstrisi, kültür ekonomisi, kültür turizmi vb. UNESCO'nun kültür sektörü ile diğer Programları, Listeleri ve Ağlarının ortak çalışma alanları olarak değerlendirilebilir. Kültürün pazarlama, turizm ve endüstri alanlarıyla ilişkisi bazı durumlarda riskler oluşturmaktadır. Bu nedenle bu tez kapsamında ticarileştirme ve aşırı ticarileştirme incelenmektedir. Bu bölümde ise SOKÜM Sözleşmesi'nin genel amaçları, hükümlülükleri ve envanterleme sistemi başlıkları altında somut olmayan kültürel mirasın ekonomik kalkınmayla ilişkisi, ticarileşmesi ve aşırı ticarileşme riski tartışılacaktır.

SOKÜM Sözleşmesi'nin başlıkları ve maddelerinde, doğrudan ve dolaylı olarak somut olmayan kültürel mirasın ticarileşmesi, ekonomi ve kalkınma vurgusu görülmektedir. SOKÜM Sözleşmesi'nin “Madde 2: Tanımlar” alt başlığında “İşbu Sözleşme bağlamında, sadece, uluslararası insan hakları belgeleri esaslarına uyan ve toplulukların, grupların ve bireylerin karşılıklı saygı gereklerine ve sürdürülebilir kalkınma ilkelerine uygun olan somut olmayan kültürel miras göz önünde tutulacaktır” (2005: 164) ifadesinde unsurların Listeye kaydedilme kriterleri dile getirilmiştir. Bu bağlamda tüm insanların ve mirasların ayırım gözetilmeksizin aynı haklara sahip olması temelli, gelecek kuşakların ihtiyaçlarını geçmişin kültürel birikim ve deneyimlerinden faydalanarak oluşturulan kalkınma modellerine uygun olması unsurlarda aranan ilk kriterlerdir. Aynı maddede Sürdürülebilir Kalkınma 2030 Hedeflerine yönelik kültürel mirasın korunması süreçlerinde ve envanterleme sisteminde dikkat edilecek hususların 2030 Hedefleriyle entegre okunması uyarısı olarak değerlendirilebilir. Öyle ki kültürel mirasın Listeye kaydı kültürel mirasın korunması ve yaşatılması süreçlerinin sonucu değil ilk adımıdır. Bu sürecin yönetimi 2030 Hedefleriyle uyumlu olmayacak şekilde ilerlediğinde kültürel miras

⁷ UNESCO'nun kültür dışında diğer dört temel sektörü şöyledir: Eğitim, Doğa Bilimleri, Sosyal ve Beşeri Bilimler, Bilgi ve İletişim (<http://www.unesco.org.tr/>).

⁸ Afrika, Sürdürülebilir Kalkınma 2030 Hedefleri ve Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Öncelikleri. (<http://www.unesco.org.tr/>).

aktarımına ket vurabilir, toplulukların miras konusunda ilgisi, dikkati ve farkındalığı azalabilir ve Sözleşme'nin ilke ve prensipleriyle çatışarak Sözleşme'nin etkisini ve rolünü azaltabilir. Kültürel mirasın korunması ve aktarılması süreçlerinde 2030 Hedefleriyle uyumla olmayan ve bu tezin de ana hattını oluşturan el sanatlarının aşırı ticarileşme riski söz konusu ihtimalleri doğurur.

2. Maddenin 3. Fıkrasında kültürel mirasın korunmasının ne anlama geldiği, nasıl gerçekleştirileceği ve sınırlıkları belirtilmiştir:

“Koruma” terimi somut olmayan kültürel mirasın yaşayabilirliğini güvence altına alma anlamına gelir; buna kimlik saptaması, belgeleme, araştırma, muhafaza, koruma, geliştirme, güçlendirme ve özellikle okul içi ya da okul dışı eğitim aracılığıyla kuşaktan kuşağa aktarma olduğu kadar, bu kültürel mirasın değişik yanlarının canlandırılması dâhildir” (2005: 164).

Bu fıkrada “kültürel mirasın değişik yanlarının canlandırılması dâhildir” ifadesi belirsiz olmakla birlikte ticarileşme kavramı açısından değerlendirilebilir. Kültürel mirasın sürdürülebilirliğinin ve toplulukta yaşayabilirliğinin korunması için unsurun bir yandan pazar sektöründe varlığını koruması diğer yandan aşırı ticarileşmemesi gerekmektedir. “Ticarileşme” ve “Aşırı ticarileşme” kavramları arasındaki nüans önemlidir. El sanatları geleneğinin korunması bağlamında iki kavram değerlendirildiğinde ticarileşme zanaatkârın ekonomik zorlukları olmadan sanatını sürdürmesi, toplulukların günlük yaşamlarında sanatın yer bulması, ekonomik kalkınmanın sağlanması ve kültürel mirasa olan ilgi ve dikkatin artması için önemlidir. Aşırı ticarileşme ise zanaatkârların inisiyatifiyle oluşan ekonomik dengesizliğe, ürünün yahut üretme sürecinin normalin üzerinde fiyatlarla gerçekleşmesinden dolayı toplulukta “seçkin sanatı” (aşırı değer yükleme) algısına yol açabileceği gibi değersizleştirme ve anlamsızlaştırmaya da neden olabilir. Ayrıca “çakma” ürünlerin oluşumuna ve taklitçiliğe teşvik edebilir. Bu bakımdan Sözleşme'nin unsurun hangi yönlerden ve nasıl canlandırması belirsizliğinin nasıl ortadan kaldırılması gerektiğine ilişkin düşünülmesi gerekmektedir.

Sözleşme'nin “Madde 13: Diğer Koruma Önlemleri” alt başlığında her Taraf Devletin kendi toprağı üzerindeki somut olmayan kültürel mirası koruması için yapması gerekenler sıralanmaktadır. Bu hususların ifade edildiği bölümün (d) maddesi kültürel mirasların ekonomik yönüyle ilgilidir:

“(d) Aşağıdaki hususları amaçlayan uygun yasal, teknik, idari ve mali önlemler almak:

(i) Somut olmayan mirasın eğitimi ve idaresi ile ilgili kurumların oluşturulmasını özendirmek ve bu mirasın sunum ve anlatımına ayrılmış yerlerde geleceğe iletilmesini sağlamak;

(ii) Bu mirasın ulaşılmasını düzenleyen, mirasın kendine özgü geleneksel uygulamalarına saygı göstererek, somut olmayan kültürel mirasa ulaşılmasını güvence altına almak;

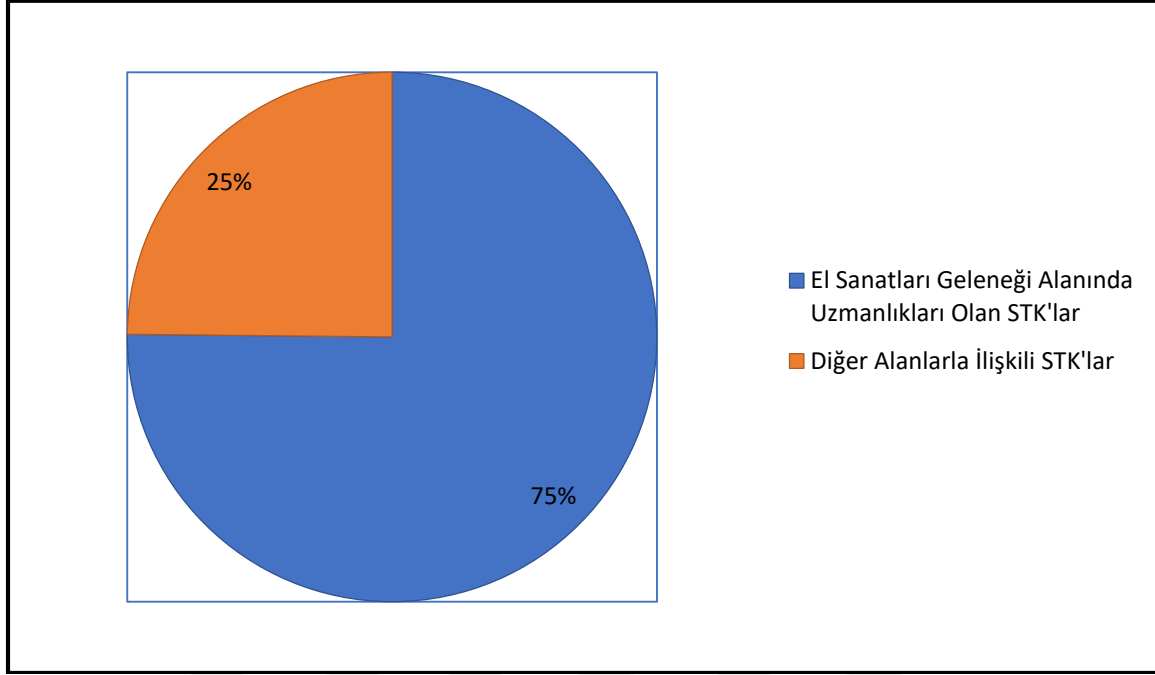
(iii) Somut olmayan kültürel miras konusunda dokümantasyon merkezleri kurmak ve buralara ulaşılmasını kolaylaştırmak” (2005: 166-167).

SOKÜM Sözleşmesi’nin etkisini ve somut olmayan kültürel mirasın korunması farkındalığını arttırmak için UNESCO, toplulukların paydaşlarla hareket etmesini önermektedir. Somut olmayan kültürel mirasın korunması süreçlerinde medya, müze, enstitüler, merkezler ve STK’lar bu paydaşlardır. Paydaşlar, kendi içlerinde koruma süreçlerine katkı sağlarken diğer paydaşlarla da iş birliği, bilgi ve fikir alış-verişi yapması beklenmektedir. Buna ek olarak, Sözleşme’nin 9. Maddesi ve 8. maddenin 4. Fıkrasında belirtilen STK’ların belirli konularda danışmanlık yapması amacı STK’ların koruma süreci yönetimindeki konumunu göstermektedir.⁹

8. Taraf Devletler Genel Kurulu sonrasında SOKÜM Sözleşmesi’ne akredite STK’ların sayısı 157 olmuştur. Sözleşme’ye akredite 157 STK’nın el sanatları alanındaki uzmanlıklarının tespit edilmesi el sanatlarının karşılaştığı risklerinin ve sorunlu alanlarının farkındalığının saptanması açısından önemlidir. El sanatları alanında uzmanlıkları olan STK’ların belirlenmesi ve çalışmalarının incelenmesiyle el sanatlarının ticarileşmesi ve aşırı ticarileştirilmesi konularında öncelikle STK’nın farkındalığı daha sonrasında topluma yansması ve çıktıları değerlendirilebilecektir. Bu amaçla aşağıdaki grafikte¹⁰ SOKÜM Sözleşmesi’nin beş alanından el sanatları geleneği alanının 157 STK içerisindeki oranı gösterilmiştir.

⁹ SOKÜM’ün korunmasında STK’ların rolünün incelendiği tez için bkz. Yıldız, Tuna (2020). *Somut Olmayan Kültürel Miras Yönetimi ve Toplumsal Katılım: Türkiye Örneği*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi) Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Ankara.

¹⁰ SOKÜM Sözleşmesine akredite STK’ların el sanatları alanındaki dağılımları için <https://ich.unesco.org/en/accruited-ngos-00331> sayfasındaki veriler kullanılmıştır.

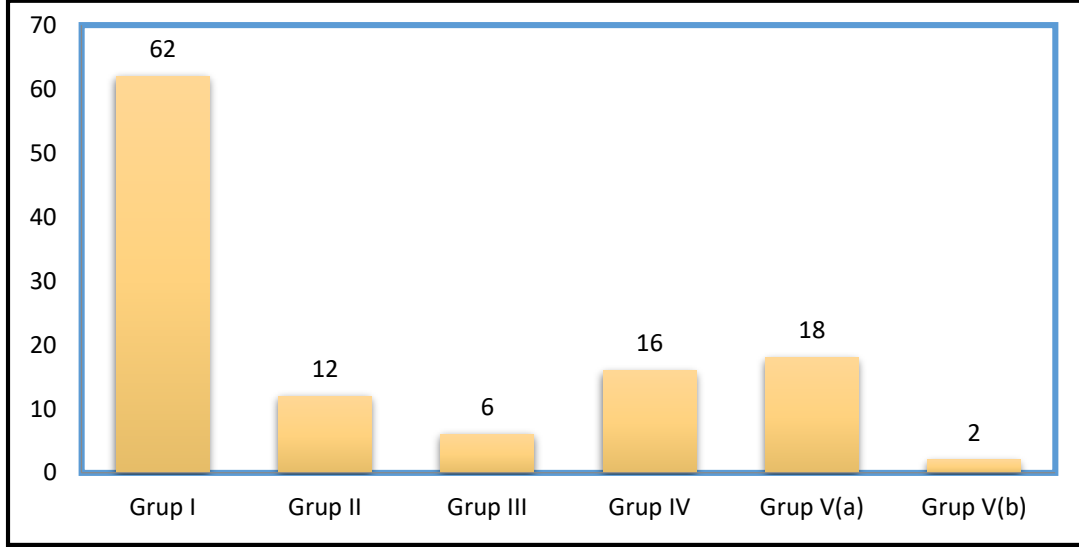

Şekil 2. 1. El Sanatları Alanıyla İlişkili Olan/Olmayan Akredite STK'ların Grafiği

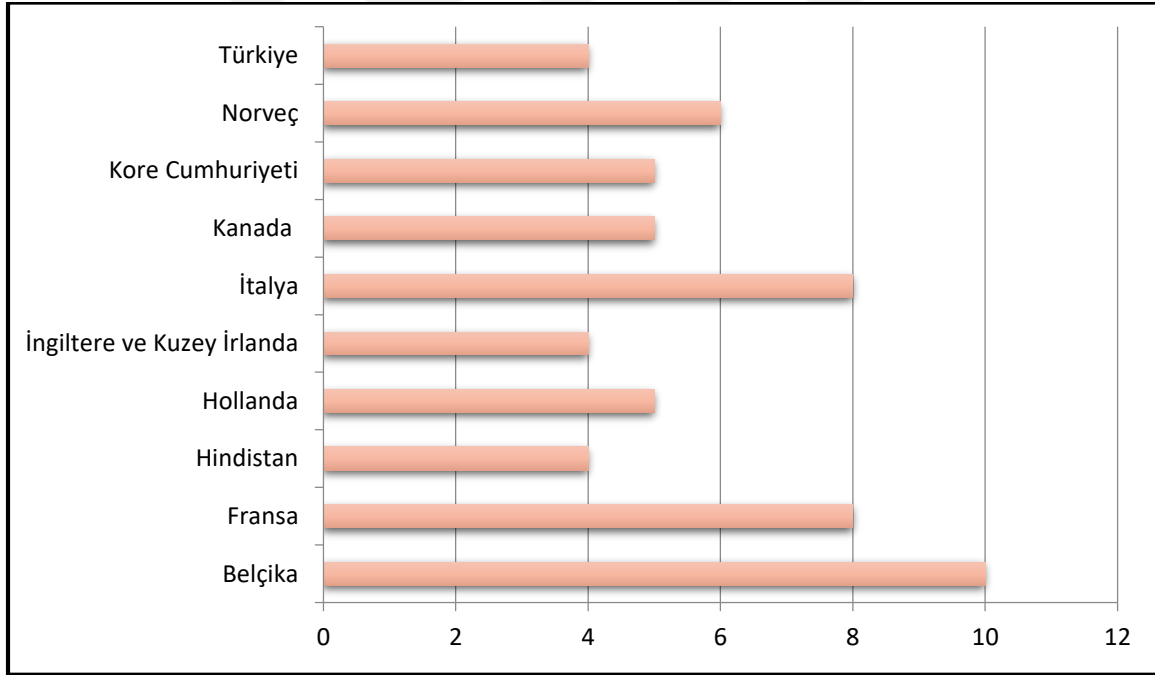
Söz konusu STK'lardan bazıları birincil olarak el sanatları geleneğinin odaklıyken bazıları da el sanatları geleneğiyle birlikte birden fazla alanda etkindir. Birincil ve ikincil olarak el sanatları geleneğiyle ilgili alanlar grafiğinin sınırlılığını oluşturmaktadır.

Grafiğe göre; Sözleşme'ye akredite 157 STK arasından 118'inin el sanatları geleneğinde uzmanlıkları vardır. Grafikte, STK'ların el sanatları geleneğine yönelik uzmanlıklara yoğunlaştığı ve çalışmaların el sanatları alanında aktifliği görülmektedir. STK'ların el sanatları geleneğindeki uzmanlık girişimleri ve ilgileri, bu tezin giriş bölümünde de üzerinde durulan somut olmayan kültürel mirasın beş alanına kıyasla el sanatları geleneğiyle ilişkili unsurların kaydının fazlalığından kaynaklandığını ifade etmek mümkündür. Buna ek olarak Listelere kayıtlı unsurların alanları arasında kesin çizgiler bulunmaması durumu STK'ların uzmanlıkları için de değerlendirilebilir.

SOKÜM Sözleşmesi'ne akredite STK sayılarının fazla olması el sanatları geleneğine ilişkin STK'ların niteliği, topluluğun STK'lara katılımı ve STK'ların el sanatları geleneğini hangi yönleriyle ve nasıl değerlendirdikleri tartışmalarını beraberinde getirir. Bu doğrultuda öncelikle el sanatları uzmanlıkları olan akredite STK'ların seçim gruplarına ve ülkelere göre dağılımını incelemek genel bir bakış açısı kazandıracakı düşünülmektedir.

Şekil 2. 2. El Sanatları Uzmanlıkları Olan Akredite STK'ların Seçim Gruplarına Göre Dağılımı

Şekil 2. 3. El Sanatlarıyla İlişkili Akredite STK Sayısının En Fazla Olduğu Ülkeler

Grafikte görüleceği üzere birinci gruptaki (Avrupa ve Kuzey Amerika) el sanatları uzmanlıkları olan STK'ların sayısı 62'dir. Diğer gruplarla kıyasla birinci grup STK sayısı en fazla gruptur. Birinci grubu 18 STK ile Grup V(a) (Afrika) takip eder. El sanatları uzmanlıklı akredite STK'sı olan en fazla grup (Avrupa ve Kuzey Amerika) ile en az grup (Arap Ülkeleri) arasında sayı olarak büyük fark vardır. Öcal Oğuz, "Onuncu Yılında Somut Olmayan Kültürel Miras Listeleri Görünürlük, Değerlilik ve Güvenirlik" isimli makalesinde Sözleşme'ye akredite bütün STK'ların seçim gruplarına göre dağılımında dengesizliğin olduğu ifade edilmektedir. Grupların el sanatları uzmanlıklarına göre sınıflandırılan STK'larda da aynı dengesizlik olduğu görülmektedir. Oğuz, sayı dengesizliğinin sivil toplumda ve topluluklardaki farkındalık sorunundan kaynaklandığını yahut STK'ların mali, hukuki veya uzmanlığa dayalı yetersizlik olarak yorumlamaktadır (Oğuz, 2017: 11). Grupların sayı olarak dengesizliği şu soruyu beraberinde getirmektedir: Sayı ile nitelik arasında nasıl bir ilişki vardır? Örneğin; Sayı olarak en fazla akredite STK'sı olan Avrupa ve Kuzey Amerika ile en az akredite STK'sı olan Arap Ülkelerinin STK'larının el sanatları geleneğine ilişkin çalışmalarının sayı ve nitelik farkı nedir? Bu bağlamda Sözleşme'ye akredite STK'ların el sanatları geleneğiyle ilişkili bazı çalışmalarını incelemek yerinde olacaktır. STK'ların el sanatlarının ticarileşmesi ve aşırı ticarileşmesi çerçevesindeki projelerini aşağıdaki tablo üzerinden değerlendirilmek mümkündür:

Stk	Proje Adı	Proje Yılı	Proje Katılımcıları	Proje Amacı
Artesol- Zanaatlar Birliği, Brezilya (Grup I)	Nehir İnsanlarının El Sanatları Ve Toplum Temelli Turizm	2012	5 Farklı Topluluktan 30 Esnaf	Bölgenin Kültürel Mirası Olan Geleneksel Süslü Su Kabağı Üretimini Desteklemek, Yerel Kalkınmaya Katkıda Bulunmak.
	El Sanatları Üretim Zincirinin Güçlendirilmesi	2013-2014	Zanaatkârlar	Proje, El Sanatları Üretimi Ve Satışıyla Ailelerin Ekonomik Gücünü Ve Yaşam Kalitelerini Artırmayı Amaçlamaktadır. ¹¹
Norveç El Sanatları Enstitüsü, Norveç (Grup I)	El Sanatlarını Geliştirme Ağı	2015-...	Halka Açık	Uygulayıcıların Finansal Sürdürülebilirliğini Güçlendirmek. ¹²
Serfenta Derneği, Polonya (Grup I)	Yaşa Sepet Örgü!	2014-2015	Halka Açık	Norveç İle Kültürel Miras Stratejilerini Paylaşmak. ¹³
El Sanatları Mirası Derneği, Büyük Britanya Birleşik Krallığı Ve Kuzey İrlanda (Grup I)	İngiltere Kırsalında El Sanatları: Geleceğe Doğru	2001-2004	Zanaatkârlar	İngiltere'de Kırsal El Sanatlarının Durumunu, Gelecekteki Beklentilerini Ve Sürdürülebilirliğini Değerlendirmek Ve Stratejiler Geliştirmek. ¹⁴
Mısır Halk Gelenekleri Derneği Mısır (Grup Vb)	Tally Sanatı	Tarih Bilgisi Bulunmamaktadır.	Kırsaldaki Kadınlar (1000'den Fazla)	Kırsaldaki Kadınları Eğitmek Ve Bunu Gelir Getirici Bir Faaliyet Olarak Geliştirmek. ¹⁵
Amagugu Uluslararası Miras Merkezi, Zimbabwe (Grupva)	Zimbabve Kırsalında Yerel Kültür Politikalarının Güçlendirilmesi	2016	Kurumlar, Kuruluşlar, Stk'lar Ve Kalkınma Ajansları	Yaratıcı Ve Kültürel Sektörün Yönetimini Geliştirmek. ¹⁶
Uluslararası Maske Sanat Ve Kültür Organizasyonu, Kore Cumhuriyeti (Grup Iv)	Maske Ve Sembol Kültürünün Korunması Ve Aktarılması	Tarih Bilgisi Bulunmamaktadır.	Halka Açık	Maske Sanatı Kültürünü Sürdürülebilir Kalkınma İçin, Farkındalık Yaratmak
Contact Base, Hindistan (Grup Iv)	Kırsalda El Sanatları Ve Kültür Merkezi	2013	15 Merkezde 12.000 Faydalanıcı.	Yoksulların Sosyo-Ekonomik Gücünün Arttırılarak Canlı Yaratıcı El Sanatları Sektörü Geliştirmek. ¹⁷
İstanbul Çamlıca Klasik Sanatlar Derneği, Türkiye (Grup I)	Nitelikli Eserler Kayıt Bankası	Tarih Bilgisi Bulunmamaktadır.	Çıktıları Henüz Saptanmamıştır.	Nitelikli Üretilen Eserlerin Dijitallerinin Kayıt Altına Alınarak Covid-19 Salgını Döneminde Sanatçıların Sanatlarını Devam Ettirebilmeleri İçin

Tablo 2. 1. STK'ların El Sanatları Alanındaki Projeleri

¹¹ Projeye ilişkin ayrıntılı bilgi için bkz. <https://www.artesol.org.br/conteudos/visualizar/Iguape-SP5>

¹² Projeye ilişkin ayrıntılı bilgi için bkz. <https://handverksinstituttet.no/loefte-haandverket/bransjenettverk>

¹³ Projeye ilişkin ayrıntılı bilgi için bkz. <https://ich.unesco.org/doc/src/37520.pdf>

¹⁴ Projeye ilişkin ayrıntılı bilgi için bkz.

http://heritagecrafts.org.uk/wp-content/uploads/2017/05/crafts_in_the_english_countryside-2004.pdf

¹⁵ Projeye ilişkin detaylı bir bilgi için bkz. <http://www.esft.info/en/Projects/Default?id=10>

¹⁶ Zimbabwe Kırsalında Yaratıcı ve Kültürel Endüstrilerin Durumu Hakkında Temel Araştırma Raporu için bkz.

<http://www.amaguguheritage.org/wp-content/uploads/2016/10/Baseline-Survey-Interior-Final.pdf>

¹⁷ Projeye ilişkin detaylı bilgi için bkz. <https://banglanatak.com/what-we-do/Art%20For%20Life/638>

Sözleşme'ye akredite STK'ların yukarıdaki tablodaki el sanatlarının ticarileşmesi, sürdürülebilir kalkınmaya katkısı, sektörün stratejilerini belirlemek ve yönetimi geliştirmek amaçlı projelerine bakıldığında zanaatkârlara, el sanatları ilgililerine, UNESCO'nun toplumsal eşitlik önceliğiyle ilişkili olarak kadınlara ve ekonomik strateji ve politika geliştiricilere yönelik olduğu görülmektedir. STK'ların internet sitelerinden bakıldığında el sanatları geleneğinin gelecek kuşaklara aktarılması, envanterlenmesi, belgesel ve medya çalışmaları, akademik çalışmaları ve sergiler diğer proje temaları olduğu görülmektedir. Projelerin temaları ve hedefleri incelendiğinde SOKÜM Sözleşmesi'nin amaçları, öncelikleri ve karşılaştığı riskli alanlarla ilişkili dikkat ve ilgi kapsamında hazırlanıldığı anlaşılmaktadır. STK'ların proje ayrıntılarında proje paydaşlarından birinin UNESCO olduğu görülmektedir. Projelerin diğer paydaşlarının yereldeki bakanlıkların ve üniversitelerin olduğu görülmektedir. STK'lar arasında yerelde ve uluslararası alanda iş birliği ve ortak proje geliştirme faaliyetleri sayısı azdır. Bu kapsamda SOKÜM Listelerindeki el sanatları alanındaki unsurların riskli alanlarına ilişkin ortak projeler geliştirilmesi uluslararası alanda bütüncül çözüm önerileri getirebilir.

17 Haziran 2019 yılında Brüksel'de "Gelecek için Kültür" konulu uluslararası konferansta UNESCO Genel Direktörü Audrey Azoulay'ın açılış vesilesiyle yaptığı konuşmada kültür endüstrisinin ekonomik çıktılarının yanı sıra küresel sorunlara değinerek UNESCO'nun çözüm önerilerini dile getirmiştir. Kültür endüstrisinin, insanların yaşamlarını iyileştiren önemli bir potansiyel olduğunu dile getiren Azoulay, potansiyelin farkında olunmadığının bunun da neyin işe yaradığı/yaramadığı konusundaki görüş eksikliğinden kaynaklandığını ifade etmektedir. Azoulay, lültür sektörünün ekonomik alandaki küresel sorunlarına çözüm için UNESCO'nun yeni bir strateji geliştirdiğini bildirmektedir. Yaratıcı ekonomiyi desteklemek sadece kendi başına bir amaç olarak değil, stratejik diğer konularda da (toplumsal cinsiyet eşitliği, gençlerin güçlendirilmesi, insan hakları ve demokrasi gibi) kalkınmayı teşvik etmek için araç olmalıdır politikasını benimsediğini söylemektedir (2019: 3-5).

UNESCO, UNDP, ILO VE FAO iş birliğiyle yaratıcı endüstrileri destekleme programı oluşturulmuştur. Programın temel amacı; yerli kültürü teşvik etmeye özel odaklanarak çeşitlendirilmiş ekonomik büyüme ve sosyal uyum için yaratıcı endüstrilerin potansiyelini kullanarak sosyoekonomik kalkınmayı teşvik etmektir. Bu doğrultuda yerel kültürel ürünlerin yerel ve uluslararası pazarlarda daha iyi ticarileştirilmesi" başlığı altında program kapsamında gerçekleştirilen faaliyetler özetlenmiştir: "Dört alt sektörde (geleneksel dokuma, geleneksel sepetçilik, çömlekçilik ve reçine) yeni ve yaratıcı kültürel ürünlerin ticarileşmesi; 5 Ekim 2011

tarihinde "Yılın Yerli Tasarımcıları Yarışması" düzenlenmiştir; kültürel ürünlerin ticarileştirilmesine yönelik mevzuatın daha iyi anlaşılması; Yaratıcı endüstriler değer zincirinde hangi kültürel ürünlerin destekleneceğini belirlemek, el sanatları pazarlarını ve bunların turist potansiyelini değerlendirmek ve yerli satıcıların pazar alanını iyileştirmek için 4 temel çalışma/değerlendirme yapılmıştır.”¹⁸

2.2. Uygulama Yönergesinde Ticarileşme

Sözleşme’nin uygulanmasında temel prosedürleri içeren Uygulama Yönergesi güncel bilgi ve deneyimler doğrultusunda toplantılarda revize edilmektedir. Son versiyonu 2018 yılına aittir. Uygulama Yönergesi altı bölümden oluşmaktadır. Tezin bu bölümde Uygulama Yönergesi’nin altı bölümünde ticarileşme, sürdürülebilir kalkınmanın korunmasında turizmin etkisi (el sanatlarının turistifikasyonu ile ilişkili olan bölümleri) irdelenmiştir.

Uygulama Yönergesinin 4. Bölümü, “Somut Olmayan Kültürel Miras Hakkında Farkındalığı Arttırma ve Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunmasına İlişkin Sözleşme Ambleminin Kullanımı”yla ilgilidir. Bölümün “Somut Olmayan Kültürel Miras Hakkında Farkındalığı Arttırma” alt başlığının 102. maddesinde Taraf Devletler, aşırı ticarileşmeye ve aşırı ticarileşmeyle ilişkilendirilebilecek hususlarda uyarılmaktadır:

Tüm taraflar, farkındalığı arttırma faaliyetlerinde aşağıdakileri yapmayacağından emin olmak için özel dikkat göstermeye teşvik edilir:

- (a)İlgili somut olmayan kültürel miras tezahürlerini veya ifadelerini bağlamından koparma veya doğallığını bozma;
- (b)İlgili toplulukları, grupları veya bireyleri çağdaş yaşama katmamaları ya da imajlarına herhangi bir şekilde zarar vermeleri;
- (c)Her türlü politik, sosyal, etnik, dini, dilsel veya cinsiyete dayalı ayrımcılığın gerekçelendirilmesine sebep olmak;
- (d)İlgili toplulukların, grupların veya bireylerin bilgi ve becerilerinin suistimal edilmesini veya kötüye kullanılmasını kolaylaştırmak;

¹⁸ Ayrıntılı bilgi için bkz. <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000219636?posInSet=1&queryId=44de048c-275d-44d0-9aee-6ae17670b9e5>

(e)İlgili somut olmayan kültürel mirası riske atabilecek sürdürülebilir olmayan turizme ve aşırı ticarileşmeye yol açmak (ICH-Operational Directives-7.GA, 2018: 100).

Aşırı ticarileşme, elle yapılan ürünlerin ve ürünlerin üretim süreçlerinin ekonomik birtakım önceliklerinin ve kaygılarının, unsurun ruhunun ve felsefesinin önüne geçmesinden dolayı anlam, bağlam ve unsurun aslı gibi kayıplara yol açan ve somut olmayan kültürel mirasın korunmasına ve aktarılmasına zarar veren bir tehdittir.

102. maddenin a, b,c ve d bentleri dolaylı olarak aşırı ticarileşmeyle ilişkilidir. El sanatları ürünlerinde yahut el sanatları deneyimleme sürecinde değerinden fazla ücret talep olduğunda dolaylı olarak unsur aşırı ticarileşme tehdidiyle karşı karşıya kalır. Çünkü unsura yönelik değerbilmeme yahut otantikleştirme yoluyla fazla değer verme unsurun yaratımları olan ürünlerin fiyatlarına yansımaktadır. Bu durum unsurun gösteri nesnesine dönüşmesine ve bağlamından koparılarak doğallığının bozulmasına da sebep olmaktadır. Aşırı ticarileşme el sanatları unsurları arasında dengesiz gelir sağlamaya sebep olabilir. Örneğin; Türkiye’de görsel gücü fazla olan ebru sanatı geleneği diğer unsurlarla kıyaslandığında aşırı ticarileşmeye yatkın olduğu görülmektedir. Ebru sanatı uygulayıcılarıyla diğer bir sanat uygulayıcısı aynı geliri elde edemeyebilir. Diğer bir olasılık ebru uygulamaları ve ürünlerin satış fiyatları arasındaki dengesizliktir. Bu durum b maddesinde belirtilen unsurun herkese ulaşımını engellemeye, el sanatı ürününü ve aktarım sürecini değersizleştirerek unsurun imajına zarar vermeye yol açabilir. Aynı zamanda düşük gelirli bireylerin ya da gelişmemiş topluluklarının unsura ulaşımını engelleyebilir bu durumda c maddesinde belirtilen ayrımcılığa sebep olmaktadır. Unsuru yönelik fazla değer yükleme yahut tersi olarak aşırı değersizleştirme unsurun kötüye kullanımına ve suistimal edilmesine sebep olabilmektedir.

102. maddenin e bendi doğrudan aşırı ticarileşmeyle ilgilidir. E bendinde ele alınan sürdürülebilir turizm kavramı turizmin ekonomik kalkınma boyutuna odaklanmasına yönelik belirli ilkelerin benimsenmesi anlamına gelmektedir. El sanatlarının sürdürülebilir turizm ilkeleriyle uyumlu olarak varlığını sürdürmesi geleneğin korunması ve aktarılması süreci için önemlidir. Bu süreçte el sanatlarının aşırı ticarileşmeden turizmde yer bulması için anlamlı bir kültürel deneyim sağlamak ve daha geniş pazarlar sunmak gerekmektedir. Bu bağlamda 2007 tarihinde Vietnam’da gerçekleştirilen UNESCO-EIIHCAP Somut Olmayan Kültürel Mirasın ve Sürdürülebilir Kültür Turizminin Korunması: Fırsatlar ve Zorluklar adlı bölgesel toplantısında Georgetown kenti örneği dikkat çekicidir. Malezya’nın Penang eyaletinin başkenti olan Georgetown UNESCO Dünya Miras Listesine kayıtlıdır. Toplantıda

Georgetown'un zengin mimarisi, plajları, tepeleri ve yemekleriyle uzun zamandır turistlerin ilgisini çektiği ifade edilmektedir. Ancak bölgenin zanaatkârlarının ve el sanatlarının, tüm bu görkemli mimaride kesinlikle bir yere yanlış yerleştirilmiş olduğu düşünülmektedir.¹⁹ Toplantı raporunda el sanatları temsillerinin sunulmasında görülen yanlışlıklar ifade edilmemektedir ancak yukarıdaki alıntı bölgede somut mirasla somut olmayan kültürel mirasın dengeli ve anlamlı bağlamsal sunumunun gerçekleştirilemediğini düşündürmektedir.

Toplantıda, UNESCO Dünya Mirası Listesinde yer alan alanlarla somut olmayan kültürel miras unsurlarının birlikte sunulmasının ve uygulanmasının sürdürülebilir turizm için önemli olduğu düşüncesi el sanatları örneğiyle dile getirilmiştir. Bu bağlamda Uygulama Yönergesi'nin 102. Maddesinin e bendinde Taraf Devletler sürdürülebilir olmayan turizm ve aşırı ticarileşmeye karşı uyarılırken sürdürülebilir turizm için de somut olmayan kültürel mirasa dikkat çekmektedir.

Uygulama Yönergesi'nin 104. Maddesi'nde ise somut olmayan kültürel mirası miras aktarıcılarıyla birlikte koruma ilkesine değinilmektedir. Bu maddede unsurların ticarileşmesinin yanı sıra unsurlarla ilişkili ticari faaliyetlerde zanaatkârların suistimal edilmemesine dikkat çekilmektedir:

“Taraf Devletler, özellikle fikri mülkiyet haklarının, gizlilik haklarının ve diğer uygun yasal koruma yöntemlerinin uygulanması yoluyla, farkındalığı arttırırken veya ticari faaliyetlerde bulunurken somut olmayan kültürel miraslarını yaratan, taşıyan ve aktaran toplulukların, grupların ve bireylerin haklarını usulüne uygun olarak korumaya çalışacaklardır” (ICH-Operational Directives-7.GA, 2018: 103).

Uygulama Yönergesinin ticarileşme/aşırı ticarileşmeyle ilişkili diğer bir yönergesi “Somut Olmayan Kültürel Mirasla İlgili Ticari Faaliyetler” başlığında ifade edilmektedir:

“Belirli somut olmayan kültürel miras biçimlerinden ortaya çıkabilen ticari faaliyetler ve somut olmayan kültürel mirasla ilgili kültürel mal ve hizmet ticareti, bu mirasın önemi konusunda farkındalık yaratabilir ve uygulayıcıları için gelir yaratabilir. Yerel ekonomiyi geliştiren, sosyal uyuma katkıda bulunan, mirası taşıyan ve uygulayan toplulukların yaşam standartlarının gelişimine katkıda bulunabilir. Bununla birlikte, bu faaliyetler ve ticaret somut olmayan kültürel mirasın uygulanabilirliğini tehdit etmemeli ve ilgili toplulukların birincil faydalanıcıları olmasını sağlamak için gerekli tüm önlemler alınmalıdır. Bu tür faaliyetlerin somut olmayan kültürel mirasın doğasını ve yaşayabilirliğini, özellikle de ritüeller, sosyal uygulamalar veya doğa ve evren hakkındaki

¹⁹ 11-13 Aralık 2007 tarihleri arasında Vietnam'da UNESCO-EIIHCAP Bölgesel Toplantısı Somut Olmayan Kültürel Mirasın ve Sürdürülebilir Kültür Turizminin Korunması: Fırsatlar ve Zorluklar adıyla gerçekleştirildi. Ayrıntılı bilgi için bkz. <https://ich.unesco.org/doc/src/00349-EN.pdf>

bilgi alanlarında ortaya çıkan somut olmayan kültürel mirasın niteliğini nasıl etkileyebileceğine özellikle dikkat edilmelidir.” (ICH-Operational Directives-7.GA, 2018: 140).

Söz konusu maddede ticarileşme ile aşırı ticarileşme arasındaki ayrıma dikkat çekilmektedir. Somut olmayan kültürel mirasa ilişkin ticari faaliyetler unsurun korunması ve aktarılması süreci için gerekliyen uygulayıcıların mirasları sürdürebilmeleri için de gereklidir. Aşırı ticarileşme, bağlamından koparma, turistifikasyon gibi tehditlere karşı önlem alınması konusunda Taraf Devletler uyarılmaktadır.

Uygulama Yönergesinin 117. Maddesi 116. Maddenin bir devamı olarak aşırı ticarileşmeye ilişkin önlem alırken dikkat edilmesi gereken hususlar hakkındadır:

“Ticari kötüye kullanımdan kaçınmaya, turizmi sürdürülebilir bir şekilde yönetmeye, ticari partinin, kamu idaresinin ve kültür uygulayıcılarının çıkarları arasında uygun bir denge bulunmasına ve ticari kullanımın ilgili topluluk için somut olmayan kültürel mirasın anlamını ve amacını bozmamasını için özel dikkat sağlamak” (ICH-Operational Directives-7.GA, 2018: 140).

Uygulama Yönergesi’nin 135. 140. ve 142. Maddeleri ise Sözleşme logosunun “ticari kullanımı”yla ilişkilidir. Bu maddelerde logonun ticari kullanımının doğrudan Listede kayıtlı bir unsurla bağlantılıysa Genel Direktörün ilgili Taraf Devlete danıştıktan sonra izin verileceği ifade edilmektedir (ICH-Operational Directives-7.GA, 2018: 140-143). Logo kullanımına getirilen bu sınırlılık ilgili faaliyetin unsuru tehdit eden hususlar bakımından değerlendirilmesini sağlamaktadır. UNESCO, faaliyetin “ticari kullanım” amaçlı olduğu sonucuna vardığı takdirde logo desteği sağlamama prensibini benimsemektedir. Bunun dışında Sözleşme logosunu taşıyan mal ve hizmetlerin satışı, ticari kullanım olarak değerlendirilmektedir. Ticari kullanım, unsurun yanlış temsili ve aşırı ticarileşmesine yol açabilir.

Sözleşme’de açıkça ifade edilmeyen aşırı ticarileşme Uygulama Yönergesinde “tehdit unsuru ve alınması gereken önlemler” kapsamında değerlendirilmektedir. Özellikle Taraf Devletler, unsurların aşırı ticarileşme tehdidine karşı uyarılmakta ve önlemler alınması gerekliliği vurgulanmaktadır. Uygulama Yönergesi, aşırı ticarileşme ve ticarileşmeye ilişkin temel prensipleri ortaya koymaktadır. Ancak prensiplerin uygulanması hususunda ayrıntılı bilgi içermemektedir. Uygulama Yönergesi’nde, unsurların aşırı ticarileşmemesi için alınması gereken önlemler neler olduğudur. Unsurları tehdit eden hususların önlenmesi için paydaşlarla

nasıl bir yol izlenmesi gereklidir? Unsurun aşırı ticarileştiğinin nasıl saptanmaktadır?, Unsurun ticarileştirilmesi durumunda yaptırımların ne olmalıdır/nedir? gibi sorularına cevap aranmadığı görülmektedir.

2.3. Etik İlkeler ve Ticarileşme

Bu bölümde SOKÜM Sözleşmesi'ni destekleyici nitelikte olan Etik İlkelerde ticarileşme ve aşırı ticarileşme konusunu işleyen maddeler değerlendirmektedir. Bunun için 12 etik ilkeden söz etmekte fayda vardır.

12 Etik İlke şunlardan oluşmaktadır:

- 1.Topluluklar, gruplar ve kimi durumlarda bireyler kendi somut olmayan kültürel miraslarının korunmasında birincil role sahip olmalıdır.
- 2.Somut olmayan kültürel mirasın yaşayabilirliğini garanti altında almak için topluluklara, gruplara ve kimi durumlarda bireylere uygulamaları, temsilleri, ifadeleri, bilgi ve becerileri devam ettirme hakkı tanınmalı ve buna saygı gösterilmelidir.
- 3.Karşılıklı saygının yanı sıra somut olmayan kültürel mirasa saygı ve bu mirasa yönelik karşılıklı değerlilik, Devletler ile topluluk, grup ve kimi durumlarda bireyler arasındaki etkileşimde egemen olmalıdır.
- 4.Somut olmayan kültürel mirası yaratan, koruyan, sürdüren ve aktaran topluluklarla, gruplarla ve kimi durumda bireylerle yapılan tüm etkileşimler şeffaf iş birliği, diyalog, müzakere ve istişare ile yürütülmeli ve özgür, önceden, sürekli ve bilgilendirilmiş onayları ile tanımlanmalıdır.
- 5.Silahlı çatışma durumları da dâhil olmak üzere, somut olmayan kültürel mirası ifade etmek için varlığı gerekli olan araçlara, nesnelere, eserlere, kültürel ve doğal alanlara ve bellek mekânlarına toplulukların, grupların ve bireylerin erişimi sağlanmalıdır. Somut olmayan kültürel mirasa erişimi düzenleyen geleneksel uygulamalara, daha geniş kamu erişimini sınırlayabilecekleri yerlerde bile tam olarak saygı gösterilmelidir.
- 6.Her topluluk, grup veya birey kendi somut olmayan kültürel mirasının değerini bilmeli ve bu somut olmayan kültürel miras, harici değer yargılarına maruz kalmamalıdır.
- 7.Somut olmayan kültürel mirası yaratan topluluklar, gruplar ve bireyler, bu mirastan kaynaklanan ahlaki ve maddi menfaatlerin korunmasından ve özellikle topluluk üyeleri

veya diğerkleri tarafından kullanılmasından, araştırılmasından, belgelenmesinden, tanıtılmasından veya uyarlanmasından faydalanmalıdır.

- 8.Somut olmayan kültürel mirasın dinamik ve canlı doğasına sürekli saygı gösterilmelidir. Özgünlük ve münhasırlık (mahsusluk), somut olmayan kültürel mirasın korunmasında kaygı ve engeller oluşturmamalıdır.
- 9.Topluluklar, gruplar, yerel, ulusal ve uluslararası örgütler ve bireyler, somut olmayan kültürel mirasın veya onu uygulayan toplulukların yaşayabilirliğini etkileyebilecek herhangi bir eylemin doğrudan ve dolaylı, kısa vadeli ve uzun vadeli, potansiyel ve kesin etkilerini dikkatle değerlendirmelidir.
- 10.Topluluklar, gruplar ve uygun durumlarda bireyler, bağlamsızlaştırma, metalaşma ve yanlış temsil dâhil olmak üzere somut olmayan kültürel miraslarına neyin tehdit oluşturduğunun belirlenmesinde ve bu tür tehditlerin nasıl önleneceğine karar vermede önemli rol oynamalıdır.
- 11.Kültürel çeşitliliğe ve toplulukların, grupların ve bireylerin kimliklerine tamamen saygı gösterilmelidir. Topluluklar, gruplar ve bireyler tarafından tanınan değerler ve kültürel normlara duyarlılık konusunda alınan koruyucu önlemlerin uygulanması ve tasarımı cinsiyet eşitliğine, gençlerin katılımına ve etnik kimliklere saygı gösterilmesine özel dikkat göstermelidir.
- 12.Somut olmayan kültürel mirasın korunması insanlık için genel bir öneme sahiptir ve bu nedenle ikili, alt bölgesel, bölgesel ve uluslararası taraflar arasındaki iş birliği yoluyla gerçekleştirilmelidir. Bununla birlikte topluluklar, gruplar ve kimi durumlarda bireyler hiçbir zaman kendi somut olmayan kültürel miraslarına yabancılaştırılmamalıdır.²⁰

Yukarıdaki 12 Etik İlke’de ticarileşme ve aşırı ticarileşme kavramları doğrudan kullanılmamakla birlikte bu kavramlara yönelik uyarılar ve vurgular bulunmaktadır. Özellikle 3, 6, 7, 8, 10, 11 ve 12. maddelerde bu vurgular belirgindir. Söz konusu maddeler, ticarileşme ve aşırı ticarileşme kapsamında değerlendirildiğinde 3. Madde’de karşılıklı değerbilirlik vurgusu önemlidir. Unsurun ticarileşmesi unsura maddi bir değer biçmektedir. Unsurun maddi değerini arttırmak ya da azaltmak suretiyle topluluğu mirastan uzaklaştırmaktadır. Bunun sonucu olarak da 12. Madde’de belirtilen topluluğun kendi somut olmayan kültürel miraslarına yabancılaştırılmasına neden olmaktadır. 6. Madde iki maddeyi tamamlar niteliktedir. Unsurun

²⁰ Ayrıntılar için bkz. <https://ich.unesco.org/en/ethics-and-ich-00866>.

maddi ve manevi değerinin bilinmesine yönelik bireyler, topluluklar unsurun koruyucuları ve aktarıcıları uyarılmaktadır.

7. Madde’de unsurun maddi menfaatlerinin korunması vurgulanmaktadır. Bu maddede unsurun korunurken ve aktarılırken ticarileşmesinin göz ardı edilmemesi ifade edilmektedir. 8. Madde, unsurun özgünlüğünün kaybedilmesi unsura yönelik bir tehdit olarak görülmektedir. Salt maddi kaygılarla korunan kültürel mirasın özgünlüğünün kaybetmesi muhtemeldir. Bu da unsurun biricikliğine zarar verirken aynı üretimlerin çoğalmasına sebep olmaktadır. Bu aşırı ticarileştirmenin bir sonucudur. 10. Madde doğrudan aşırı ticarileşmeyle ilgilidir. Unsurun bağlamından koparılması, metalaştırılması ve yanlış temsili aşırı ticarileşmenin birer sonucu olmaktadır. Bu tehditlerle baş edebilmek için gerekli önlemlerin alınmasının unsura yönelik hayati önem taşıdığı vurgulanmaktadır. Söz konusu önlemlerin UNESCO’nun öncelikleri değerlendirilerek alınması hususu 12. Madde de belirtilmektedir. Toplumsal cinsiyet önceliğine ve gençlerin katılımına dikkat edilerek unsura ve unsur taşıyıcılarına yönelik saygı vurgulanmaktadır.

3. SOKÜM LİSTELERİNDE GELENEKSEL EL SANATLARI VE UNESCO BELGELERİNDE TİCARİLEŞME/AŞIRI TİCARİLEŞME

3.1. Grup I: Batı Avrupa ve Kuzey Amerika

3.1.1. Ebru: Türk Kâğıt Süsleme Sanatı, Türkiye (TL)

Türkiye'nin SOKÜM Listesine kayıtlı 18 unsuru bulunmaktadır. Bunlardan 17'si TL'ye 1 tanesi AKL'ye kayıtlıdır. “Meddahlık Geleneği” (2008), “Mevlevi Sema Törenleri” (2008), “Âşıklık Geleneği” (2009), “Karagöz” (2009), “Nevruz” (Azerbaycan, Hindistan, İran, Kırgızistan, Özbekistan ve Pakistan ile ortak dosya (2009) 2016 yılında dosya Afganistan, Azerbaycan, Hindistan, Irak, İran, Kazakistan, Kırgızistan, Özbekistan, Pakistan, Tacikistan ve Türkmenistan katılımı ile genişletilmiştir), “Geleneksel Sohbet Toplantıları (Yaren Barana, Sıra Geceleri ve diğer, 2010)”, “Alevi-Bektaş Ritüeli Semah” (2010), “Kırkpınar Yağlı Güreş Festivali” (2010), “Geleneksel Tören Keşkeği” (2011), “Mesir Macunu Festivali” (2012), “Türk Kahvesi ve Geleneği” (2013), “Ebru: Türk Kâğıt Süsleme Sanatı” (2014), “İnce Ekmek Yapımı ve Paylaşımı Geleneği: Lavaş, Katırma Jupka, Yufka” (2016), “Geleneksel Çini Sanatı” (2016, Azerbaycan, İran, Kazakistan, Kırgızistan ve Türkiye ile ortak dosya), “Bahar Bayramı Hıdırellez” (2017, Makedonya ile ortak dosya), “Dede Korkut-Korkut Ata Mirası: Kültürü, Efsaneleri ve Müziği” (2018, Azerbaycan ve Kazakistan ile ortak dosya), “Geleneksel Türk Okçuluğu” (2019) TL'ye kayıtlıdır. “Islık Dili” (2017) adlı unsur ise AKL'ye kayıtlıdır.

Türkiye'nin doğrudan el sanatı alanıyla ilişkili iki unsuru TL'ye kayıtlıdır. Bu unsurlardan biri 2014 yılında kaydedilen “Ebru: Türk Kâğıt Süsleme Sanatı”²¹ diğeri 2016 yılında kaydedilen “Geleneksel Çini Sanatı”dır.²² Çalışmanın bu bölümünde “Ebru: Türk Kâğıt Süsleme Sanatı” unsuru örneklem olarak alınmıştır. Ebru sanatı, Çini sanatına görece kısa zamanda ve kolay uygulanabilir. Buna ek olarak farklı tasarımlarla ürünlerin üretilmesine elverişlidir. Bu durum Ebru sanatının popülerleşmesine ve farklı bağlamlarda yeni tasarımlarla ürünler üretilmesine sebep olmuştur. Bu sebeple tezin bu bölümünde Türkiye'nin SOKÜM Listelerine kaydettirdiği “Ebru: Türk Kâğıt Süsleme Sanatı” perspektifinden Türkiye’de el sanatlarının ticarileşmesi/aşırı ticarileşmesi değerlendirilecektir.

²¹ Ebru: Türk Kâğıt Süsleme Sanatına ilişkin ayrıntılı bilgi için bkz. <https://ich.unesco.org/en/RL/ebru-turkish-art-of-marbling-00644>

²² Geleneksel Çini Sanatına ilişkin ayrıntılı bilgi için bkz. <https://ich.unesco.org/en/RL/traditional-craftsmanship-of-cini-making-01058>

Resim 3. 1. Ebru Sanatı

Resim 3. 2. Bilge Tüzel Arşivinden

Ebru kelimesinin anlamı bulutumsudur. Gökyüzünde bulutların oluşturduğu dağılım ve ahengin sudaki tezahürü olması sebebiyle sanat “Ebru” adını almıştır. Ebru, topraktan elde edilen boyaların fırça yardımıyla kitre denilen suya serpilmesi ve oluşan renkli desenlerin kâğıda aktarılması sanatıdır. Ebru, farklı ülkelerde farklı tekniklerle uygulanmaktadır. Örneğin; “VIII. Asırdan itibaren Çin’de liu sha shien, XII. asırdan itibaren Japonya’da suminagashi adıyla benzer teknikler kullanılarak yapılan birtakım çalışmaların mevcudiyeti” (Derman, 1994: 80) görülmektedir. Ebru sanatı Türkiye’de de farklı teknikler kullanılarak uygulanmaktadır. Battal, gelgit, taraklı, hatip, kumlu, şal, bülbülyuvası, nefli, akkâse ve çiçekli ebru klasik tarz uygulamaları yapılan ebru çeşitleridir. Diğer ebru uygulamaları klasik dışı (modern) uygulamalardır. Sanatın çeşitlerinin değişmesiyle birlikte kullanım amaçları da farklılık göstermektedir. Geçmişte kitap ciltlerinde kullanılmak üzere tasarlanan ebrular günümüzde farklı ürünlerin tasarımında da kullanılmaktadır. Kitre üzerindeki boyaların kâğıda aktarılmasıyla ayaç tasarımı yapılmaktadır. Kâğıt yerine malzeme olarak kıyafet, çömlek, cam ve ahşap kullanıldığı da görülmektedir. Bu tür tasarımlar sanatın modern uygulamaları olarak değerlendirilmektedir.

Ebru sanatı gelenekten beslenerek yeni tekniklerle gelecek nesillere aktarılmaktadır. Aday dosyada unsur, sanatçının en içten duygu, düşünce ve yaratıcılık olarak ifade edilebilecek tekniklerin seçiminde esnekliği olduğu ifade edilmektedir. Gelenek, özel kitapların iç ve dış kapaklarını, kaligrafi, cam işleri ve hediyeleri süsleyerek işçilik geleneği etrafında insan potansiyelini ortaya çıkarmaktadır (Nomination File No: 00644, s. 4). Bu doğrultuda ebru sanatı farklı malzemelerle yeni bağlamlarda üretilmektedir.

Ebru sanatının aday dosyasında unsurun uygulanması ve aktarılmasında sanatçıların önemli bir rol oynadığı ifade edilmektedir. Usta-çırak ilişkisi içerisinde en az iki yıl süren bir öğrenim sürecinin olduğu dile getirilmektedir. Sanatın, sohbet yoluyla diyalogu teşvik ettiği sosyal bağları ve bireyler ve topluluklar arasındaki ilişkileri güçlendirdiği söylenmektedir (Nomination File No: 00644, s. 5). Ancak gelenekle ilişkili olmayarak metaya dönüşen sanatın ruhuna ve felsefesine uymayan uygulamalar da kuşaktan kuşağa aktarımda sekteye uğramakta mıdır ya da kuşaktan kuşağa aktarılan gelenek midir? gibi sorularını gündeme getirmektedir. Aday dosyada sanata ilişkin vurgulanan hususlar örnek etkinlikler/atölyeler üzerinden değerlendirilerek yukarıdaki sorulara cevap aranacaktır.

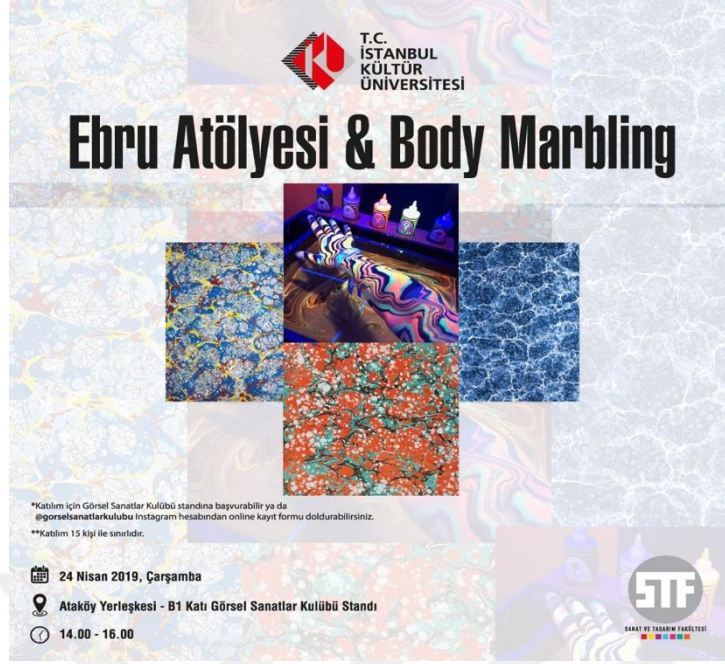
Ebru sanatı malzemeleri kullanılarak boyaların vücuda desen yapılması suretiyle uygulanmasına “Body Marbling” adı verilmektedir. Resim 3.1.’de görülen afişte “Body

Marbling” etkinliğine örnek verilmektedir. Bu örnek ebru sanatının güncellenmiş şekli olarak düşünülebilir mi? Yoksa sanatın ruhuna ve felsefesine uymayan bir aşırı ticarileşmesi örneğini mi oluşturmaktadır? “Body Marbling” adıyla gerçekleştirilen etkinlikler genellikle turizm merkezlerinde yerli ve yabancı turistlere yöneliktir. Geleneksel sanatların uzun öğrenme ve deneyimleme süreçlerinin aksine haz odaklı deneyimlerden oluşmaktadır. Baudrillard, tüketimin sadece hazzla odaklı olmadığını şu sözleriyle belirtir: “Nesne ve hazzla yönelikmiş gibi görünen tüketim davranışları aslında tamamıyla başka amaçlara yanıt verir: Arzunun metaforik ya da dolaylı dışavurumu, farklılaştırıcı göstergeler üzerinden toplumsal bir değerler kodunun üretilmesi”(2004: 91).

Bu etkinliklerde uygulayıcı kişilerin genellikle dövme sanatçıları olduğu görülmektedir²³. Aday dosyada ustalar tarafından çıraklara malzeme bilgilerini ve malzemenin yapım bilgileriyle sanatın felsefesinin aktarıldığı ifade edilmektedir: “Ebru’da kullanılan tüm malzeme ve ekipmanlar, sadece unsurun uygulamasına ilişkin bilgilerin aktarılmasından değil, aynı zamanda malzeme ve ekipmanların üretimi ile ilgili uzmanlık bilgilerinin iletilmesinden de sorumlu olan sanatçıların kendileri tarafından yapılır” (Nomination File No: 00644, s. 5).

“Body Marbling” atölyeler bu hususlarda incelendiğinde kullanılan malzemelerin ebru sanatını uygularken kullanılan malzemeler olduğu görülmektedir. Ancak sanatla ve sanatın malzemeleriyle ilişkili bilgi ve beceriler katılımcıya aktarılmamaktadır. Bu sebeple bu tür faaliyetlerde “usta” yerini uygulayıcıya “çırak” yerini katılımcıya bırakmaktadır. SOKÜM Sözleşmesi’nin süreci korumaya yönelik yaklaşımları Gürçayır Teke’nin “*Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi Üzerine Eleştirel Bir Okuma*” başlıklı makalesinde irdelenmiştir. Yazar makalesinde somut ve somut olmayan kültürel mirası koruma yaklaşımlarını karşılaştırmış ve somut olmayan kültürel mirasta ‘süreci’ korumaya hedeflenen yaklaşımın somut kültür varlıklarında ‘sonucu’ korumaya odaklanan yaklaşımdan farklı bakış açıları ve sonuçlar doğurduğuna değinmektedir. ‘Süreci’ korumanın ‘sonucu’ korumaktan kimi zaman daha zor olabileceğini ve daha ayrıntılı koruma planları gerektirebileceğini ifade etmektedir (2011: 7). Bu sebeple ebru sanatında da uygulayıcı ve katılımcıların sürece odaklanması gerekliliği belirlemekte ancak süreç yönetimini zorluğu sebebiyle stratejiler geliştirilmesi gerektiği görülmektedir.

²³ “Body Marbling” atölyelerine ilişkin ayrıntılı bilgi için bkz; <http://www.dovmeatolyesi.com/body-marbling>

Resim 3. 3. Ebru Sanatı Atölyesi Afişi ²⁴

“Somut Olmayan Kültürel Miras Kaynaklarının Turizm Çekiciliği Kapsamında Değerlendirilmesi: Tük Kâğıt Süsleme (Ebru) Sanatı Örneği” adlı çalışmada anket yöntemi kullanılarak toplulukta sanatın tanınırlılığına ve farkındalığına ilişkin tespitler yapılmıştır. Ebru kursiyerlerine yönelik gerçekleştirilen ankette ebru sanatının tanınırlılığı ve farkındalığı için gerçekleştirilen faaliyetler, unsurun TL’ye kaydının sanatın korunmasına etkisi, katkısı ve farkındalığı, sanatın ekonomi ve turizme katkısı ve unsurun ticarileşmesi hakkında sorular sorulmuştur. Unsurun ticarileşmesine ilişkin “Ebru sanatında ticari amacın ön planda tutulması ne gibi sonuçlar ortaya konar?” sorusuna verilen cevaplar değerlendirilmiştir. Cevaplar “ekonomik açıdan gelir sağlayacağı”, “gönül verilen sanat ve meslek alanından gelir elde etmenin kişileri teşvik edebileceği”, “emeğin karşılık bulacağı”, “sanatın daha fazla tanınmasının sağlanacağı”, “yaygınlaşmasını ve ekonomik anlamda geri dönüşümünü sağlayacağı” şeklindedir. Ancak ticari amacın ön planda tutulmasının aynı zamanda; “sanatsal ve kültürel değeri azaltacağı”, “sanatçılar arası rekabetin ve bu rekabetin de öğrenciler arasında mesafeye sebep olacağı”, “sanat eserine gösterilen özenin azalacağı”, “ebru sanatındaki manevi, geleneksel anlama zarar vereceği”, “sadece maddi boyutuyla düşünmenin ebruya zarar vereceği” şeklinde olumsuz sonuçlar doğurabileceğine yönelik cevaplar verilmiştir (Türkoğlu,

²⁴<http://unical.iku.edu.tr/cal/event/showEventMore.rdo;jsessionid=17D40DA95C5CFA7A04AC60CE258ABE96>

2019: 97). Verilen cevaplar doğrultusunda ebru sanatının ticarileşmesinin sanatın tanınırlılığı, farkındalığı ve korunması için olumlu değerlendirilirken aşırı ticarileşmesinin ise olumsuz sonuçlar doğurduğu söylenebilir. Sanatın ticarileşmesi ve aşırı ticarileşmesi arasındaki dengenin sanatı icra etme niyetine bağlı olduğu görülmektedir.

Unsurun ticarileşmesine 9. Hükûmetler Arası Komite kararlarında değinilmemektedir. Unsuru yönelik “Hem Taraf Devlet hem de ilgili topluluklar, Türk ebru sanatını, bir araştırma ve çıraklık merkezinin oluşturulmasından sempozyumlar düzenleme ve müzecilik çalışmaları yoluyla; çocuklar için bir öğrenme projesine dönüştürmeye ve belgelerin geliştirilmesinden tanıtımına kadar değişen bir dizi önlemlerle korumaya kararlıdır²⁵” ifadesi unsura yönelik tehditlere karşı Taraf Devletin gerçekleştirmeyi planladığı/gerçekleştirdiği koruma planlarını özetlemektedir. Bu tehditler içerisinde aşırı ticarileşme de düşünüldüğünde Taraf Devletin tehdiye karşı aldığı önlemlerin çocukların mirasla buluşturulması, müzelerde deneyimleme, eğitimle bilinçlendirme ve farkındalık çalışmalarının gerçekleştirilmesi olduğu görülmektedir. Bu hedefler doğrultusunda SOKÜM Sözleşmesi’ne akredite STK’ların ebru sanatıyla ilişkili etkinliklere bakmakta fayda vardır. Çünkü Sözleşme’ye akredite STK’ların somut olmayan kültürel mirasın korunması, gelecek kuşaklara aktarılması ve etkisinin güçlendirilmesi için çalışan paydaşlardan biridir. Bu bölümde Sözleşme’ye akredite Somut Olmayan Kültürel Miras Derneği, Geleneksel Sanatlar Derneği ve Klasik Sanatlar Derneği’nin ebru sanatına ilişkin ticarileşmeyle tehdidi başta olmak üzere diğer tehditlerle başa çıkma yollarını ifade eden etkinliklerine değinilecektir.

²⁵ Ayrıntılı bilgi için bkz. <https://ich.unesco.org/en/decisions/9.COM/10.44>

Resim 3. 4. Dezavantajlı Gruplara Yönelik Ebru Sanatı Atölyesi ²⁶

Resim 3.2.’de gösterilen Somut Olmayan Kültürel Miras Derneği ve paydaşları tarafından gerçekleştirilen “Bir Dokunuş Bin His” adlı etkinlik afişi bulunmaktadır. Etkinliği UNESCO’nun öncelikleri ve temel prensipleri kapsamında değerlendirmek yerinde olacaktır. UNESCO’nun önceliklerinden biri dezavantajlı gruplara yöneliktir. “Bir Dokunuş Bin His” adlı etkinlik kısmi görme engellilere yönelik gerçekleştirilmiştir. Sanatın farkındalığını ve tanınırlığını artırma amaçlı gerçekleştirilen etkinlik 10-15 arası katılımcıyla ebru sanatının terminolojisi, sanatla birlikte aktarılan sözlü kültür ve uygulama dersleriyle ücretsiz olarak düzenlenmiş ve etkinlik bir ay sürmüştür. UNESCO’nun diğer öncelikleri toplumsal cinsiyet eşitliği ve gençlerin katılımıdır. Aday dosyada son yıllarda yerel yönetimler ve üniversiteler tarafından düzenlenen ücretsiz kurslar, atölye çalışmaları ile Ebru’ya kadınların ve gençlerin ilgi duymaya başladığı ifade edilmektedir (Nomination File No: 00644, s. 5).

²⁶ SOKÜM Müze, Ebru Sanatı Bir Dokunuş Bin His Atölyesi için bkz: <https://www.facebook.com/photo.php?fbid=584707528663618&set=gm.2645739718831453&type=3&theater>

3.1.2. Bisalhães Siyah Çömlekçilik Üretim Süreci, Portekiz (AKL)

Portekiz'in TL'ye sekiz unsuru kayıtlıdır. Bunlardan “Fado Portekiz'in Kentsel Popüler Şarkısı” (2011), “Akdeniz Diyeti” (2013, Güney Kıbrıs Rum Yönetimi, Hırvatistan, İspanya, Yunanistan İtalya, fas Portekiz ile ortak dosya), “Cante Alentejano, Güney Portekiz, Alentejo'dan Çok Sesli Şarkı Söyleme” (2014), “Falconry, Yaşayan Bir İnsan Mirası” (2016, Almanya, Suudi Arabistan, Avusturya, Belçika, Birleşik Arap Emirlikleri, İspanya, Fransa, Macaristan, İtalya, Kazakistan, Fas, Moğolistan, Pakistan, Portekiz, Katar, Suriye Arap Cumhuriyeti, Kore Cumhuriyeti, Çekya), “Estremoz Kıl Figürlerinin İşçiliği” (2017) ve “Kış Şenlikleri, Podence Karnavalı” (2019) adlı altı unsurlar TL'ye kayıtlıdır. “Çıngırak İmalatı” (2015) ve “Bisalhães Siyah Çömlek Üretim Süreci” (2016) adlı iki unsur ise AKL'ye kayıtlıdır.²⁷ Bu bölümde, Portekiz'in 2016 yılında AKL'ye kaydedilen “Bisalhães Siyah Çömlek Üretim Süreci” adlı unsurun yapım sürecine ilişkin bilgi verilerek unsurun pazarlanması, ticarileşmesi/aşırı ticarileşmesi hususları ve Liste'ye kaydının etkisi ve katkısı değerlendirilecektir.

Resim 3. 5. Çömlek Üretimi

²⁷ Portekiz'in Somut Olmayan Kültürel Miras Listeleri için bkz; [https://ich.unesco.org/en/lists?text=&country\[\]=00179&multinational=3&display1=inscriptionID#tabs](https://ich.unesco.org/en/lists?text=&country[]=00179&multinational=3&display1=inscriptionID#tabs)

Resim 3. 6. Siyah Çömlek Üretimi

“Bisalhães Siyah Çömlekçiliği” yapım aşamaları şöyledir: İlk olarak, kil elenmeden önce bir taş tankta tahta bir çekiçe ezilir, buna su eklenir, daha sonra yoğrulur, şekillendirilir, çeşitli çıtlar kullanılarak tanımlanır ve çakıllarla düzleştirilir. Bir çubuk kullanılarak şekil verilir ve sonunda bir fırında ateşlenir.²⁸

Tarihsel olarak 16. Yüzyıla kadar uzanan gelenek özellikle aile bireyleri arasındaki aktarımla günümüze kadar gelmiştir. Aile bireylerinin iş birliğiyle gerçekleştirilen üretim sürecinde neredeyse her bireyin bir görevi vardır. Erkekler kil hazırlarken kadınların ise süsleme ve ürünün satışında görev aldığı bilinmektedir. Acil Koruma Gerektiren Liste, unsurun aktarımının hayati tehlikede olduğu ve unsurun kaybolma riskinin bulunduğu miraslara ilişkin bir Listedir. Bisalhães siyah çömlekçiliğinin AKL’de yer almasının sebepleri risk altında olmasından kaynaklanmaktadır. Uygulayıcılarının yaşlılığı ve bilgi aktarımındaki zorluk, unsurun yapım sürecinin zorluğu, sanayileşme ve çömlek yerine kullanılabilecek hazır ürünlerin alımı ve bu çalışmanın da konusunu oluşturan ticarileşme sebebiyle unsur risk altındadır. Aday dosyada unsurun ticarileşmemesi unsurun aktarımına bir tehdit olarak görülmektedir. Ekonomik kriz sebebiyle dekoratif objelere olan talebin azaldığı ve talep olmayan üretimin azaldığı görülmektedir. Çömlekçilik, kendi başına bir iş alanı olmaktan ziyade tamamlayıcı bir faaliyete

²⁸ <https://ich.unesco.org/en/USL/bisalhaes-black-pottery-manufacturing-process-01199>

dönüştüğü bu sebeple de zanaatkârların da farklı işlerle de meşgul oldukları bilinmektedir (Nominationa File No. 01199, s. 5-6). Bu sebeple geçmişten bugününe unsurun aktarımına bakıldığında kırk yıl öncesine kadar Bisalhães'te kırk civarında çömlekçi bulunurken günümüzde bu sayının birkaç kişiye indiği bilinmektedir. Bisalhães çömleğinin aşırı ticarileşmesi unsura yönelik bir tehdit olarak kabul edilirken unsurun pazarda yer bulamaması (ticarileşmemesi) de risklidir. Unsurun yaşayabilirliğini sağlayacak olan; koruma ve aktarım süreçlerinde unsurun ticarileşmesi ve aşırı ticarileşmesi arasındaki dengeyi korumaktır.

11. Hükûmetler Arası Komite kararı, dosyanın endüstriyel ürünlerle rekabetinin ve gençlerin ilgili topluluğa olan ilgisinin azalması da dâhil olmak üzere, unsurun yaşayabilirliğini zayıflatan tehditlerin ciddiyetini ve aciliyetini yeterince açıkladığı yönündedir. Geleneksel aktarım şekillerinin gücü ve uygulayıcılarının demografik özelliklerini açıklanması ve unsurla ilişkili sadece yedi çömlekçinin ve ailelerinin aktif olması da durumu örneklediği ifade edilmektedir.²⁹ Bu doğrultuda unsurun ticarileşmesine yönelik eylem planlarının unsurun yaşayabilirliği için önemli olduğu görülmektedir. Çömlekçiliğin Liste'ye kaydından sonra unsurun ticarileşmesine ilişkin gerçekleştirilen faaliyetleri incelemek faydalı olacaktır.

“Innovation as a Booster of Rural Artisan Entrepreneurship: A Case Study of Black Pottery” adlı çalışmada, Bisarro'nun kurucuları ve genç zanaatkârlar tarafından gerçekleştirilen siyah çömlekçiliğin ticarileşmesine ilişkin proje değerlendirilmektedir³⁰. Bisarro kurucuları ve zanaatkârlar yerel kültür ve gelenekler hakkında son derece bilgili olmalarının yanında projelerinde kültür destekçilerinden ilham almışlardır. Proje yürütücüleri yenilikçi yollar ve tasarımlar geliştirirken bölgedeki el sanatı geleneğini yaşatmayı hedeflemişlerdir. Selcan Gürçayır Teke, unsurun yenilenmesine ilişkin aday dosyadaki ufak yenilikler haricinde unsurun 16.yüzyıldan bu yana değişmediği ifadesine dikkat çekmektedir. Gürçayır Teke, unsurun yaşayan bir mirastan ziyade zamanın bir yerinde sabitlenmiş bir miras resmi çizdiğini ifade etmektedir (2018: 27).

“Ulusal ve uluslararası kültürel miras olarak kabul edilen Bisalhães'in siyah çömlekleri bugün bölge kültüründe önemli bir dönüm noktasıdır ve bir insanın karakterizasyonunu ve yaşam tarzlarını ifade eder” (Baganha, 2019: 32). Bu sebeple gelenek, benzersiz bir keşif ve yaratıcılık potansiyeli sunmaktadır. Bu doğrultuda Bisarro tarafından geliştirilen proje sürecinde yapılan görüşmelerden birinde kültür destekçisi siyah çömlekçiliğinin insanlara kimlik ve aidiyet

²⁹ Ayrıntılı bilgi için bkz. <https://ich.unesco.org/en/decisions/11.COM/10.A.3>

³⁰ Bisarro'nun internet sitesine ulaşmak için bkz; <https://www.bisarro.pt/>

duygusu kazandırdığından gelenekselin yaratıcılıkla tasarlandığında pazar alanının genişleyeceğini şu şekilde ifade etmektedir:

“İnsanlar bir bölgeyi tanımlayan ve yansıtan el sanatları ürünlerini satın alacaklar [...]. [Siyah seramik] bir simgedir, bizi temsil eden sembolik bir şeydir. Biz buradan geldik, ama sonra [çanak çömlek] de bir bölgeyi temsil ediyor ve bir ülkeyi temsil ediyor. Eğer bu [el işi] yenilenirse ve kullanılırsa [geleneksel] tasarım devam eder. Bu nedenle, bu önemli bir bölgesel dönüm noktası hâline gelir ve bu el sanatları alanın onaylanmasına katkıda bulunabilir” (Marques ve diğerleri, 2018: 764).

Kültürel destekleyici görüşmenin devamında unsurun ticari kanallarla gelişiminin önemini vurgulayarak geleneğin aktarımına ilişkin asıl sorunun ticarileşmenin göz ardı edilmesine değinmektedir. Siyah çömlek satışı geçmişte kadınların ellerinde gezdirirken işlev kazanmışken günümüzde yeni pazar yollarının bulunması ve pazarın genişlemesi unsurun tanınırlığına etkisi kültürel destekleyicinin aşağıdaki ifadelerinde görülebilir:

“Şu anda eski geleneklerle ilgili sorun şu ki, bu, turizmin her zaman [korumayı] yaşanabilir kılmak için alternatif bir yol olduğu [kültürel] sürece yeniden düzenlenir ya da tamamen değiştirilir. Ve dünya çapında el sanatları olgusunu incelediğinizde, turistler nedeniyle her zaman [...] değişikliklerin yapıldığını görebilirsiniz. Daha düşük pazarlanabilirlik ve fiyatların daha kolay pazarlanabilir olması için daha makul hâle getirilen değişiklikler de vardır. [...] Ama onlar [zanaatkârlar] kapıdan kapıya satış yapmayı bırakıp ulusal yollara başvurdıklarında bu çok büyük bir yükselmedir. Çünkü onlar [el sanatları] dünyanın her yerinde tanınıyor ” (Marques ve diğerleri, 2018: 764).

Proje örneğinden hareketle söz konusu yazıda unsurun UNESCO’nun SOKÜM Listesine kaydındaki eksikler dile getirilerek önerilerde bulunmaktadır. Özellikle unsurun kaydındaki sınırlılığın genişletilmesine yönelik eleştiriler Liste’deki sınırlılık, unsur tanımı ve unsurun yapımı gibi hususların pazarı nasıl etkilediğini göstermektedir. Sınırlılığa ilişkin önerilen unsurun siyah çömlekleri geleneksel olarak üreten tüm yerlileri de kapsayacak şekilde genişletilmesi yönündedir. Siyah çömlek üretiminin Bisalhães bölgesiyle sınırlı olmadığı için UNESCO’nun Bisalhães’un çömlekçiliğini tek başına tanıması seramik geleneğini yansıtmayacağı düşünülmektedir. Bu da diğer bölgelerdeki yeni Pazar girişimlerinin engellenmesine sebep olabilmektedir (Marques ve diğerleri, 2018: 764).

Yazıda projenin çıktıları, Bisalhães siyah çömlekçiliğinin AKL’ye kaydının ulusal ve uluslararası pazara ve ekonomiye katkısını göstermesi yönüyle değerlendirilmektedir:

“Proje sonucunda bu girişimciler genç bir zanaatkârla birlikte ağlar kurarak kırsal kalkınmaya katkıda bulundular. Proje kapsamında üretilen siyah seramiklerden daha dekoratif ama daha az faydalı olan ürünlerden bazıları havaalanı mağazalarında ve turizm ofislerinde satılmaktadır. Proje kapsamında oluşturulan ürünler yerel, bölgesel ve ulusal turizm ile bağlantı kurmak ve böylece siyah seramik pazarını Portekiz sınırlarının ötesine genişletmek için tasarlanmıştır. Şimdi bir parça siyah seramik satın alan herkes bunun kültürel bir eser olduğunu ve UNESCO tarafından onaylanmış somut olmayan kültürel mirasın bir parçası olduğunu biliyor” (Marques ve diğerleri, 2018:766).

3.1.3. Bölgesel El Sanatları Merkezleri: Geleneksel El Sanatlarının Kültürel Mirasını Korumak İçin Bir Strateji, Avusturya (KIUK)

Avusturya’nın SOKÜM Listelerine 7 unsuru kayıtlıdır. “Schemenlaufen Imst Karnavalı” (2012), “Klasik Binicilik ve Viyana İspanyol Binicilik Okulu Lisesi” (2015), “Şahinle Avlanma, Yaşayan Bir Miras” (2016, Almanya, Suudi Arabistan, Avusturya, Belçika, Birleşik Arap Emirlikleri, İspanya, Fransa, Macaristan, İtalya, Kazakistan, Fas, Moğolistan, Pakistan, Portekiz, Katar, Suriye Arap Cumhuriyeti, Kore Cumhuriyeti, Çekya), “Çığ Risk Yönetimi” (2018, İsviçre ve Avusturya ile ortak dosya), “Blaudruck / Modrotisk / Kékfestés / Modrotlač, Avrupa’da Blok Baskı ve İndigo Boyama” (2018, Avusturya, Çekya, Almanya, Macaristan ve Slovakya ile ortak dosya) ve “Yaylacılık, Akdeniz’de ve Alplerde Göç Yolları Boyunca Hayvanların Mevsimlik Sürülmesi” (2019, Avusturya, Yunanistan ve İtalya ile ortak dosya) TL’ye kayıtlıyken; “Bölgesel El Sanatları Merkezleri: Geleneksel El Sanatlarının Kültürel Mirasını Koruma Stratejisi” (2016) adlı unsur KIUK’tadır.

Bu başlıkta, 2015 yılına kadar Uygulamanın En İyi Örnekleri Kaydı olarak adlandırılan Korumanın İyi Uygulamaları Kaydı’nda Avusturya’nın kaydı örnek olarak incelenecektir. Korumanın İyi Uygulamaları Kaydı Listesi, “Unsurun nasıl korunduğu, korumada sağlanan başarının nasıl elde edildiği ve sürdürülebilir bir korumanın başarıyla başlatıldığı gibi sorulara olumlu cevap verebilen dosyalar arasından seçilmektedir” (Oğuz, 2017: 13). Bu bağlamda el sanatları alanında ticarileşme/aşırı ticarileşme tehdidiyle Avusturya’nın nasıl başa çıktığı irdelenecek uygulamaya yönelik geliştirdiği planlar, projeler ve faaliyetler incelenecektir.

Resim 3. 7. Bölgesel El Sanatları Müzesi

2016 yılında “Bölgesel El Sanatları Merkezleri: Geleneksel El Sanatlarının Kültürel Mirasını Korumak İçin Bir Strateji” adıyla Korumanın İyi Uygulamaları Kaydı Listesi’ne dâhil olan unsur; eğitim faaliyetleri, kamu etkinlikleri, sergileri, yarışmaları ve ekonomik girişimleriyle örnek teşkil etmektedir. 2012 yılında açılan merkezin örnek ekonomik girişimleri ve faaliyetlerine bakmak kültürel mirasın pazarda yer bulmasının nasıl olması gerekliliğinin anlaşılabilmesi için faydalı olacaktır. Merkez, “Werkraum Lädolar” programıyla öğrencilerin el sanatlarına ilgisini arttırmak amacıyla ilkokullara odaklanmakta Handwerk im Unterricht'te esnaf, kadın ve zanaat işletmeleri ve ilkokullar merkezin tesislerinde özel dersler için iş birliği yapmaktadır. Dönüşüm ve onarım gibi, tekstil işçiliğinin diğer biçimlerini keşfetmek için uluslararası araştırmacılarla da iş birliği yapmaktadır. Merkez, “Handwerk macht Schule” eğitim programıyla ise el sanatları ile kültürel miras, kimlik ve aidiyet arasındaki kariyer planlama ve ekonomik yönetim arasındaki ilişkileri de araştırmaktadır. Dokuma alanında bir yıllık “Shuttle” kursunun yanı sıra diğer birçok gelişmiş öğrenme kursunu da ücretsiz olarak veren merkez unsura ilişkin bilgi verirken el sanatlarının aşırı ticarileşmesinin de önüne geçmektedir (Nomination File No: 01169, s. 14).

Aday dosyada, el sanatlarının aşırı ticarileşmesinin engellenmesi için sürdürülebilir çözümler önerilmektedir. Dört farklı sürdürülebilir yaklaşımla ticaretin sürdürülebilir gelişimine katkıda bulunmaktadır. Bunlardan ilki kültürel sürdürülebilirlik, küreselleşmenin karşısında farklılıkların yaşatılması ve kültürel aktarımın gerçekleşmesi amacıyla gelenekseli yaratıcı

yaklaşım ve biçimleriyle korumaktır. İkinci yaklaşım ekolojik sürdürülebilirliktir. Ekolojik sürdürülebilirlik, el sanatları üretimlerinin doğal kaynakları tahrip etmeden doğayla uyum içerisinde gerçekleşmesi ve “yaşanabilir” yaşam alanları oluşturması anlamına gelmektedir. Kısa vadeli üretim ve tüketim yerine bütüncül ve uzun vadeli üretimin gerçekleştirilmesi ekolojik sürdürülebilirliğin hedefidir. Hedef doğrultusunda “yerel kaynakları kullanan uzun vadeli kaliteli ürünlerle ekolojik sürdürülebilirlik (sürdürülebilir üretim ve tüketim)” (No: 01169, s. 4) sağlanmaktadır. El sanatları üretim süreçlerinde kullanılan malzemeden geleneğin aktarım şekline ve pazarlama planlamalarına kadar ekolojik yaklaşım prensiplerine dikkat edilmesi önem kazanmaktadır.

Aday dosyada vurgulanan üçüncü sürdürülebilirlik hedefi, ekonomik sürdürülebilirliktir. Kültürel koruma, aktarım ve doğayla uyum içerisinde gerçekleştirilen ekolojik sürdürülebilirlik için mücadele ederken geleneğin yaşatılması için ekonomik sürdürülebilirliğin de sağlanması gerekmektedir. El sanatları geleneği öğrenme, deneyimleme ve aktarma üçgeninden daha fazlasını kapsamaktadır. El sanatları ürününün pazarlanması stratejilerinin yanı sıra pazarlama sürecindeki sosyal ilişkiler de geleneğin sürdürüldüğü alanlardır. Usta ile çırak arasındaki sosyal ilişkinin bir benzerinin alıcı ve satıcı arasında da gelişmesi güven ve kişisel bağlantılara dayalı ilişkiler yoluyla sosyal sürdürülebilirliğe katkıda bulunmaktadır (Nomination File No: 01169, s. 4).

Sonuç olarak, Bölgesel El Sanatları Merkezi benimsediği sürdürülebilir yaklaşımlarla geleneksel el sanatları deneyimlerinin ticaret ağlarının vasıtasıyla geliştirilmesine ilişkin fikirleri uygulamaktadır. Böylelikle sanat ve endüstri arasında denge kurarak geleneğe ilişkin başta aşırı ticarileşme tehdidi olmak üzere diğer riskleri de en aza indirmiştir.

3.1.4. Tinian Mermer Oymacılığı, Yunanistan (TL)

Yunanistan’ın “Akdeniz Diyeti” (2013, Güney Kıbrıs Rum Yönetimi, Hırvatistan, İspanya, Yunanistan, İtalya, Fas, Portekiz), “Sakız Adasında Sakız Yetiştirme Bilgisi” (2014), “Tinian Mermer Oymacılığı” (2015), “Momoeria, Batı Makedonya, Yunanistan, Kozani Bölgesinde Yeni Yıl Kutlaması” (2016), “Rebetiko” (2017), “Kuru Taş Duvar Sanatı Bilgi ve Teknikleri” (2018, Hırvatistan, Güney Kıbrıs Rum Yönetimi, Fransa, Yunanistan, İtalya, Slovenya, İspanya, İsviçre) “Yaylacılık” (2019, Avusturya, Yunanistan ve İtalya ile ortak dosya) ve “Bizans İlahisi” (2019, Güney Kıbrıs Rum Yönetimi ve Yunanistan ile ortak dosya) adlı unsurları TL’ye kayıtlıdır. Bu unsurlardan üç tanesi çok uluslu dosyadır. Çok uluslu dosya

birden çok devletin katkı ve katılımıyla bir unsurun toplumlar tarafından paylaşımının, devletler ve toplumlar arasında ciddi bir yakınlaşma, iş birliği, ortak çalışma kültürünü geliştirme ve karşılıklı değerbilirliğin artırılmasına katkı sağlamaktadır (Ekici, 2018:83). Bu yönüyle çok uluslu dosya sunmak SOKÜM Sözleşmesi'nin 16. ve 17. Maddelerinde dile getirilen uluslararası iş birliğinin sağlanması amacına uygundur. SOKÜM Sözleşmesi'ni tamamlayıcı nitelikte olan “SOKÜM Uygulama Yönergesi”nde ise “Somut Olmayan Kültürel Mirasın Uluslararası Düzeyde Korunması, İşbirliği ve Uluslararası Yardımlaşma” başlığında bir somut olmayan kültürel miras unsuru birden fazla taraf devletin sınırları içinde bulunduğu; ortak dosya sunmaya teşvik edildiği ifade edilmektedir (ICH-Operational Directives-7.GA, 2018: 13-14).

Resim 3. 8. Tinian Mermer Oymacılığı

Tinian Mermer Oymacılığı, SOKÜM Sözleşmesi'nin beş alanından geleneksel el sanatları, Doğa ve evrenle ilgili bilgi ve uygulamalar, Ritüeller ve festivaller alanlarıyla ilişkilidir. Geleneksel el sanatlarıyla doğrudan ilişkili olan unsur doğa ile etkileşimlerinden özellikle mermerin bileşeni ve yapısını bilme deneyimi gerekliliğiyle doğa ve evrenle ilgili bilgi ve uygulamalar alanında da değerlendirilmektedir. Taş ocağının açılması, ustalıktan çıraklığa geçiş ve gelenekle ilgili şenlikler ritüeller ve festivaller alanıyla ilişkilidir.

Tinos ve Atina’da da mermer oymacılık eserlerinin çoğunluğu dikkat çekicidir. Aynı doğrultuda zanaatkârlarda buralarda yoğunluk kazanmaktadır. “Somut olmayan kültürel miras, yerel bilgi ve kültürel varlıkların ve çevresel kaynakların sürdürülebilir yönetimi” başlıklı bölümde sanatın restorasyon çalışmalarında kullanıldığı ve Akropolis'teki restorasyon çalışmalarının buna örnek teşkil ettiği dile getirilmektedir (Fotopoulou, 2015: 153).

Aday dosyada, aşırı ticarileşmenin istenmeyen etkilerini azaltmak için miras aktarımında örgün ve yaygın eğitim bir koruma yaklaşımı olarak unsura yönelik tehditleri önleyici olarak görülmektedir. “Sanatı aktarmak için temel kurumlar, atölyelerde çıraklık ve Panormos Okulu, mermer oymacılığının yaşayabilirliği için istikrarlı temeller oluşturmaktadır. Örgün ve yaygın eğitim yoluyla aktarma ve dolayısıyla unsurun yaşayabilirliği güvence altına alınmıştır” (Nomination File No: 01103, s. 8). Ayrıca aday dosyada ticarileşmeye ilişkin unsurun somut olmayan kültürel miras farkındalığı oluşturmadaki etkisi ticarileşebilme kapasitesiyle doğru orantılı olarak değerlendirilmektedir: Unsur, somut olmayan kültürel miras unsurlarının geliştirilmesinde/arttırılmasında uygun bir kayıt olarak görülmektedir, çünkü kültürel açıdan ticari değeriyle fazla ilgilenilmektedir (Nomination File No: 01103, s. 11).

Hükûmetler Arası Komite’ye sunulan raporlara göre alınan kararlar neticesinde yukarıda değinilen mevcut koruma önlemleri, bir bölümü ile yeni tedbirler, aktarım, koruma, dokümantasyon ve araştırmayı, ilerletmeyi amaçlamakta ve olası istenmeyen aşırı ticarileştirme konusunu ele almaktadır; etkinlikler çeşitli belediye müzelerinde ve taşıyıcılar ve uygulayıcılar topluluğu ile yakın bağlantıları sürdüren bir mermer oymacılığı okulunda yoğunlaşmıştır.³¹

3.1.5. Lefkara Dantelleri veya Lefkaritika, Güney Kıbrıs Rum Yönetimi (TL)

“Lefkara Dantelleri veya Lefkaritika” (2009), “Tsiattista Şiir Düellosu” (2011), “Akdeniz Diyeti” (2013, Güney Kıbrıs Rum Yönetimi, Hırvatistan, İspanya, Yunanistan, İtalya, Fas ve Portekiz ile ortak doysa), “Kuru Taş Duvar Sanatı, Bilgi ve Teknikleri” (2018, Hırvatistan, Güney Kıbrıs Rum Yönetimi, Fransa, Yunanistan, İtalya, Slovenya, İspanya ve İsviçre ile ortak dosya), “Bizans İlahisi” (2019, Güney Kıbrıs Rum Yönetimi ve Yunanistan’ın ortak dosyası) Güney Kıbrıs Rum Yönetimi’nin TL’ye kayıtlı unsurlarıdır. Bunlardan “Akdeniz Diyeti”,

³¹ <https://ich.unesco.org/en/decisions/10.COM/10.B.17>

“Kuru Taş Duvar Sanatı Bilgi ve Teknikleri”, “Bizans İlahisi” çok uluslu dosyalardır. Güney Kıbrıs Rum Yönetimi’nin KİUK ve AKL’ye kayıtlı unsurları bulunmamaktadır.³²

Lefkara Dantelleri veya Lefkaritika adlı unsur 2009 yılında TL’ye kaydedilmiştir. Lefkara Dantelleri ismini unsurun aktarımının devam ettiği Lefkara’dan almaktadır. Lefkara Danteli, dört farklı tasarım şekliyle elde yapılır: Hemstitch, kesim işi, saten dikiş dolguları ve iğne ucu kenarlı. Dantel üreticisi bu motiflerden birini seçmek zorundadır. Hangi motifleri kullanacağını seçmekte özgürdür. Aday dosyada, yukarıda bahsedilen dört yapısal unsurdan herhangi birinin olmaması durumunda geleneğin ihlâli anlamına geldiği ifade edilmektedir (Nomination File No: 00255, s. 3). Geleneğin ihlâli unsurun korunması ve aktarılması sürecinde tehdit olarak değerlendirilmektedir. Aşağıdaki resimde Lefkara’nın bir örneği bulunmaktadır.

Resim 3. 9. Lefkara Danteli Örneği³³

Aday dosyada, Lefkara Dantellerine olan talep doğrultusunda özellikle unsurun uygulayıcılarının çoğunluğunu oluşturan kadınlara iş imkânı yarattığı ve böylelikle 5. Sürdürülebilir Kalkınma Hedefli olan “Toplumsal Cinsiyet Eşitliği”ne katkı sağladığı görülmektedir. Bölgede, Lefkara Dantel yapımının özellikle kadınlar arasında hem bir sanat hem de bir gelenek olarak ekonomik gücü kabul edilmektedir.³⁴ Buna ek olarak unsurun pazarda yer bulamaması durumunda coğrafi olarak yakın olan bölgelerde devam eden aynı geleneğin gelişiminin mümkün olmadığı görülmektedir:

³² [https://ich.unesco.org/en/lists?country\[\]=00047&multinational=3&display1=inscriptionID#tabs](https://ich.unesco.org/en/lists?country[]=00047&multinational=3&display1=inscriptionID#tabs)

³³ <https://ich.unesco.org/en/RL/lefkara-laces-or-lefkaritika-00255>

³⁴ <https://www.bestculturaldestinations.com/blog/cyprus-lefkara-lace-tradition>

“Lefkara Dantelleri, uluslararası olarak tanındığında ve onlara talep Lefkara kadınlarının uluslararası pazarlara hazırlanma ve tedarik etme yeteneğini aştığında, çevre köylerdeki kadınlar ve nihayetinde Güney Kıbrıs Rum Yönetimi’nin tamamı nakış işlemlerinin bir kısmını yapmak için iş imkânı doğdu. Daha uzak köylerin kadınları, gelenek ve kapsamlı eğitimden yoksun oldukları için, Lefkara bölgesi kadınlarının nakışlarındaki sanatsal ve yaratıcı yeteneklerini ifade edememiş gibi görünüyordu. Bu nedenle, günümüzde birçok köyde Lefkara Dantelleri yapılmasına rağmen, sadece Lefkara bölgesinin Dantelleri, dantel üreticisinin aynı anda geleneğin bir ifadesi olan tasarımları bulmak için gelenekleri yenilikçi ve yaratıcı bir şekilde manipüle etme yeteneğini gösterebilir” (Nomination File No: 00255, s. 2).

Geleneğin korunması, kuşaktan kuşağa aktarılması ve aşırı ticarileşmesinin önlenmesi amacıyla Kıbrıs El Sanatları Merkezi kurulmuştur. Merkez, “Lefkara Dantelleri” koruma ve ekonomik uygulanabilirliklerini sağlayarak el sanatlarını korumayı hedeflemektedir. Merkez, yüksek kalite standartlarının korunmasına özellikle önem vererek dantel üretimleri gerçekleştirmektedir. Kurum ve kuruluşların da benzer faaliyet ve projelerde bulunulması aday dosyada önerilmektedir. Eğitim ve Kültür Bakanlığı başta olmak üzere belediyeler tarafından unsurun ev ekonomisine dâhil edilmesi için çaba gösterilmesi önerilmektedir (Nomination File No: 00255, s. 5-7). Bu bağlamda Güney Kıbrıs Rum Yönetimi’nin unsura ilişkin sunduğu periyodik raporda Lefkara Belediyesi, Kıbrıs El Sanatları Merkezi, Kıbrıs Standardizasyon Örgütü ve diğer paydaşlar yakın zamanda dantellerin gerekli özelliklerini tanımlamak ve kadın uygulayıcılara uygun bir şekilde sertifika vermek için iş birliği yaptığı ifade edilmektedir. Raporda, unsurun kültürel ve ekonomik değerlendirilmesinin önemine ve turizmin unsura ilişkin olumlu ve olumsuz etkisine değinilmektedir:

“Lefkara Dantelleri için önemli bir pazar sunsa da, ithal sahte dantellerin görünümünü teşvik ettiği için “Lefkaritika”nın orijinal desenlerini kopyalayan ve seri üretimde yeniden yaratan diğer ülkelerdeki endüstrilerden) zararlı olduğu kanıtlanabilir. Ayrıca, Lefkara Dantelli profesyonel kadın uygulayıcılar, üretimi arttırmak ve daha düşük bir fiyata satmak için dantellerinde kullanılan motifleri basitleştirme eğilimindedir. Dantellerin ticari kullanımının bu mirasın anlamını bozmamasına yardımcı olurken, kadın dantel üreticilerini güçlendirmeye ve yaşam koşullarını iyileştirmeye yardımcı olacağı düşünülmektedir” (Periodic Report No. 00805, s. 22).

Periyodik raporda turizmin olumsuz etkilerini azaltmak ve unsurun farkındalığını arttırmak için alınan önlemler ifade edilmektedir. Lefkara Belediyesi’nin Ağustos ayında düzenlediği Lefkara Festivalinde unsura ilişkin bilgi ve beceriler aktarılırken ürünün pazarda sunulması fırsatı yakalanmaktadır. Lefkara’da Halk Sanatları Müzesi, Elli Kornioti Müzesi, Chrystalla Yiakoupi Müzesi ve Skarinou’daki Çevresel Bilgi Merkezi sergi, seminer ve konferans düzenlemektedir.

Örneğin; Halk Sanatları Müzesi Lefkara Dantellerinin tarihi, üretimi ve ticareti ile ilgili arşiv çalışmaları yürütmektedir. 25 Mayıs 2012 tarihinde “Lefkaritika Moda” adlı bir defile düzenlenmiştir. Gelenek, tasarım yoluyla güncelle buluşturulmuştur. Böylelikle geleneğin tasarımsal ve ekonomik gücü kabul edilerek yeni üretimlere uyarlanmıştır. “Geleneksel Avrupa El Sanatlarının Çağdaş Uygulamalarında Eğitim” (TICATEC) Lefkara Belediyesi, Lefkara Otel ve Restoran Derneği ile Pano ve Kato Lefkara'nın dantel üreticileri ve gümüşçüleri tarafından desteklenmiştir. Lefkara Dantellerinin tanıtımını amaçlayan Lefkara Belediyesi, “Handicraftour” adıyla program başlatmıştır (Periodic Report No. 00805, s. 23-24).

Maud Tıxıer'in “*Appreciation of the Sustainability of the Tourism Industry in Cyprus*” adlı makalesinde Güney Kıbrıs Rum Yönetimi'ni turistik açıdan geleneksel sürdürülebilirliğini temsil eden her bir alanın olumlu ve olumsuz yönleri değerlendirilmektedir. Güney Kıbrıs Rum Yönetimi'nin somut olmayan kültürel mirası Lefkara Dantelleri, makalede sürdürülebilir turizmin örneğini oluşturmaktadır:

“Güney Kıbrıs Rum Yönetimi'nin geleneksel kültürel kimliğinin geri dönüşünü düzeltmek için, geleneksel zanaat işlerini öğretmek ve ilgiyi canlandırmak için sınıflar düzenlenmiş ve Lefkoşa'da hükümet tarafından yönetilen bir El Sanatları Merkezi açılmıştır. El sanatları seramik kaplar, oyma ahşap sandalyeler veya sandıklar, sepet eşyaları, gümüş eşyalar, bakır eşyalar ve nakış ürünlerinden oluşmaktadır. Lefkara Danteli, Fini ve Kornos çömllekleri, Phyté dokuma, atkılar, geleneksel kostümler ve Güney Kıbrıs Rum Yönetimi'nin deri işleri iyi bilinir ve halk sanatında bir gelenek zenginliği yarattı” (2007: 11-112).

3.2. Grup II: Doğu Avrupa

3.2.1. Matyó Halk Sanatı, Bir Topluluğun Geleneksel Nakışları, Macaristan (TL)

Macaristan'ın 2009 yılında TL'ye kaydettirdiği ilk unsur “Mohács'taki Busó Şenlikleri: Maskeli Kış Sonu Karnaval Geleneği” (2009) dir. 2012 yılında bu bölümün bir alt başlığı olarak ele alınan “Matyó'nun Halk Sanatı, Bir Topluluğun Geleneksel Nakışları ”adlı unsur TL'ye kaydedilmiştir. Ardından “Şahinle Avlanma, Yaşayan Bir Miras” (2016, Almanya, Suudi Arabistan, Avusturya, Belçika, Birleşik Arap Emirlikleri, İspanya, Fransa, Macaristan, İtalya, Kazakistan, Fas, Moğolistan, Pakistan, Portekiz, Katar, Suriye Arap Cumhuriyeti, Kore Cumhuriyeti, Çekya) adlı unsuru ise 17 diğer ülkeyle çok uluslu dosya olarak 2016 yılında kaydedilmiştir. Ülkenin diğer çok uluslu dosyası “Blaudruck / Modrotisk / Kékfestés / Modrotlač, Avrupa Blok Baskıya ve İndigo Boyamaya Direniyor” 2018 yılında kaydedilmiştir.

KİUK’nda ise Macaristan’ın “Tánc ház Yöntemi: Somut Olmayan Kültürel Mirasın Aktarılması İçin Bir Macar Modeli” ve “Halk Müziği Mirasının Kodály İle Korunması” adlı iki unsuru kayıtlıdır. Macaristan’ın doğrudan el sanatlarıyla ilgili SOKÜM Listelerine kayıtlı iki unsuru bulunmaktadır: “Blaudruck / Modrotisk / Kékfestés / Modrotlač, Avrupa’da blok baskıya ve indigo boyamaya direniyor” ve “Matyó’nun Halk Sanatı, Bir Topluluğun Geleneksel Nakışı”.³⁵

Bu bölümde incelenecek ve değerlendirilecek olan el sanatı geleneği Matyó Nakışı, Macaristan’ın kuzeydoğusundaki Mezökövesd kasabasında ve çevresinde bulunan Roma Katolik Matyó topluluğunun halk sanatıdır. Düz dikiş nakış ve süslü nesnelerde bulunan çiçek motifleri kutlamalarda geleneksel kıyafetleri süslemekte kullanılmaktadır³⁶

Macaristan’ın bu bölgesinde tekstil sanatlarında önemli başarılar elde edilmektedir. Tekstil sanatlarında bölgeden bölgeye yapılışı yöntemleri ve tasarımı değişen nakışları ise pazarda görünürdür. Örneğin; Transylvania’daki Kalotaszeg’dekiler, esasen tek bir renkte - kırmızı, mavi veya siyah - dikilen Oriental tasarımının etkileyici ürünleridir. Yumuşak çizgi, nakışlar sunak kumaşlar, yastık kılıfları ve çarşaflara uygulanır. Sárköz ve Büyük Ova’daki Matyóföld en iyi nakışları üretmektedir. Sárköz bölgesinde, kadınların başlıkları dantel kadar narin siyah ve beyaz tasarımları sergilemektedirler³⁷ Macaristan, kendine özgü motifleriyle üretilen nakışları pazara sunmaktadır. Alışlagelmiş fuarlar ve pazarların dışında e-ticaret yoluyla da uluslararası pazara ürünlerini sunmaktadır. Böylelikle ülke, “Kültürel geleneklerini pazarlayarak daha görünür hâle getirmeyi amaçlamaktadır” (Pecsek, 2016: 104).

E-ticaret yoluyla satışa sunulan Macar nakışlı ürünler aşağıda örneklendirilmiştir. Matyó Halk Sanatları Derneğinin internet sayfasından alınan ürünlerin %100 el yapımı olduğu vurgulanmaktadır.

³⁵ [https://ich.unesco.org/en/lists?text=&country\[\]=00099&multinational=3&display1=inscriptionID#tabs](https://ich.unesco.org/en/lists?text=&country[]=00099&multinational=3&display1=inscriptionID#tabs)

³⁶ <https://ich.unesco.org/en/RL/folk-art-of-the-matyó-embroidery-of-a-traditional-community-00633>

³⁷ <https://www.folk-art-hungary.com/>

Resim 3. 10. Renkli Macar Nakışlı Masa Örtüsü ve Yastık Kılıfı³⁸

Adaylık dosyasında Matyó Halk Sanatları Derneğinin çalışmalarına ilişkin bilgi verilmektedir: Her yıl toplum için çok sayıda kültürel ve halk sanatı etkinliği düzenlenmektedir. Festivaller, dans gösterileri, konserler, çocuk etkinlikleri ve sanat kampları topluluk bilgilerinin popülerleşmesine ve aktarılmasına hizmet eder:

“Geleneksel nakışın hayatta kalmasını kolaylaştırmak için Dernek, herkesin sanatı öğrenebileceği Borsóka Nakış Çemberini kurdu. Çemberin 20 daimi üyesi vardır ve faaliyetleri özel girişimcilerin ve hobi olarak ilgililerin çalışmalarını etkilemektedir. Üyelik, tecrübeli ustaların teknik ve motiflerini birleştirip öğrenen ve onları daha da geliştiren gençlerle sürdürülür. Çemberin kurulması Matyó işleminde yüksek düzeyde sanatsal ve otantik kalitenin korunmasına büyük katkıda bulunmuştur. Çember üyeleri, geçmişin büyük nakış ustalarının desenlerini ve tekniklerini edinmeye ve uygulamaya çalışır. Topluluktaki birçoğu da kendi zevkleri için oylanmak ya da okullarda öğretmek için. Dolayısıyla zanaatın kalitesini ve özgünlüğünü korumak için ortak bir çaba gösterenlerden oluşan bir çemberdir. Dans grubunun işleyişi sürekli yeni kostümler tedarik etmeyi gerektirir ve yerliler de kendi kostümlerine sahip olma konusunda ilgi gösterirler. Bu, geleneksel nakış ve kostümlerin hayatta kalmasına ve canlanmasına katkıda bulundu. Geleneksel kıyafetleri gençken şenlikli günler için giyen yaşlı kuşaklar, şimdi onları genç nesillere öğreterek ve giydirek aktarım yapıyorlar” (Nomination File No: 00633, s. 4).

Aday dosyada unsurun sürdürülebilirliği için sanat üretimlerinin “özgün” olması gerektiği vurgusu yapılmaktadır. Özgünlük, küreselleşme ve popülerleşmeyle birlikte değerini yitirmektedir. Özellikle pazara ve müşteriye odaklı üretimlerde özgünlük hususu göz ardı edilmektedir. Bu doğrultuda unsurun özgün olup olmaması da aşırı ticarileşmesiyle ilişkilidir.

³⁸ <https://www.folk-art-hungary.com/shop/>

UNESCO Asya ve Pasifik Kültür Bölgesel Danışmanı Richard Engelhardt, el sanatlarının küresel olarak pazarlandığında, yerel kültürlerden özgün deneyimler elde etmek yerine, küreselde özgünlüğünü kaybettiğini ve “ zg n olmayanların sürdürülebilir olmadığını” savunmaktadır (2005: 4). Oğuz’da “Ulusal Kalıtın Küreselleştirilmesi Sorunu ve Tunus El Sanatları” adlı çalışmasında kültürel mirasın turizme kazandırılmasında kurumsallaşma bakımından geç kalmış ülkelere Tunus örneğini vermektedir. El sanatı üretim ve satışa sunum merkezlerinde yer alan el sanatları örnekleri üzerinden özgünlüğü korumanın da önemine değinmektedir. Örneğın; “Mavi–beyaz veya doğal ahşap ve telden yapılan kafesler, Tunus kimliğinin önemli bir unsuru olarak her boyda ve maket biçiminde satışa sunulmakta, kendine özgü ve standartlaşmış biçimi ile "Tunus işi" olarak dünyada tanınmaktadır.” (2001: 115). “Kırsal Turizmde Yöresel El Sanatlarında  zg nl ğ n Korunması” adlı makalede ise bir bölgenin kırsal turizme açılması kadar, o bölgede turizmin sürdürülebilirliğinin de sağlanması için el sanatlarında özgünlüğün korunması ve bu doğrultuda yapılacak üretimlerin nasıl bir süreç izlemesi gerektiğinin tartişılması ve yerel halkın pazarlanma konusunda eğitilmesi önerilmektedir (Can, 2017: 57).

Adaylık dosyasında, unsurun pazarda yer bulmasıyla yerel kalkınmayı sağladığı ve topluluktaki kadınların hem üretici hem de satıcı olarak sürece etkin katılımının sağlanmasında etkili olduğu ifade edilmektedir:

“Maty  nakışının 20. yüzyılın başlarında ülke çapında artan popülaritesi, onu giderek yoksullaşan yerel nüfus için bir tür yardımcı gelir haline dönüştürdü. Bu, Maty  kadınlarının ayrıntılı kostümler yapmak için gerekli ince kumaşları ve malzemeleri satın almalarını sağladı. Maty  nakış ve kostümleri, Macar ulusal kültürünün ve turizminin belirlenmiş bir örneğı haline geldi ve dünyadaki popülerliğini kolaylaştırdı. Bu süreç, Maty  halk kültürünün daha da gelişmesine ve sakinlerin beslenmeye ve gurur duymaya devam ettiğı güçlendirilmiş topluluk kimliğine yol açtı. Maty  motifleri i  dekorasyonda, günlük kullanım öğelerinde, hediyeler ve  ağdaş moda tasarımcılarının yaratımlarında ortaya çıkıyor” (Nomination File No: 00633, s. 5).

Yukarıda aday dosyalar ve ilgili STK’ların Maty  nakışına ilişkin çalışmaları ve  nerileri dile getirilmektedir. Bu  neriler H k metler Arası Komite’de alınan kararda “Devletin, yerel makamların, grupların ve kültürel derneklerin Maty  halk sanatının uygulanabilirliğini sağlama taahhüdünü gösteren koruyucu önlemler getirmektedir” şeklinde değeriendirilmektedir.³⁹

³⁹ <https://ich.unesco.org/en/decisions/7.COM/11.15>

3.2.2. Rovinj/Rovigno'nun Yaşayan Kültürünü Korumaya Yönelik Topluluk Projesi: Batana Ekolojik Müzesi, Hırvatistan (KİUK)

Hırvatistan'ın SOKÜM Listeleri'ne 17 unsuru kayıtlıdır. TL'ye kayıtlı 15 unsuru bulunmaktadır. 1 unsuru KİUK'e 1 unsuru da AKL'ye kayıtlıdır. TL'ye kayıtlı unsurların isimleri şöyledir: “Istrian Şarkı Söyleme ve Çalma” (2009), “Hrvatsko Zagorje'de Geleneksel Ahşap Çocuk Oyuncakları” (2009), “Gorjani'den Ljelje/Kraljice (kraliçeler) Bahar Alayı” (2009), “Hvar Adasında Geçit Töreni Za Krizen ('haçtan sonra')” (2009), “Hırvatistan'da Dantel Yapımı” (2009), “Dubrovnik'in Aziz Blaise Şenliği” (2009), “Kastav Bölgesinden Yıllık Karnaval Çanları Gösterisi” (2009), “Sinjska Alka, Sinj'de Bir Şövalye Turnuvası” (2010), “Kuzey Hırvatistan, Zencefilli Kurabiye Yapım Sanatı” (2010), 2011 yılında “Nijemo Kolo, Dalmaçya İç Bölgelerinin Dansı” (2010), “Doğu Hırvatistan, Bećarac Şarkı Söyleme ve Çalma” (2010), “Güney Hırvatistan Dalmaçya Klapa Çok Parçalı Şarkı” (2012), “Akdeniz Diyeti” (2013), “Međimurska Popevka” (2018), “Međimurje'den Halk Şarkısı” (2018) ve çok uluslu dosya olarak “Kuru Taş Duvar Sanatı, Bilgi ve Teknikleri” (2018) kayıtlıdır. 2010 yılında AKL'ye “Ojkanje Şarkı” (2010), KİUK'a “Rovinj/Rovigno'nun Yaşayan Kültürünü Korumaya Yönelik Topluluk Projesi: Batana Ekolojik Müzesi” (2016) kaydolmuştur.⁴⁰

⁴⁰ [https://ich.unesco.org/en/lists?text=&country\[\]=00058&multinational=3&display1=inscriptionID#tabs](https://ich.unesco.org/en/lists?text=&country[]=00058&multinational=3&display1=inscriptionID#tabs)

Resim 3. 11. Batana Ekolojik Müzesi

Batana, Hırvatistan'ın Rovinj şehrinde bulunan bir tür geleneksel balıkçı teknesidir. Kasabanın ticareti ve mirası için önemli, aileler tarafından temsil edilen işçilik yöntemleriyle, yerel meraklıların onu ve ilgili uygulamalarını (eski bir lehçe ve geleneksel şarkılar) korumaya yardımcı olmak için birlik kurulana kadar (2004) endüstriyel modellerin popülaritesiyle sınırlı olmuştur.⁴¹

Batana Ekolojik Müze fikri Rovinj limanında eski bir evin bağışlanması ve bu meraklıların hayaline inanan belediyenin desteğinden sonra, proje kültürel miraslarının kaybolmasından endişe duyan bir grup ilgili tarafından ortaya atıldı. Proje sadece aktif kullanımları ve daha geniş sunumları olmadan teknelerin inşasının etkili ve kendi kendine sürdürülebilir olmayacağını fark edilmesiyle kâr amacı gütmeyen kuruluş olarak “Batana Evi” olarak başladı. Proje, başından beri yerel toplumla işbirliği yapan eko-müzecilik alanında uzman olan Dragana Lucija Ratković'in desteğiyle geliştirildi. Belediye ile birlikte Rovinj Şehri Miras Müzesi, Rovinj Tarihi Araştırma Merkezi ve İtalyan Rovinj Topluluğu tarafından da destek sağlanmıştır. Batana'nın yapım aşamalarını ve bu tür bir tekne ile yapılan balıkçılık

⁴¹ Ayrıntılı bilgi için bkz. <https://ich.unesco.org/en/BSP/community-project-of-safeguarding-the-living-culture-of-rovinj-rovigno-the-batana-ecomuseum-01098#00100>

faaliyetlerini bu gelenekselleri popülerleştirmek amacıyla belgelenmiştir (Nomination File No: 01098, s. 4). Müze, yalnız Batana'nın yapımı değil yapım sürecindeki uygulamaları (şarkı söyleme, şenlikler, yemek kültürü, yarış, kutlamalar) da göstermekte deneyimlenmesini sağlamakta ve uygulamaktadır. Deneyim mekânlarını çeşitlendiren müze, hedef kitlesini çocuklar olarak belirlediği dijital oyunlar uygulamasını gerçekleştirmektedir. "İpad Ekomüzesi: Yeni Teknolojilerle Somut Olmayan Kültürel Miras Aktarımı" adlı dijital uygulamayla çocuklara yönelik oyunlar üretmektedir. Batananın parçalarını tamamlama, batana tasarımı ve yapımı gibi oyunlar bunlardan birkaçıdır. Müze, UNESCO'nun gençlik önceliğini dikkate alarak el sanatlarının aktarımında dijitalleşmeden faydalanmaktadır.

Projenin ilk aşamasında iki Batana'yı inşa etmenin ve restore etmenin başarısından esinlenerek, ekolojik müzenin ana hedeflerinden biri, bu süreci yeniden yaratmanın sürdürülebilir bir yolunu sağlamaktır. 2005 yılında, Küçük Tersane ilk kez, tekne yapımı bilgi ve tekniklerinin ziyaretçilere gösterilebildiği ve topluluk tarafından aktif olarak korunduğu Batana Evi'nin hemen önünde küçük bir meydana inşa edilmiştir (Aydemir, 2017:427).

Batana Ekolojik Müzesi'nin, Batana'nın ekonomik sürdürülebilirliğinin sağlanması ve aşırı ticarileşmesine karşı geliştirdiği projelerden bahsetmek faydalı olacaktır. "ARCA ADRIATICA: Adriyatik Deniz Mirasının Korunması, Tanıtımı ve Turistik Değerlendirilmesi" adlı proje 1 Ocak 2019 tarihinde başlamıştır. Projenin temel amacı, sosyal ve ekolojik sürdürülebilirlik prensiplerine dayanan ve aynı zamanda sınır alanının zengin deniz mirasını koruyan ve destekleyen ortak bir turizm ürününün geliştirilmesidir. Projeye dâhil edilen ortaklar alanında, mevcut ve somut olmayan denizcilik mirasını en üst düzeyde koruyacak tanınabilir bir ortak turizm ürünü geliştirmek ve canlandırmak için bir dizi önlem yoluyla sistematik olarak yararlanacaktır.⁴² Proje, ortak bir koruma stratejisi geliştirirken aynı zamanda unsura ilişkin tehditleri de önlemeyi hedeflemektedir. Bu bağlamda, projenin temel amacı aşırı ticarileşme tehdidine karşı strateji geliştirmek olmasa da dolaylı olarak bu hedefe katkı sağlamaktadır.

Batana Ekolojik Müzesi, kuruluş amacı itibarıyla geleneğin korunması ve aktarılmasında sistematik yaklaşımlar benimsemiştir. Kuruluşuyla da unsurun tanıtılması ve unsura yönelik farkındalık yaratılması için yukarıda örnek verilen projeler dışındaki faaliyetlerinden biri geleneğin ustaları ve uygulayıcıları müze dükkânında yaptıkları hediyelik eşyaları satmaktadırlar. Müze, bu yönüyle ustalara sanatlarını ve sanat ürünlerini tanıtmaları ve gelir

⁴² <http://www.batana.org/en/the-eco-museums-projects/arca-adriatica/>

sağlamaları için bir yol sunmaktadır. Bu bakımdan müze, ustaların asıl faydalanıcılar olmalarını sağlamaktadır. Bu da Etik ilkeler'in bakış açısıyla uyumlu olduğu görülmektedir.⁴³ İthal edilen ürünlerin bağlamından kopuk olarak sergilenmesi ve ticari ürün hâline getirilmesi yerine ustaların ürünlerini yaptıkları yerde satabilme imkânları verilmesi unsurun aşırı ticarileşmemesi ve bağlamında kopuk sergilenmemesi yönüyle önem arz etmektedir.

“Müzelerde el sanatlarının bütüncül bir yaklaşımla değerlendirilmemesi geleneğin dondurulması, tek yönlü yansıtılması, yalnızca somut mirasın korunması ya da kültür taşıyıcılarının gelenekten ayrı değerlendirilmesi gibi riskleri doğurmaktadır. Bu süreç aynı zamanda müzeifikasyonla da doğrudan ilişkilidir. Bu risklerin ortadan kaldırılması için ise kent müzelerinde bağlamın, sürecin ve sonucun bir bütün olarak ele alınmasını, katılımın sağlanmasını, usta ile birlikte çıraklarının, ortaya çıkan el sanatlarıyla üretimde kullanılan malzemelerin, aktarım mekânının ve aktarım biçimlerinin de korunmasını teşvik edecek modellerin hayata geçirilmesi gerekmektedir.” (Baki Nalcıoğlu 2020: 161).

Dolayısıyla ustaların bu süreci yürütmesi ve sonuçlarından faydalanması bu riskleri en aza indirirken aynı zamanda da sürecin müzelerde korunmasına yaşatma ve aktarım açısından katkı sağlamaktadır.

Ekolojik Müzesi'nin kurulmasından sonra kâr amacı gütmeyen diğer kuruluşlar da örnek çalışmalar geliştirmişlerdir. Müze aracılığıyla turizm faaliyetlerinin gelişimi fark edilmesi şirket kurulması sebebiyet vermiştir. Topluma ve kültürel mirasa dayalı bir kültür turizmi planı, temel kriter olarak belirlenmiştir (Aydemir, 2017: 429).

Görüldüğü üzere müzeler kültürel mirasın korunduğu ve yaşatıldığı mekânlar olmalarının yanı sıra zanaatkâr, müze personeli, uygulamaları ve satış ürünleriyle aynı zamanda ticari faaliyetlerin sürdürüldüğü endüstriyel mekânlardır. Sergilemeden deneyimlemeye evrilen müzecilik anlayışında diğer bir değişim şüphesiz covid-19 salgını sürecinde olmuştur. Covid-19 salgınıyla evlerinden çıkamayan halk müzeleri de ziyaret edememektir. Bu durum müzecilikteki dijitalleşmenin önemini göstermiştir. Çünkü kültürle mirasın topluluğa ulaşılabilirliğini sağlamanın tek yolu internet olmuştur. Bu süreçte çoğu müze sanal gezi imkânı tanıyarak el sanatları alanında da çevrim içi uygulamalar aracılığıyla deneyimleme imkânı sunulmuştur. Bu durum aynı zamanda müzeleri ekonomik olarak zorluklara sokmuştur. Bu durumdan ekonomik olarak olumsuz etkilenen iki topluluk kuşkusuz zanaatkârlar ve müze

⁴³ “Ethical Principles for Safeguarding Intangible Cultural Heritage”, 2015: Madde 7, <https://ich.unesco.org/en/ethics-and-ich-00866>.

personeli olmuştur. Müzelerin kalkınması zorlaştığından dolayı bu dönemde geçici ve bazıları tamamen kapanmıştır.

Müzelerin bu durumuna ilişkin ICOM Lübnan Başkanı Suzy Hakimian, müzelerin mali zorluklarının bu süreçte arttığını bununla baş etmek için müzelerin acil durum planları geliştirmesi gerekliliğini ifade etmiştir. Aynı zamanda müzecilik anlayışına yeni ivme kazandırılmıştır. Müzenin mekânsallığı genişletilmiş dört duvar arasında aktarılan deneyim ve bilgiden daha fazlası olduğu vurgusu yöneticiler tarafından yapılmıştır. Müzede edinilen bilgi ve deneyimin müze içerisinde geçirilen zamanla kalmayıp yaşama uygulanabilmesi önem kazanmıştır. “Seyşel Adaları Ulusal Müzeler Müdürü Beryl Ondiek, salgında müzelerin topluluğu nasıl etkileyebileceğini ve müzecilik anlayışını şöyle özetlemektedir: “Krizde müzeler bizi ayıran duvarları yıkıyor. Müzeler sahip olduğumuz tüm koleksiyonları ve bilgileri kullanabilir iyileştirmek ve herkesi bir arada tutmak için kültürel ve doğal mirasımızı internet üzerinden topluluklara aktarabilir.”⁴⁴

Bulgaristan’daki Dupnitsa Tarih Müzesi, salgın sürecinde gençlere yönelik bir proje geliştirmiştir. Dantel yapımı sürecine odaklı projede gençler büyüklerinden öğrendikleri dikişleri söktükten sonra kendileri yapmaktadırlar. Proje, el sanatları geleneğindeki öğrenme biçimlerinde ve ürünlerin pazarlanmasında değişikliklere neden olduğu görülmektedir. Örneğin; bir proje katılımcısı Bulgaristan nakışlarının fotoğrafları içeren bir takvim hazırlamayı düşündüğünü ve nakışların nasıl yapılacağını belirli talimatlar doğrultusunda gösterileceğini ifade etmektedir.⁴⁵

3.2.3. Konjic Ahşap Oymacılığı, Bosna Hersek (TL)

Bosna-Hersek’in SOKÜM Listelerinden yalnızca TL’ye kayıtlı unsurları bulunmaktadır. Bu unsurlardan iki tanesi geleneksel el sanatlarıyla ilgilidir: “Zmijanje Nakış” (2014) ve “Konjic Ahşap Oymacılığı” (2017). Diğer kayıtlı unsur ise doğa ve evren ile ilgili bilgi ve uygulamalar alanıyla ilişkili “İva Otlarının Özren Dağlarında Toplanması” (2018) adlı unsurdur.

⁴⁴ Ayrıntılı bilgi için bkz. <https://en.unesco.org/news/museums-facing-covid-19-challenges-remain-engaged-communities>

⁴⁵ Ayrıntılı bilgi için bkz. <https://ich.unesco.org/en/living-heritage-experience-and-covid-19-pandemic-01124?id=00137>

Resim 3. 12. Konjic Ahşap Oymacılığı

Konjic bölgesinde yaşayan aileler tarafından sürdürülen gelenek Bosna Hersek'in kültürel bir simgesi olarak değerlendirilmektedir. Konjic ahşap oymacılığı, eşyalardan başlayarak mobilyalarda, iç ve dış mekânlarda ön plana çıkmaktadır. Böylelikle oymacılık mobilya sektöründe yer bulmuş ve tasarımsal mekânlarda ön plana çıkmaktadır. Oymacılığın pazarda yer bulması mobilya sektöründe bariz gözükmemektedir. Bunun dışında aday dosyada sanatın bilinirliğini ve üretimin artışı sağlayan fuarlar ve festivaller olduğu görülmektedir:

“Konjic ahşap oymacılığı, ürünlerinin ilgisi ve taşıyıcıları tarafından zanaat için bağlılığı nedeniyle büyük ölçüde kendi kendini sürdüren bir faaliyettir. Yerel atölye çalışmalarının Bosna-Hersek'teki ve yurtdışındaki ticari ve kültürel fuarlara katılımı da ürün talebini artırmış ve böylece zanaatın sürdürülmesine katkıda bulunmuştur” (Nomination File No: 01288, s. 7).

Hükûmetler Arası Komite Kararında unsurun kaydının geleneksel el sanatlarının sanayi sonrası dünyada sosyal olarak kapsayıcı ve uygulanabilir bir ekonomik sektör olarak eski hâline getirilmesine katkıda bulunacağı ifade edilmektedir.⁴⁶

⁴⁶ Ayrıntılı bilgi için bkz. <https://ich.unesco.org/en/decisions/12.COM/11.B.6>

Geleneğin atölyeler dışında evlerde de uygulanması unsurun aile arasında aktarımına da sebep olmaktadır. Ev atölyelerinde üretilen ürünler satışa sunulabilmektedir. Unsur böylelikle istihdam alanı oluşturmaktadır. Aday dosyada, atölyelerin düzenli olarak bu zanaatı öğrenmek isteyen gençler için kendi programlarını yürütür, zorunlu olarak istihdam için değil, yerel miraslarının bu önemli unsurunu öğrenmek ve aktarmak istedikleri için unsura yönelik faaliyetlerin geliştirildiği vurgulanmaktadır (Nomination File No: 01288, s. 4). Gelir elde etmek ve istihdam sağlamak geleneğin sürdürülmesi süreçlerinde temel hedef değil kazanım olduğunu göstermektedir. Aday dosyada bu vurgu, unsurun korunması ve aktarımı süreçlerinde aşırı ticarileşmeye yönelik dikkate işaret etmektedir. İstihdam sadece atölye çalışmalarıyla değil diğer sektörlerde de sağlanmaktadır. Örneğin; mobilya, iç ve dış mekân tasarımlarında, tavlâ gibi ürünlerin tasarımda ve süs eşyalarda kullanılmaktadır. Böylelikle unsurun ticarileşmesi birçok sektörde belirginleşmektedir. Şehrin tasarımda da kullanılan gelenek turizm faaliyetlerinde etkili olmaktadır. Sanatçılar, ürünü ve süreci görmek isteyen ziyaretçiler ve bölgeyi ziyaret eden turistler için sürdürülebilir kalkınmaya katkıda bulunmaktadır:

“Temsilî Liste’de unsurun kaydı, geleneksel işçiliğin uluslararası ölçekte ve özellikle Bosna-Hersek’teki öneminin görünürlüğüne ve farkındalığının artmasına katkıda bulunabilir. Küresel olarak birçok zanaatın ortadan kalktığını göz önünde bulundurarak, ekonomik olarak uygulanabilir, sosyal olarak kapsayıcı ve ekolojik olarak sürdürülebilir bir uygulama olarak Konjic ahşap oymacılığı, geleneksel el sanatlarının endüstriyel sonrası dünyada geçerli bir ekonomik sektör olarak eski hâline getirilmesine katkıda bulunabilir” (Nomination File No: 01288, s. 6).

Aday dosyada belirtilen, unsurun ekolojik olarak sürdürülebilirliğin bir uygulaması olması ekonomik sektörde yer bulması için destekleyici olarak ifade edilmektedir.

“Konjic Belediyesi "Dani konjičkog rezbarstva" (Konjic Ağaç Oyma Günleri) adlı bir festival başlattı, unsur hakkında broşürler yayınladı ve genç ağaç oymacıların eğitimine destek verdi. Ayrıca, Konjic ahşap oymacılar tarafından üretilen ürünler, devlet binalarının tesislerinde çeşitli müzelerin koleksiyonlarına dâhil edilmiştir (Nomination File No: 01288, s. 7)”

Unsurâ ilişkin ürünlerin ve üretim süreçlerinin kâr amacı gütmeyen kuruluşlarda da sergilenmesi unsurun tanınırlığını arttırırken sadece “ticari bir meta”ymış gibi algılanmasını da engellemektedir. “Konjic topluluğu için geleneksel işlevler ve unsurun anlamları ile etik ekonomik ilişkiler ve sürdürülebilir ekonomik büyüme de dâhil olmak üzere modern hayata ve sürdürülebilir kalkınmaya katılması arasında bir denge sağlanmıştır” (Nomination File No: 01288, s. 8).

3.2.4. Ukrayna'nın Dekoratif Halk Sanatı, Bir Olgu Olarak Petrykivka Dekoratif Boyama, Ukrayna (TL)

Ukrayna'nın SOKÜM Listeleri'nde 3 kayıtlı unsur bulunmaktadır. Bu unsurlardan ikisi doğrudan el sanatları geleneğiyle ilişkilidir. İnsanlığın Somut Olmayan Kültürel Mirası Temsilî Listesi'ne 2013 yılında "Petrykivka Dekoratif Boyama Sanatı" 2019 yılında da "Kosiv Boyalı Seramik Geleneği" kaydedilmiştir. "Cossack'in Şarkıları" ise 2016 yılında AKL'ye kaydedilmiştir. Bu bölümde Petrykivka Dekoratif Boyama Sanatı'na ilişkin bilgi verilecek ve ticarileşmesi yönüyle değerlendirilecektir.

"Petrykivka Sanatıyla ünlenen bölge hakkında ilk güvenilir bilgi 1772 tarihli belgelerde bulunmaktadır. O zamanlar Petrykivka Protovchanska Palanka'nın önemli bir ticaret merkezi idi, yılda üç kez fuarlar düzenleniyordu. 1842'de Petrykivka'nın nüfusu zaten 8082 kişiydi. El sanatları burada çok gelişti, halı dokuma, tuval yapımı ve tabii ki boyama. Bozkırların ortasında özgürce yer alan köy bir "devlet yerleşimi" idi ve bu nedenle köleliğin en ağır baskısını bilmiyordu. Sonsuzlukta yaşayan itaatsizlik ruhu, bağımsızlıklarının gururlu farkındalığı, kişisel saygınlık - Petrykivtsi'nin ana karakter özellikleri - sadece topraklarının güzelliğini görmek ve takdir etmekle kalmayıp, aynı zamanda özel lirik şarkılarda, vurgulanan desenlerin sofistike olarak ifade edilebildiği özel bir insan yaratıcısı oluşturur"⁴⁷

Adı Petrykivka köyünden gelen sanat renkli çiçek ve hayvan motifleriyle dikkat çekmektedir. Bu sanat sembolizm açısından zengindir: Horoz ateş ve ruhsal uyanış anlamına gelirken, kuşlar ışık, uyum ve mutluluğu temsil eder. Petrykivka köyü halkı, yaşam alanlarını, ev eşyalarını ve müzik aletlerini fantastik çiçekler ve diğer doğal unsurlarla karakterize edilmiş bir resim stiliyle süslemektedir.⁴⁸ Sanat, beyaz zemin üzerine topluluk için anlamlı olan motiflerin çizilmesi ve tüm renklerle boyanmasıyla uygulanır. Aşağıdaki fotoğraflarda Petrykivka Sanatının tabak, kâse ve kaşık gibi mutfak ve süs eşyalarında kullanımının ve evin iç dekorasyonunda kullanımının örnekleri bulunmaktadır.

⁴⁷ <https://petrykivka.dp.ua/history/>

⁴⁸ <https://ich.unesco.org/en/RL/petrykivka-decorative-painting-as-a-phenomenon-of-the-ukrainian-ornamental-folk-art-00893>

Resim 3. 13. Dekoratif Boyama Sanatı⁴⁹

Petrykivka Sanatı, uygulayıcılarına hoş vakit geçirmek, eğlendirmek ve psikolojik rahatlama sağlarken topluluğun diyalog geliştirmesin ulusal ve uluslararası alanda dayanışmayı arttırmaktadır. Sanatın eğlendirme işlevi dışında ekonomik getirisinin önemli olduğu ifade edilmektedir:

“Modern dünyada turizm, sadece bir kişinin eğlence ihtiyaçlarının gerçekleştirilmesi için değil, aynı zamanda kişiliğin kendini gerçekleştirmesi, sadece çevrenin değil, aynı zamanda farklı bölgelerin kültürel mirasının keşfi için de önemli bir alandır. Toplumun tüm yaşam alanlarının hediyesi, hızlı değişimlerin yanı sıra yeni formlar, içerik ve izlenimler arayışı ile karakterizedir. Bu eğilimler uluslararası turizmde de gözlenmektedir: Turizmin küreselleşmesi, artan turist akışları, yeni gelişmeler için fırsatların araştırılması, belirli etkin pazar segmentlerinin tahsisi, yenilikçi teknolojilerin tanıtılması ve karşılamak için eşsiz bir turist ürününün oluşturulması dinlenme sırasında kendini gerçekleştirme arayışında olan bireyin kapsamlı ihtiyaçları” (Ustymenko, 2018: 16).

Unsurun Temsilî Listeye kaydıyla bu farkındalık ve tanınırlık gelişim göstermiştir. Ancak unsurun TL’ye kaydedilmesi unsurun korunması ve aktarılması için yeterli değildir. Önemli olan unsurun Temsilî Liste’ye kaydından sonraki gelişimi ve topluluğun dikkatidir. Unsurun SOKÜM Listelerine kaydı, koruma ve aktarım süreçlerinin bir başlangıcı niteliğindedir. Bu doğrultuda önerilen; “Alandaki koruyucu stratejilerin karşılıklı anlayış ve destek ruhu içinde yürütülmesi gerekliliğidir.” (Kowalska, 2017: 199).

⁴⁹<https://ich.unesco.org/en/RL/petrykivka-decorative-painting-as-a-phenomenon-of-the-ukrainian-ornamental-folk-art-00893>

Petrykivka İlçe Devlet İdaresi, Petrykivka köyünün gelecekteki gelişiminin Genel Planı üzerinde de çalışıyor. Ukrayna'nın Dnipropetrovsk Bölgesi'nin bu idari ve bölgesel turist çekiciliğini artırmak için özel bir turist nesnesi altyapısı (festival kompleksi, ekolojik olarak yeşil alanlar ve “köy yeşil turizmi” nin bir parçası olarak işletmeler dâhil) önerilmektedir (Nomination File No: 00893, s. 7). Unsurun tanınırlığının arttırılması için bir taraftan çalışmalar yapılırken bir taraftan da unsurun aşırı ticarileşmesine ilişkin kaygılar oluşmaktadır. Unsurun aşırı ticarileşmesi durumunda topluluk tarafından miras benimsenmemektedir:

“Petrykicka, ticari sanat hâline geldi. Eski Petrykivka'mızla ilk şartlarda olabilirsiniz, ancak yeni çiçekte o çiçeklere baktığınızda ve bir kişi veya bir makine tarafından yapıp yapılmadığını bilmediğinizde sorunlar oluşmaktadır. Bu yabancı, bu bizim değil gibi” (Voloshyna, 2019: 17). Voloshyna, UNESCO’nun Petrykicka sanatını tanımasıyla yani unsurun SOKÜM Listesine kaydedilmesiyle unsura yönelik tanınırlığın ve “prestijin” arttığını ifade etmektedir. Ancak bununla birlikte üretim kalitesinin düşmesi gibi sanatın değerinin azalmasına yönelik tehditlerin oluştuğunu da söylemektedir:

“UNESCO’nun Petrykivka resmini tanımasıyla, prestiji bir gecede fırladı. YouTube platformunda, Petrykivka boyama tekniğinin temelleri hakkında bilgi edinme konusunda bilgiler yer almaktadır. Ukrayna ve ötesindeki pek çok sanatçı, Petrykivka resim tarzında resim yapmayı öğretti ve Petrykivka resminde, gerçek Petrykivka resmine benzeyen sanatçılara söz vererek, “düşük kalite” üretmeye başladı. Genel izleyiciler tarafından sanatın anlayışına güvenen veya bazen bu tür sanatların kendileri hakkında derin kültürel bilgiye sahip olmayan bu “bootleg sanatçıları”, sanatın klişeleşmiş hayal gücünde, siyah bir arka planla, “tatlı beyazlatılmış küçük çiçekler” ve seri olarak üretilen ucuz hediyelik eşya ürünleri - Petrykivka sanatçılarının her şeyi çok eleştirdiği ve uzun süredir silmek için çok uğraştıkları bir şey- oluşmaktadır. Dahası, bu taklitler, sanatçıların son derece mutsuz olduğu doğal alanında üretilen Petrykivka resminin fiyatlarını, gelirlerini önemli ölçüde etkilediği için düşürdü. UNESCO’nun Petrykivka resmini tanımasıyla ilgili tüm bu tartışmalara rağmen, köy bu kadar onurlandırılmaktan gurur duyuyor. Sertifikalar, Fedir Panko Müzesi, Petrykivka Etnografya, Ev ve Sanat Müzesi ve diğer yerlerde gururla çerçevelendirilmiştir.” (Voloshyna, 2019: 26-27).

Yukarıdaki unsura yönelik değer vurgusu değer nasıl verilebilir/yaratılabilir? Sorusunu gündeme getirmektedir. 2000 tarihli Dünya Kültür Raporunda bu soru, yüzeysel bir kültürel mirasın ekonomik değeri ile kültürel değeri arasındaki bağ ile ilişkilendirilerek özetlenmektedir. Özellikle fiyatın özgünlükten etkilendiği ifade edilmektedir. Ürün ayırt edilemez olsa bile, gerçek şeyin fiyatının yalnızca bir kısmına satılacaktır. Benzer şekilde, taşınmaz mirasın doğrudan kullanım değeri piyasa fiyatı ile ölçülebilir. Bunlar, insanların tarihi yerleri, müzeleri, sergileri vb. ziyaret etmek için ödedikleri giriş ücretlerini veya tarihi eser

olarak sınıflandırılan ve ticari alan olarak yeniden düzenlenmiş bir binada kiracılar tarafından ödenen kiralari içerir; bu tür fiyatlar, mirasın üretilen hizmetlerinin doğrudan ve somut ekonomik değerini göstermektedir (Unesco Publishing, 2000: 134).

Hükûmetler Arası Komite Kararında Taraf Devlet, aday dosyadaki “uygun kelimeleri kullanmanın ve “otantikliği korur” ” ifadesinden kaçınılmasına yönelik uyarılmaktadır⁵⁰. Gürçayır Teke, unsurların aday dosyadaki “otantiklik” vurgusunun geleneği bir döneme veya bir bölgeye sabitlediği böylelikle “Geçmişin ve otantikliğin büyüğü, el sanatlarına ilgiyi arttıran etmenler olarak görülseler de aynı zamanda bu sanatların bugün sürdürölmelerini engelleyeceğine” dikkat çekmektedir (2018: 26). Böylelikle otantiklik vurgusu unsuru geçmişe sabitleme ve geleneğin nostaljik olarak romantik değeriendirilmesi tehdidinin yanı sıra unsurun sürdürülebilirliğini ve kalkınmanın da tehdit oluşturmaya sebep olmaktadır. Bu durum otantikleştirmeyi de risk alanlarından biri hâline getirmektedir. Otantik görölen el sanatları mı SOKÜM Listeleri’ne kaydedilmektedir? Yoksa unsur Liste’ye kaydedildikten sonra mı otantikleştirilmeye çalışılmaktadır? sorusu oluşmaktadır.

3.2.5. Drotárstvo Tel Zanaat ve Sanatı, Slovakya (TL)

Resim 3. 14. Drotárstvo Tel Zanaat ve Sanatı

⁵⁰ <https://ich.unesco.org/en/decisions/8.COM/8.29>

Slovakya'nın TL'ye kayıtlı 7 unsuru bulunmaktadır. “Fujara ve Müziği” (2008), “Terchová Müziği” (2013), “Gayda Kültürü” (2015), “Slovakya ve Çekya'da Kuklacılık” (2016, Slovekyia ile Çekya ortak dosya), “Horehronie, Çok Parçalı Şarkı” (2017), “Blaudruck / Modrotisk / Kékfestés / Modrotlač, Avrupa'da Blok baskı ve İndigo boyama” (2018, Avusturya, Çekya, Almanya, Macaristan ve Slovakya ile ortak dosya) ve “Drotárstvo, Tel Zanaat ve Sanat” (2019) kayıtlı unsurlardır. “Drotárstvo, Tel Zanaat ve Sanatı” tele şekil verilerek uygulanmaktadır. 18.yüzyıldan itibaren sürdürülmekte olan sanat 20.yüzyıldan itibaren mutfak eşyalarından sanat eserlerine kadar birçok alanda kullanılmıştır.

Tele şekil vermek ve 19. yüzyıldan itibaren zanaat hâline gelmiş; 20. yüzyıldan beri de tel zanaatkârları günlük kullanım ve sanat objeleri için araçlar üretmek için kullanmışlardır. Geçmişte olduğu gibi, yerel pazarın taleplerine esnek bir şekilde tepki verilmiş ve geleneksel koleksiyonu yeni ürünler veya sanat objeleriyle zenginleştirilmektedir. Yeni tel türleri kullanılırken yeni tasarımlar da elde edilmiştir. Uygulayıcıları 19. yüzyılda günlük eşyaların yapımında kullanılırken günümüzde sanatsal düzeyde de çalışılarak sanat ürünleri elde edilmektedir. Ürünler, çeşitli fuarlarda ve festivallerde satılmaktadır.⁵¹

Tel Sanatı, günümüzde pazarlarda yer bulurken geçmişe bakıldığında bir aile geleneği ve meslek dalı olarak sürdürülmüştür. II. Dünya Savaşı'ndan sonra (20. yüzyılın 2. yarısında Çekoslovakya'nın sosyalist yasaları bağımsız ticaret yapmaya izin vermedi) bir meslek olarak gerçekleştirilmesinin imkânsızlığı nedeniyle tanınırlığı ve topluluğun ilgisi azalmıştır. Bu dönemde tel zanaat ve sanat teknikleri çocuklar için bir eğlence biçimi olarak ailelerde genç nesillere aktarılmıştır (Nomination File No: 01478, s. 4).

Aday dosyada, aşırı ticarileşmeye ilişkin koruma önlemlerinden ilk olarak “Teknoloji ve tasarım açısından orijinal tel sanatından uzaklaşma, bozma ve ticarileştirilmesinin engellenmesi” (Nomination File No: 01478, s. 8) bulunmaktadır. Bu maddede, unsura ilişkin tehdit olarak görülen aşırı ticarileştirme sanatın ruhuna uymaması nedeniyle olumsuz değerlendirilmektedir. Bu olumsuzluğu veya tehdidi azaltmak için alınması gereken önlemler arasında aşırı ticarileştirmeyi görmekte ve unsurun özünden uzaklaşmasıyla aşırı ticarileştirilmenin sonuçlarının aynı olduğu ifade edilmektedir.

Aday dosyada, aşırı ticarileşmeye ilişkin koruma önlemlerinin geliştirilmesine yönelik ikinci hususta şunlar ifade edilmektedir:

⁵¹ <https://ich.unesco.org/en/RL/drotarstvo-wire-craft-and-art-01478>

“Geleneksel tel zanaat unsurlarının (bilgi eksikliği ve ilgili iş nedeniyle) profesyonel modern görsel sanatta hâlâ yetersiz kullanımı: Unsurun korunmasında deneyim alışverişi olmakta ancak bu unsuru hayatlarının ayrılmaz bir parçası olarak gören ve onu korumaya devam edecek taşıyıcıları ile her düzeyde farklı kurumlar arasındaki iş birliği yoluyla mümkündür. Taşıyıcılar, koruma önlemlerinin gönüllü niteliğinin önemini farkındadır; sadece geleneksel teknolojiye dayanan ve ticari üretim yukarıdaki nedenlerden dolayı geçerli olmayacaktır.”(Nomination File No: 01478, s. 9).

Bu maddede, unsurun yalnız ticari kaygıyla üretilmesi ve aktarılmasının önlenmesinin yanında geçmişe sabitlenen ve şuanın teknolojik imkânlarını kullanmakta direnilmesinin de önlenmesi gerektiği ifade edilmektedir.

Aday dosyada aşırı ticarileşmeye ilişkin kaygılara yukarıda ifade edildiği biçimiyle değinilmektedir. Ardından aşırı ticarileşmenin olmaması için yapılması gerekenler ifade edilmektedir. Genel çaplı gerçekleştirilen etkinlikler şöyledir:

“Topluluk temsilcileri tarafından belirli teknik ve teknolojik üretim prosedürlerine (yarışmalar, çalıştaylar, sergiler için ürün seçimi, vb.) Uyum konusunda uzman denetimi; Üreticiler ve halk arasında eğitim ve bilinçlendirme faaliyetlerinin desteklenmesi:

Özellikle, Žilina'daki Považie Müzesi'nin Tel El Sanatları Dokümantasyon Merkezi'nde taşıyıcılarla yoğun iş birliği - Budatín'de Tel Esnaf Toplantıları (devam ediyor) tel zanaatkârlar topluluğunun tecrübe ve yaratıcı faaliyetlerle alışverişine ve canlı geleneğin nüfus arasında yayılmasına yardımcı olur.

Kapsamlı bir bilgi veri tabanı oluşturulması:

Unsur taşıyıcılarının araştırılması (ustalar, sanatçılar); zaman içinde çalışmalarının gelişimini haritalayan veritabanı (taşıyıcıların sayısı 1989'dan bu yana 20'den 200'e yükselmiştir); Tel zanaat koleksiyonunun geliştirilmesi - şu anda dünya çapında en büyük koleksiyon (6.000'den fazla kayıt)”

Unsurun aşırı ticarileşmesi engellemek için kamunun gerçekleştirdiği eğitim faaliyetleri şöyledir: Tüm yaş grupları ve seçilmiş gruplar (engelli kişiler) için tel zanaat kursları, tematik yaratıcı atölyeler; Kalıcı sergiler: Žinailina'daki Budatín Kalesi, Tel Zanaat Gelenekleri Odası, Dlhé Pole ve Drotária Müzesi, Veľké Rovné; Sergi Dizisi “Tel Dönüşümleri” “(Nomination File No: 01478, s. 9).

Farkındalık ve bilinçlendirme eğitimlerinde UNESCO'nun önceliklerinden olan dezavantajlı grupların gözetilmesi atölyelerin ve sergilerin ticari kaygı olmadan gerçekleştirilmesi unsura ilişkin riskleri önleyici niteliktedir.

Unsura yönelik aşırı ticarileşme olması durumunda unsura ilişkin bilgi kirliliği tehdidi de oluşmaktadır. Çünkü ticari kaygı bilgi ve deneyim odaklı değildir ve aktarılanın ne olduğu ikinci plana atılmaktadır. Sanatın uygulanması sürecinden aktarılan bilgi ve deneyime kadar “uydurma” üretimlerin oluşmasına zemine hazırlanır. Lijun Zhang bu durumu “*Presentation, Representation, and Museumification in Heritage Tourism: The Case of Hongkeng Hakka Earth Building Folk Cultural Village*” başlıklı makalesinde geleneksel mimarinin bir örneği olan Hongkeng Hakka’daki Tulou’ndan söz etmektedir. Somut bir mirasla somut olmayan kültürel mirasın birlikte korunması örneğinin “sahte, uydurma” aktarım biçimlerine dönüştüğünü örneklemektedir. “Zhencheng Binasının Aile Tarihi” adıyla sergilemeye açılan bölümde kurutulmuş çayın işlenmesi sürecini göstermek için küçük bronz figürlerin yerleştirildiği ve satılan çayların başka bölgelerden alındığı vurgulanmaktadır. Uygulayıcı bölge insanının ziyaretçilerin beklentileri ve ilgileri doğrultusunda şekillenen bir senaryoyu canlandırdığı görülmektedir (Zhang 2018: 9-11).

Dorson’un fakelore olarak tanımladığı uydurma ürünleri Dundes yalnız sözlü ürünlere yönelik değil sözlü olmayan halk bilimi üretimlerinde de fakelore örneklerinin olduğunu ifade etmektedir:

“Halk biliminin ideal olarak milli kimlik susuzluğunu giderme amacına hizmet ettiği doğru olabilir, fakat halk biliminin eksik ya da yetersiz sayıldığı yerlerde, millî hislerle doldurulan bireysel yaratıcı yazarlar bu bolluğu doldurmada kendilerini özgür hissetmektedirler. Bunu da eğer gerekiyorsa yoktan bir millî “halk” kahramanı ya da bir millî epik yaratarak veya sıradan halk bilimi parçalarını uydurmaya üretimler içerisinde süslü birleştirerek ya da kahramanlık temleri yükleyerek yapıyorlar. Fakelore’un sözlü olmayan ürünlere uygulanması da çeşitli şekillerde gözlemlenmektedir. İskoç erkeklerinin giydikleri etekler ve yünlü ve kareli İskoç kumaşları Ossian gibi İskoç fakelore örnekleridir.”(2006: 98).

Bu sebeple yeniden üretimlerde aktarılan bilginin ve deneyimin gelenekteki yerinin tespiti için araştırma önem kazanmaktadır. Taraf Devletin tel sanatına ilişkin yaptığı araştırma çalışmaları şöyledir:

“Slovakya’nın kuzey batısındaki tel zanaat belediyelerinde yoğun sistematik tarihsel ve etnolojik temel ve koruma alanı ve arşiv araştırması ve ilgili satın alma faaliyetlerine devam etmek; 3-5 yıllık bir ufukta kuzeydoğu Slovakya’ya (Spiš bölgesi) genişletmek; Yayıncılık - 2023 yılına kadar - tarihi tel zanaat ürünlerinin tipolojisi ve tel ile orijinal çalışma teknolojisi üzerine araştırma sonuçlarının yayınlanması” (Nomination File No: 01478, s. 9).

Araştırma aşamasından sonra sanatın nasıl deneyimlendiği ve gelecek nesillere hangi yöntem ve etkinliklerle aktarıldığı önem kazanmaktadır. Tel sanatının uygulanması aşamasında gerçekleştirilen atölyeler şöyledir: El Sanatları Okulu (2015 yılında KİUK'a girdi.) Halk için düzenli işçilik kursları; Okullar için yaratıcı atölyeler: Bratislava, Banská Bystrica, Kösice - ilk ve ortaokul öğrencilerinin ÚĽUV atölyelerine ziyaretleri düzenledi; zanaat araçları ile çalışma ve doğal malzemelerden basit nesneler oluşturma üzerine gösteri dersleri; engelli gençler için hastane ve enstitülerdeki öğretim görevlileri tarafından yapılan yardım çalışmaları; El sanatları ile tatil - yaz boyunca geleneksel el sanatları tekniklerinin 5 günlük kursları. El sanatları festivalinde tüm yaş kategorileri için programlar - (Masters' Days, Bratislava, Východná Folklor Festivali, Avrupa Halk Sanatları Kežmarok, vb.); "Sudaki Halkalar" (2000'den beri) ve (8-15 yaş arası) çocuklar için "El Sanatları Ülkesinde" tasarım yarışmaları; Yeni öğretim görevlilerinin ve öğretmenlerin eğitimi (Nomination File No: 01478, s. 10).

3.3. Grup III: Latin Amerika ve Karayipler

3.3.1. Barış İnşası İçin Geleneksel El Sanatlarının Korunması Stratejisi, Kolombiya (KİUK)

Kolombiya'nın SOKÜM Listelerine kayıtlı 11 unsuru bulunmaktadır. Bunlardan "Palenque de San Basilio'nun Kültürel Alanı" (2008), "Barranquilla Karnavalı" (2018), "Popayán'da Kutsal Hafta Töreni" (2009), "Negros ve Blancos Karnavalı" (2009), "Wayuu Normatif Sistemi" (2010), "Yuruparí'nin Jaguar Şamanlarının Geleneksel Bilgisi" (2011), "Quibdó Assisi Saint Francis Festivali" (2012), "Kolombiya Güney Pasifik bölgesinden ve Ekvador Esmeraldas Eyaletinden Marimba Müziği, Geleneksel İlahiler ve Danslar" (2015, Kolombiya ve Ekvator ile ortak dosya) adlı unsurlar TL'ye kayıtlıdır. "Büyük Magdalena Bölgesinin Geleneksel Vallenato Müziği" (2015) ve Kolombiyalı-Venezüella llano Şarkıları" (2017) AKL'ye; "Barış İnşası İçin Geleneksel El Sanatlarının Korunması Stratejisi" (2019) ise KİUK'a kayıtlıdır.

Resim 3. 15. Uygulama Çalışmaları

Kolombiya'nın SOKÜM Listesi'ne kayıtlı unsurlarına bakıldığında 2019 yılına kadar el sanatlarıyla ilgili doğrudan ilişkili kayıtlı bir kültürel miras bulunmamaktadır. Festivaller ve karnavallar aracılığıyla dolaylı olarak el sanatları geleneğinin gelecek kuşaklara aktarıldığı görülmektedir. 2019 yılında KİUK'te "Barış İnşası İçin Geleneksel El Sanatlarının Korunması Stratejisi" uygulaması adından da anlaşılacağı üzere UNESCO'nun barışı inşa etme temel hedefini el sanatları üzerinden gerçekleştirmeyi planlamaktadır. Barış inşası için belirlediği amaçlar ise bu tezin konusu olan aşırı ticarileşme tehdidiyle ilişkilidir.

Kolombiya'nın KİUK'da bulunan koruma stratejisi şu amaçlara yöneliktir: Geleneksel el sanatlarının nitelendirilmesine izin vermek, böylece istihdam olanaklarının iyileştirilmesi; bu el sanatlarının aktarımı ve uygulamasında sürekliliği sağlamak ve yönlendirmek için Geleneksel El Sanatları Politikasının uygulanması ve Atölye Okulları Programının geliştirilmesi, silahlı çatışmanın etkilerine, fırsat eksikliğine, okul terkine ve işsizliğe maruz kalan gençlere öncelik tanınmasıdır⁵². Bu amaçlar doğrultusunda unsura yönelik aşırı ticarileşme tehdidi eğitim, gençlik ve politika geliştirme girişimleriyle önlenmeye çalışılmaktadır. Başta gençler olmak üzere yaşanan istihdam sorunu eğitim yoluyla iyileştirilmeye çalışılmaktadır. Yukarıdaki amaçlar doğrultusunda strateji, sosyal katılım, istihdam, politika ve girişimcilik araç olarak kullanılmaktadır.

Kolombiya'nın el sanatlarının korunması ve aktarılması süreçlerinde karşılaştığı zorluklara bakıldığında Kolombiyalı zanaatkarların % 45,35'inin el sanatları üretimi için kaynak sıkıntısı

⁵² <https://ich.unesco.org/en/BSP/safeguarding-strategy-of-traditional-crafts-for-peace-building-01480>

yaşadığı saptanmıştır. Doğal kaynakların yetersizliği sorunu doğrudan, kırsal alanların kentleşmesi, sığır ve tarımsal üretimin artması gibi diğer faktörler tarafından bölgeyi dönüştürme süreçleriyle ilgilidir ve bu da zanaatkârların kaynak elde etme güçlüklerini kanıtlamaktadır (Pacheco ve diğerleri, 2013: 118-119). Kolombiya'nın el sanatlarına ilişkin temel sorunlarından biri olan kaynak sıkıntısı aday dosyada da belirtilmektedir:

“Özellikle örgün ve yaygın eğitime erişmek için kaynaklara sahip olmayan ve diğer kırılabilirlik koşullarının yanı sıra şiddet mağduru olan veya sosyal dışlanma riski altında olan gençler becerilerini geliştirebilir, gerekli araçlara sahip olabilir ve hayatlarını dönüştürebilecekleri istihdam, projeler ve hizmetler için fırsatlar yaratılabilir” (Nomination File No: 01480, s. 13).

El sanatlarına ilişkin kaynak sıkıntısı sorunu projede dezavantajlı gruplar başta olmak üzere gençler odaklı planlanmaktadır. Kaynak sıkıntısı sorunu; doğal kaynakların elde edilmesi, sanat malzemelerine ulaşılabilirlik, maddi yeterlilik ve dezavantajlı grupların diğer gruplara göre sanatın uygulanmasına ulaşımı alt başlıklarıyla ele alınmaktadır. Bu sebeple kayıt, SOKÜM Sözleşmesi'nin Doğa ve Evrenle İlgili Bilgi ve Uygulamalar, Sözlü gelenek ve ifadeler alanlarıyla da ilişkilidir. “Kaynak sıkıntısının geleneğin istikrarının sağlanmasıyla iyileştirilebileceği düşünülmektedir. Sürdürülebilirliğin sağlanması ise doğal kaynakların ve kültürel yönlerin sürdürülebilir yönetimi ile ilişkili teknolojik yenilikçi stratejilerin uygulanması gerekliliğini oluşturmaktadır” (Pacheco ve diğerleri, 2013: 118-120).

Yenilikçi stratejilerin geliştirilmesi önlenmesi amacı aday dosyada şöyle ifade edilmektedir:

“Bu önlem, geleneksel el sanatlarının korunmasını, sosyal gelişim, istihdam ve kültürel girişimcilik için bir araç olarak, insani gelişim ve somut olmayan kültürel mirasın benimsenmesinin anlaşılır olmasını amaçlamaktadır. Bu, kültür sektörünün kültürel faaliyetler, mallar ve hizmetler üretme kapasitelerini artıran Geleneksel El Sanatları Güçlendirme Politikasının ve pratik öğrenmeyi akredite eden Ulusal Yeterlilikler Çerçevesi'nin model öğreniminin gerçekleştirilmesiyle mümkündür” (Nomination File No: 01480, s. 4).

Kolombiya'nın yenilikçi projelerine örnek vermek gerekirse çömlekçilik sanatıyla ilişkili olarak Kampong Chhnang seramik topluluğunun birinci projesi 1998'den 2007'ye kadar iki Alman kuruluşu tarafından ortaklaşa yürütülen çömlek projesidir. Her biri iki yönlü bir yaklaşım kullanmıştır: Altyapı oluşturmak ve yerel çömlekçilere eğitim vermek. Bu projede, çanak çömlek çarkları ve fırınlar kullanılarak yeni teknoloji ve el sanatları tekniklerinin kullanılmasına önem verilmiştir. 120 kişinin katıldığı eğitim programında katılımcılara bir

meslek okulunda çalışma fırsatı verilmiştir. İkinci proje, üniversite öğrencilerine yönelik ‘Çömlek Tasarımı Yarışması’dır. Son proje çömlek yapımının aşamalarının öğretilmesine yönelik yaklaşık 6 köy gezilerek elde edilen araştırma bulgularıdır. Proje, Tasarım Atölyeleri için yenilikçi fikirlerin oluşmasına katkıda bulunmaktadır. (Kang, 2016: 67). Üç projenin de ortak hedeflerinin aday dosyada belirtilen öncelikler ve çözüm önerileriyle uyushmaktadır: Yerel katılımı güçlendirmek; gelenekle ilgili bilgileri toplamak, paylaşmak ve sürdürülebilir ekonomik sonuçlar elde etmek ve somut olmayan kültürel mirasın sürdürülebilir şekilde yeniden yaratılmasına katkıda bulunmak.

El Sanatlarının Korunma Stratejisinin 2019 yılı tarihli olması unsura ilişkin yakın tarihte oluşan tehditlerin farkında olunması ve çözüm önerilerinin getirilmesi için stratejinin incelenmesi gerekliliğini ortaya koymaktadır. El Sanatlarını Koruma Stratejisi, 2009 ve 2013 yıllarında Kolombiya’da Somut Olmayan Kültürel Mirasın ve Geleneksel Mutfakların Korunması Stratejisinin bir örneğini teşkil etmektedir. Söz konusu strateji, el sanatlarına uygulanarak sanatın tanınırlığına ve politik yapılanmasına ilişkin çalışmalar gerçekleştirilmiştir. Strateji oluşturma ihtiyacı; el sanatlarının aktarımının zayıflaması, el sanatları ürünlerinde standartlaşmaya gidilmesi, kaynak sıkıntısı oluşturduğu sanatın korunma ve aktarma süreçlerine zarar veren olası tehditlerden doğmuştur. Bu bağlamda El Sanatlarını Koruma Stratejisi kapsamında gerçekleştirilen etkinlikleri incelemekte fayda vardır:

İlk olarak 1992 yılında Cartagena Atölyesi Okulu'nun kurulmasıyla mirasın uygulanma mekânlarının restorasyonu ile ilgili el sanatlarının öğretilmesine dayanmış ve istihdam edilebilirliklerine katkıda bulunmak amacıyla sosyal ve ekonomik kırılganlık koşullarında nüfus sektörlerini hedeflenmiştir. Daha sonra, 1995-2006 yılları arasında, Popayán (1995), Mompox (1996) ve Bogotá (2006) 'da kurulan program, Mompox'un marangozluk, inşaat, taş işçiliği ve kuyumculuk tekniğinde beceri ve işçiliğin aktarılmasına ve korunmasına odaklanmıştır. 2009 yılında, başlangıçta AECID tarafından teşvik edilen geleneksel el sanatlarının korunmasının Kültür Bakanlığı tarafından yürütülen bir Ulusal Programa dönüştürüldüğü Barış için Atölye Okulları Oluşturma Programı oluşturulmuştur (Nomination File No: 01480, s. 3-4).

Söz konusu koruma stratejileri; miras uygulayıcılarına (ustalara), mirası öğrenme talebinde bulunanlara (çıraklara) ve mirasa ilişkindir. Bu doğrultuda stratejiler şu şekilde belirlenmiştir:

“i) Kültür ve Eğitim Bakanlıkları arasında taşıyıcılara üç yönlü bir destek olarak Geleneksel El Sanatları Yeterliliğine izin vermek çıraklık modeli ve daha sonraki iş bulma kolaylığı için bilgi; ii) farklı ekonomik, kültürel ve sosyal alanlarda el sanatlarının aktarımı ve uygulamasında sürekliliği yönlendirmek ve sağlamak için Kolombiya hükümetinin kurumları arasında yönetim gerektiren bir Geleneksel El Sanatları Politikası

uygulamak; iii) Atölye Okulları programını ve geleneksel el sanatlarında kültürel bağlama dayalı oluşum sürecini geliştirmek.” (Nomination File No: 01480, s. 4).

Belirlenen stratejiler tez konusu ve sınırlılığı kapsamında değerlendirildiğinde “iş bulma kolaylığı ve ekonomik politikalar geliştirmek” hedefleri mirasın ekonomik ve ticari yönleriyle ilişkilidir. Hükümet tarafından kurumlar arası bir politika geliştirmek dikkate değerdir. Çünkü miras taşıyıcılarının, öğrencilerinin ve mirasla dolaylı olarak ilgili sektör çalışanlarının (müze çalışanları, atölye çalışanları, mağaza ve fuar çalışanlarının) ortak bir prosedür üzerinden faaliyetlerini gerçekleştirmesi unsura yönelik tehditleri azaltacaktır. Hükümetler Arası Komite Kararında da el sanatlarının ekonomik hedefli stratejileri dikkat çekmiş ve uygun değerlendirilmiştir: “El sanatları ile ilgili bilgi ve becerilerin aktarılmasını teşvik eden barış inşası için geleneksel el sanatlarının korunma stratejisi, özellikle sosyoekonomik dışlanmadan etkilenen savunmasız nüfus konusunda gelişmekte olan ülkelerin ihtiyaçlarına açıkça cevap vermektedir.”⁵³

3.3.2. Buenos Aires’teki Filete Porteno, Geleneksel Resim Tekniği, Arjantin (TL)

Arjantin’in SOKÜM Listelerine kayıtlı iki unsuru bulunmaktadır. İki kültürel miras da TL’ye kayıtlıdır. Bunlardan biri 2009 yılında Uruguay’la birlikte çok uluslu dosya olarak sunulan “Tango” diğeri ise 2015 yılında TL’ye kaydedilen “Geleneksel Resim Sanatı”dır.

Arjantin’in Geleneksel Resim Tekniği’nin SOKÜM Listesine kaydından önceki kültür politikalarına bakıldığında unsurun ticarileşmesinin sağlanmasına yönelik faaliyetlerin gerçekleştirildiğine ancak aşırı ticarileşmeye yönelik dikkatin olmadığı görülmektedir. Öyle ki “3 Şubat 1958 tarihinde Ulusal Hükümetin 1224 sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile Ulusal Sanat Fonu ülkedeki sanatsal ve edebi faaliyetlerin endüstriyel veya ticari amaçlara sahip olanlar da dâhil (kültürel mal ve hizmet üretmeyi taahhüt eder) finansmanı için resmi bir organ olarak kurulmuştur” (Harvey, 1979: 44). Mirasa ilişkin ticarileşmenin sağlanması için kurum ve kuruluşların çalışmalar yaptığı görülmektedir. Bunların finansman sürecinde denetim organının bulunması ortak bir yönetim mekanizması anlamına gelmektedir. Ancak mirasların SOKÜM Listesi’ne kaydıyla artan tanınırlık ve farkındalık yeni sorunları ve zorunlulukları getirmektedir. UNESCO bu sorunlara çözüm önerileri sunmaktadır. Unsurlara ilişkin

⁵³ <https://ich.unesco.org/en/decisions/14.COM/10.C.1>

tehditlerin farkındalığı ve UNESCO’nun önerilerinin dikkate alınması ulusal ve uluslararası alanda önem kazanmaktadır.

Buenos Aires'ten Filete Porteño, parlak renkleri belirli yazı stilleriyle birleştiren süs tasarımı için kullanılan geleneksel bir boyama tekniğidir. Kent içi otobüslerde ve kamyonlarda, mağaza tabelaları ve ev dekorasyonlarında kullanılmaktadır. Kullanılan imgeler, toplumsal ve dini unsurları bir araya getiren ve kolektif bir bellek işlevi gören kent mirasıyla ilgilidir. Bu sebeple unsur kentin simgesi hâline gelmiştir.⁵⁴ Aşağıdaki fotoğraflarda mağazaların camlarını süsleyen geleneksel resim tekniği örnekleri gösterilmiştir.

Resim 3. 16. Buenos Aires’teki Filete Porteno⁵⁵

Sanatın kullanım alanlarının çeşitliliği mirasın tanınırlığını ve farkındalığını arttırırken ticari kullanım alanlarını da etkilemektedir. Aday dosyada, unsurun uygulayıcılar tarafından ticari kullanımının olması için uygulayıcıların belirli öğrenme aşamalarından geçmelerinin ve topluluğa kendilerini ispat etmeleri vurgusu vardır:

“Bu tekniğin el becerisi kazanılana ve kendi stillerini geliştirene kadar her kişinin becerilerine bağlı bir ticaret olarak kullanması için bir öğrenme süresi vardır. Daha sonra yetenekleri topluluk tarafından kabul edilir ve çalışmaları bir talep almaya başlar. Böylece, bu tekniğin ana ilkeleri, esnafın yaratıcılığına dayanarak ihtiyaçları ile birlikte yeni bağlamlarda ve ortamlarda yeniden oluşturulabilir ve uygulanabilir.” (Nomination File No: 01069, s. 4).

⁵⁴ <https://ich.unesco.org/en/RL/filete-porteno-in-buenos-aires-a-traditional-painting-technique-01069>

⁵⁵ <https://ich.unesco.org/en/RL/filete-porteno-in-buenos-aires-a-traditional-painting-technique-01069>

Bu vurgu, el sanatlarını öğrenme süreçlerindeki usta-çırak ilişkisini anımsatmaktadır. Yıllarca süren öğrenme sürecinin sonunda çırak “icazet” olarak öğrenciler yetiştirebilir. Çeşitli alanlara uyarlayarak sanatını diğer alanlarla ilişkilendirerek ekonomik güç hâline getirebilir. Böylelikle sanat, dezavantajlı gruplar da dâhil gençler için bir çalışma fırsatı sunar: “Meslek olarak kabul edilen dosya, aynı zamanda uygulayıcılar topluluğunun sosyal ve ekonomik gelişimine de yardımcı olur ve aynı zamanda bireysel ve kolektif bir kültürel ifade biçimini temsil eder.” (Nomination File No: 01069, s. 5).

Hükümetler Arası Komite Kararında unsurun ekonomik güç olarak kabul edilmesi ve aşırı ticarileşme tehdidine karşı aldığı önlemlere değinilmemektedir. Ancak unsurun modern bir metropol bağlamında gelenek ve yeniliği entegre etme konusunda somut olmayan kültürel miras kapasitesini ortaya koyan bir unsur önermesi için övgüyle söz eder.⁵⁶

3.3.3. Taquile ve Dokuma Sanatı, Peru (TL)

Peru’nun SOKÜM Listelerine kayıtlı 12 kültürel miras unsuru bulunmaktadır. Bu miraslardan 10 tanesi TL’ye, 1 tanesi KİUK’a ve 1 tanesi de AKL’ye kayıtlıdır. TL’ye kayıtlı unsurlar şöyledir: “Taquile ve Tekstil Sanatı” (2008), “Zápara Halkının Sözlü Mirası ve Kültürel Tezahürleri” (2008, Ekvator ve Peru ile ortak dosya), “Makas Dansı” (2010), “Huaconada, Mito’nun Ritüel Dansı” (2010), “Qoyllurit Hac” (2011), “Q’eswachaka Köprüsünün Yıllık Yenilenmesi ile İlgili Bilgi, Beceri ve Ritüeller” (2013), “Puno Virgen de la Candelaria Şenliği” (2014), “Colca Vadisi’nin Wititi Dansı” (2015), “Corongo’nun Su Yönetimi Geleneksel Sistemi” (2017) ve “Perulu Güney-Merkezi Kıyı Şeridinden 'Hatajo de Negritos' ve 'Hatajo de Pallitas'” (2019). AKL’ye kayıtlı unsuru “Eshuva ve Harákmbut Peru’nun Huachipaire Halkının Duaları” (2011) ve KİUK’nda “Bolivya, Şili ve Peru’daki Aymara Topluluklarının Somut Olmayan Kültürel Mirasının Korunması” (2009) bulunmaktadır.⁵⁷

⁵⁶ <https://ich.unesco.org/en/decisions/10.COM/10.B.4>

⁵⁷ [https://ich.unesco.org/en/lists?text=&country\[\]=00173&multinational=3&display1=inscriptionID#tabs](https://ich.unesco.org/en/lists?text=&country[]=00173&multinational=3&display1=inscriptionID#tabs)

Resim 3. 17. Taquile ve Dokuma Sanatı

Peru'nun SOKÜM Listelerine kayıtlı unsurlarına bakıldığında “Taquile ve Tekstil Sanatı” ve “Q'eswachaka Köprüsünün Yıllık Yenilenmesi ile İlgili Bilgi, Beceri ve Ritüeller” adlı unsurlar doğrudan el sanatlarıyla ilişkiliyken diğer unsurlarla dolaylı olarak ilişkilidir. Unsur, 2005 yılında UNESCO tarafında Başyapıt olarak ilan edilmiştir.⁵⁸

Peru Yüksek And Platosu'ndaki Titicaca Gölü'nde bulunan Taquile adası, yaşlarına bakılmaksızın hem erkekler hem de kadınlar tarafından günlük bir aktivite olarak üretilen ve tüm topluluk üyeleri tarafından giyilen tekstil sanatı ile tanınmaktadır. Taquile dokuma sanatı ürünleri yeni, çağdaş semboller ve imgeler kullanılarak oluşturulmaktadır. Ancak geleneksel tarz ve teknikler korunmaktadır. Kumaşlar, Hispanik öncesi dört sıralı zemin tezgâhlarında örülür veya dokunur. En karakteristik giysiler chullo, örme şapka ve ritüel ve tarımla bağlantılı yıllık döngüleri tasvir eden geniş bir dokuma kemeridir. Kemer, topluluğun sözlü geleneğinin unsurlarını ve tarihini tasvir ettiği için birçok araştırmacının ilgisini çekmektedir. Turizm, ağırlıklı olarak tekstil ve turizm ticaretinden oluşan ekonominin gelişmesine katkıda

⁵⁸Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi Hükûmetlerarası Komitesi 3.Oturumunda Taquile dokuma sanatının 2005 yılında Başyapıt ilan edilmesine ilişkin bilgi için bkz. https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000234698_eng

bulunmuştur. Turizm, tekstil geleneğinin sürekliliğini sağlamanın etkili bir yolu olarak görülürken, artan talep malzeme, üretim ve unsurun felsefesinde önemli değişikliklere yol açmıştır. Taquile nüfusunun artmasıyla kaynak kıtlığı oluşmuş ve giderek daha fazla mal ithal etme ihtiyacına yol açmıştır.⁵⁹ Bu sebep sonuç ilişkisi unsurun ticaretinin sürdürülebilirliğinin sağlanması için yalnızca ekonomik önlemlerin yeterli olmadığını göstermektedir. Unsura yönelik eğitim, iletişim, sinema, film vb. alanlardaki stratejiler, faaliyetler ve politikalar da unsurların ticarileşmesini destekleyici aşırı ticarileşmeyi ise önleyici yardımcı çalışma alanları olmaktadır. Bu durum el sanatlarının kültür ekonomisi, pazarlama, kültürel animasyon tasarımı gibi alanlarla disiplinlerarası çalışmaya açık olduğu göstermektedir. Aynı zamanda el sanatları açısından somut olmayan kültürel miras unsurlarının çok yönlü değerlendirilmesi ihtiyacı ve gerekliliği belirlemektedir.

Unsura yönelik ticarileşmenin 1968 yılında başladığı ve 1976'da turizmin gelişmesiyle ivme kazandığı görülmektedir. Bu tarihten sonra özellikle Taquile Peru'nun en iyi el dokumalarından bazılarını bulabilecekleri bir yer olarak tanınmaktadır. Diğer toplulukların aksine Taquile halkının geleneksel teknik ve yöntemleri uygulayarak üretim yapmaları bu bölgenin dokumada önemli bir merkez hâline gelmesini sağlamıştır. Turistlere el yapımı kumaş satmak önemli bir ikincil gelir getirici faaliyeti olmaktadır. Taquile dokumaları, 1968'de Kevin Healy tarafından ilk kez bir kooperatifle satılmaya başlanmıştır. Ekonomik zorluklar yaşayan topluluk için dokuma ekonomik kalkınmanın sağlanması için bir fırsat olmuştur. Aynı zamanda toplumsal cinsiyet bağlamında değerlendirildiğinde kadınların dokumayla para kazanmaya başlamalarına yardımcı olduğu görülmekte üretimde kadın istihdamını sağlanmaktadır (Zorn, 2006: 371-372). El sanatlarının pazarda güç hâline gelmesi ve ekonomik kalkınmayı destekleyici olması yalnızca ekonomik bir gelişim ya da dönüşümü sağlamamakta bununla birlikte söz konusu örnekte görüldüğü üzere toplumsal cinsiyet, eğitimin teşviki, doğa bilgisinin pratikleşmesi gibi alanları da etkilemektedir. Unsura yönelik bütün koruma projeleri doğrudan ya da dolaylı olarak unsurun ticarileşmesi ve ekonomik yönüyle ilişkilidir. Örneğin; 2006-2009 yılları arasında uygulanan “Geleneksel Taquile Dokuma Bilgisinin Aktarımının Güçlendirilmesi” adlı proje sanatın korunmasını ve aktarımını sağlamayı ve böylece kültürel kimlikleri güçlendirmeyi hedeflemektedir. Projenin ilk etkinliği, özellikle de gençler tarafından hazırlanan yerel bir Taquile dokuma sanatları envanteri aracılığıyla dokuma sanatlarında ve ilgili sosyal uygulamalarda yer alan beceri ve bilgileri belgelemeyi amaçlamaktadır. İkinci bileşen, yerel

⁵⁹ <https://ich.unesco.org/en/RL/taquile-and-its-textile-art-00166>

eğitim kurumlarını güçlendirerek yaşlı ve genç dokumacılar arasında bilgi ve beceri alışverişini teşvik ederek dokuma sanatlarında yer alan teknolojilerin, estetiğin ve kültürel uygulamaların kuşaklararası ve toplumlar arası aktarımını güçlendirmektedir.⁶⁰ Unsurun korunmasını ve gelecek nesillere aktarılmasını eğitim yoluyla güçlendirmeyi hedefleyen proje unsurun tanınırlılığını arttırmakta yaratıcılığı ve çağdaş üretimleri desteklemektedir. Böylelikle dolaylı olarak unsurun ticarileşmesine katkı sağlamaktadır.

3.4. Grup IV: Asya ve Pasifik

3.4.1. Al-Kalpak İşçiliği Kırgız Erkek Şapkaları, Kırgızistan (TL)

Kırgızistan'ın SOKÜM Listelerine kayıtlı 9 unsuru bulunmaktadır. Bunlardan “Akyns Sanatı, Kırgız'ın Destan Anlatıcıları” (2008), “Kırgız Destan Üçlemesi: Manas, Semetey, Seytek” (2013), “Kırgız ve Kazak Çadırlarının Yapımında Geleneksel Bilgi ve Beceriler (Türk Göçebe Evleri)” (2014, Kırgızistan ile Kazakistan'ın ortak dosyası), “Aitysh / Aitys, Doğaçlama Sanatı” (2015, Kırgızistan ile Kazakistan'ın ortak dosyası), “Nawrouz, Novruz, Nowrouz, Nowrouz, Nawrouz, Nauryz, Nooruz, Nowruz, Navruz, Nevruz, Nowruz, Navruz” (2016, Afganistan, Azerbaycan, Hindistan, İran (İslam Cumhuriyeti), Irak, Kazakistan, Kırgızistan, Özbekistan, Pakistan, Tacikistan, Türkmenistan ve Türkiye'nin ortak dosyası), “İnce Ekmek Yapımı ve Paylaşımı Geleneği: Lavaş, Katırma, Jupka, Yufka” (2016, Azerbaycan, İran (İslam Cumhuriyeti) Kazakistan, Kırgızistan ve Türkiye'nin ortak dosyası), “Kok Boru, Geleneksel At Oyunu” (2017) ve “Ak-kalpak İşçiliği, Kırgız Erkek Şapkaları Yapımı ve Giyimi için Geleneksel Bilgi ve Beceriler” (2019) adlı unsurlar TL'ye kayıtlıdır. TL'de Kırgız ve Kazak çadırlarının yapımında geleneksel bilgi ve beceriler ve Ak-kalpak işçiliği, Kırgız erkek şapkaları adlı unsurlar el sanatlarıyla doğrudan ilişkili unsurlardır. “Nawrouz, Novruz, Nowrouz, Nowrouz, Nawrouz, Nauryz, Nooruz, Nowruz, Navruz, Nevruz, Nowruz, Navruz” ve “Kok Boru, Geleneksel At Oyunu” ise dolaylı olarak el sanatıyla ilişkilidir. Doğrudan el sanatıyla ilişkili olan “Ala-kiyiz ve Shyrdak, Kırgız Geleneksel Keçe Halı Sanatı” (2012) adlı unsur ise AKL'ye kayıtlıdır⁶¹.

⁶⁰ <https://ich.unesco.org/en/projects/strengthening-the-transmission-of-the-traditional-textile-knowledge-of-taquiile-00045>

⁶¹ [https://ich.unesco.org/en/lists?text=&country\[\]=00116&multinational=3&display1=inscriptionID#tabs](https://ich.unesco.org/en/lists?text=&country[]=00116&multinational=3&display1=inscriptionID#tabs)

Resim 3. 18. Al-Kalpak İşçiliği Kırgız Erkek Şapkaları

Seksen farklı çeşidi olan ve beyaz keçeden yapılan Ak- Kalpak erkek şapkasıdır. Unsur, SOKÜM Sözleşmesi'nin doğa ve evrenle ilgili bilgi ve uygulamalar adlı alanıyla da ilişkilidir. Yapımında doğal kaynakların kullanılmasıyla gerçekleştirilen ritüellere ve şapkanın temsil ettiği sözlü birikime kadar bu alanla ilişkilidir. Örneğin; Ak-Kalpak'ın dört tarafı dört elementi temsil etmektedir: Hava, su, ateş ve toprak. Dörtkenar çizgisi hayatı simgelemektedir, üstte püsküller, ataların hafızasını ve soy ağacını simgelemektedir⁶². Ak- Kalpak genellikle düğün, ölüm, yarışmalar ve şenlik gibi özel günlerde giyilmektedir. Sanatın uygulayıcılarının genellikle kadın olduğu bilinmektedir. Kadınların istihdamında ve sürdürülebilir kalkınma hedeflerinden Toplumsal Cinsiyet Eşitliği bağlamında değerlendirildiğinde unsurun önemi belirginleşmektedir: “Geleneksel el sanatlarının gelir yaratan ve genç kadınlar için iş yaratan yaşam boyu meslekleri hâline gelmesi de önemlidir” (Nomination File No: 01496, s. 5).

Aynı zamanda Ak-Kalpak işçiliği, geleneksel bilgi ve becerilerin korunmasına katkı sağlamaktadır. Öyle ki şapkanın etrafında davranış kalıpları oluşmaktadır. Örneğin; birinin şapkası başkalarına hediye olarak verilemez sadece gelecek nesillere verilebilir. Böylelikle şapka, millî olarak birlik sağlanması dışında aile içindeki aktarımda da kimlik ve aidiyet duygusunu güçlendirmektedir. Şapkayla birlikte şapkanın yapım bilgileri, uygulamaları ve

⁶²<https://ich.unesco.org/en/RL/ak-kalpak-craftsmanship-traditional-knowledge-and-skills-in-making-and-wearing-kyrgyz-mens-headwear-01496>

ritüelleri de aile içinde aktarılabilmektedir. Ancak şapkaların hediyelik eşya olarak verilmesi geleneği unsurun ticaretini de şüphesiz etkilemektedir: “Kırgız erkekler düğünlerde, cenaze törenlerinde ve bayramlarda mutlaka kalpak takıyorlar. Ancak yalnızca düğün ve cenazelerde değil, günlük hayatta da Kırgızistan sokaklarında kalpakla gezenlere rastlamak mümkündür. Kırgızların hayatında önemli bir yer edinen kalpaklar, aynı zamanda değerli bir hediyelik eşya olarak armağan ediliyor.”⁶³

Unsurun, doğa ile uyumlu ve çevre dostu nitelikte olması (şapkanın yapımında koyun yününün kullanılması gibi) ve kültürel semboller içermesi sanatçılara yeni ve yaratıcı üretimler gerçekleştirmeleri ilham vermektedir. Böylelikle, “Unsurun geliştirilmesi, yaratıcı ürünlerin ticarileştirilmesini ve birleştirilmesini durdurmaya yardımcı olacak, böylece benzersiz geleneksel esnaf teknolojilerini ve halkların kültürel kimliğini korumak için önemli olan derin sembolik anlamları korumak için alan yaratacaktır” (Nomination File No: 01496, s. 7). Unsuru ilişkin aday dosyada belirtilen ticarileşmesinin durdurulmasının ya da engellenmesinin temel yolu el sanatına ilişkin sembolik anlamların ve geleneksel yapım tekniklerinin korunmasıdır. Bu koruma yönteminde yaratıcı ürünlerin oluşumu desteklenirken geleneksel bilgi ve uygulamaların korunması ve aktarılması da dikkate alınmaktadır.

Unsurun korunması, aktarılması ve tehditlerin önlenmesi amacıyla çeşitli faaliyetler yürütülmekte ve projeler geliştirilmektedir. Kadın atölyelerinin maddi tabanının sürekli desteklenmesi ve güçlendirilmesi, mesleki ve teknik okullar, uzman kolejler ve yükseköğretim kurumlarındaki öğretim üyelerinin mesleki eğitiminin kalitesinin iyileştirilmesi, video dersleri oluşturulması, unsura ilişkin kitap ve dergilerin yayınlanması gibi önlemler bu önlemlerden birkaçıdır. 2011’den beri Kırgızistan’da 5 Mart’ta Ak Kalpak Günü olarak kutlanması da ulusal önlemlerden biridir. Uluslararası düzeyde geliştirilen faaliyetler de unsura ilişkin farkındalığı arttırmaktadır:

“Unsuru tanıtmak ve popülerleştirmek için önlemler sadece ulusal düzeyde değil, aynı zamanda bölgesel ve uluslararası düzeylerde de farkındalık yaratmayı amaçlamaktadır. Bu bağlamda, sadece estetik çekiciliğine değil, Kırgız halkının somut olmayan kültürel mirasının bir unsuru olarak değerine dikkat çekmeye özel önem verilecektir” (Nomination File No: 01496, s. 10).

⁶³ <https://orhaajans.com/kirgizlarin-ulusal-simgesi-olarak-ak-kalpak/>

Unsurun sembolik anlamının, sosyal ve kültürel değerinin korunması unsura ilişkin değeri arttırmaktadır. Değerin korunması unsura ilişkin oluşan aşırı ticarileşme tehdidini de önleyicidir: “Turizmden elde edilen ekonomik kazanç, yerel halkın miraslarını korumalarına yardımcı olabilir, genç kuşakları gelenekleri öğrenmeye teşvik edebilir ve yerlilerin kendi kültürlerini daha fazla değer vermelerine yardımcı olabilir” (Ismagilova ve diğerleri, 2005; Bak, 2007).

Unsuru ilişkin geliştirilen önlemler Hükümetler Arası Komite Kararında şöyle özetlenmiştir:

“Ak-kalpak işçiliği atölyeler, festivaller, sergiler, seminerler, envanter ve araştırma projeleri ile ilgili topluluklar ve taşıyıcılar tarafından korunmuştur. Mesleki kurumlardaki okul müfredatını ve medyaya maruz kalmayı içeren tedbirlerle Taraf Devlet tarafından da korunmuştur. Önerilen koruma önlemleri uyumludur ve dört ana alanda yapılandırılmıştır: aktarım; teşvik; dokümantasyon ve araştırma ve farkındalık yaratma. Tedbirler, Ak-kalpak zanaatkarları topluluğunun katılımı ile tanımlanmıştır ve Zanaatkarlar Konseyi ve Taraf Devlet temsilcileri bunları mali olarak desteklemeye kararlıdır.”⁶⁴

3.4.2. Moğol Kaligrafi, Moğolistan (AKL)

Moğolistan’ın SOKÜM Listelerine kayıtlı 15 unsuru bulunmaktadır. “Urtiin Duu, Geleneksel Şarkısı” (2008, Çin ve Moğolistan’ın ortak dosyası), “Morin Khuur’un Geleneksel Müziği” (2008), “Naadam, Moğol Geleneksel Festivali” (2010), “Khöömei Moğol Geleneksel Sanatı” (2010), “Moğol Ger (Yurt) Geleneksel Sanatı ve İlişkili Gelenekler” (2013), “Moğol Aşık Atışı” (2014), “Şahinle Avlanma, Yaşayan Bir Miras” (2016, Almanya, Suudi Arabistan, Avusturya, Belçika, Birleşik Arap Emirlikleri, İspanya, Fransa, Macaristan, İtalya, Kazakistan, Fas, Moğolistan, Pakistan, Portekiz, Katar, Suriye Arap Cumhuriyeti, Kore Cumhuriyeti, Çekya) ve “Khokhuur ve İlişkili Geleneklerinde Airag Yapmak için Geleneksel Teknik” (2019) adlı unsurlar TL’ye kayıtlıdır. “Tsuur’un Geleneksel Müziği² (2009), “Moğol Tuuli, Moğol Destanı” (2009), “Moğol Biyelgee, Moğol Geleneksel Halk Dansı” (2009), “Limbe Performansında Şarkı Söyleme Tekniği” (2011), “Moğol Kaligrafi” (2013), “Develer için Ortak Ritüel” (2015) ve “Kutsal Alanlarda Geleneksel Pratikler” (2017) AKL’ye kayıtlıdır. Moğolistan’ın KİUK’da kaydı bulunmamaktadır.⁶⁵ Moğolistan’ın SOKÜM Listelerine kayıtlı unsurlarına bakıldığında “Moğol Ger Geleneksel Sanatı ve İlişkili Gelenekler” ve “Moğol Kaligrafi” doğrudan el sanatı alanıyla ilişkilidir. 4. Gruptan AKL’ye kayıtlı el sanatına ilişkin

⁶⁴ <https://ich.unesco.org/en/decisions/14.COM/10.B.20>

⁶⁵ [https://ich.unesco.org/en/lists?text=&country\[\]=00147&multinational=3&display1=inscriptionID#tabs](https://ich.unesco.org/en/lists?text=&country[]=00147&multinational=3&display1=inscriptionID#tabs)

örnek olması ve yakın tarihli olması önceliğiyle bu bölümde Moğolistan’ın Kaligrafi Sanatı incelenmektedir.

Resim 3. 19. Moğol Kaligrafi

Moğol kaligrafi, klasik Moğol alfabesinde el yazısı tekniğidir ve kelimeler oluşturmak için sürekli vuruşlarla dikey olarak birbirine bağlanan doksan harf içerir. Harfler, sırasıyla baş, dış, gövde, mide, yay ve kuyruk olarak bilinen altı ana vuruştan oluşur. Bu yazı resmi mektuplar, davetiyeler, diplomatik yazışmalar ve aşk mektupları için kullanılmaktadır⁶⁶. Bunun dışında yenilikçi tasarım ve yeni ihtiyaçlara cevap niteliğinde teknolojik alanlarda da kullanılmaktadır. Örneğin; grafik tasarım ve reklamcılıkta sanat yaygın olarak kullanılmaktadır. “Hat sanatına ilişkin tasarım, sanatla aynıdır. Tasarım sanata ivme kazandırır; ticari bileşenin rolü büyüktür” (Pankratova, 2020: 41). Sanatın gelişimini ve sürdürülebilirliğinin sağlanmasında ticari rolünün önemine değinilmektedir. Altangerel de, Moğolca her türlü müzik, şarkı ve el sanatları gibi kültürel unsurların ekonomik amaçlarla kullanıldığını ifade etmektedir. UNESCO SOKÜM Listelerindeki tüm Moğol kültürel miras alanlarının sadece ülke içinde değil, ülke dışında da “kültürel mirasın markalaştırılması” için büyük önem taşıdığını düşünmektedir. Kültürel mirasın markalaştırılması ve ticarileştirilmesinde amacın pazarlama yoluyla belirli kültürel unsurları canlandırmak ve yeniden kazanmak olduğu bilinmektedir (2020: 247). Miras

⁶⁶ <https://ich.unesco.org/en/USL/mongolian-calligraphy-00873>

yönetimi konusunda markalaştırma çalışması unsura tanıtımın yanı sıra unsura erişimi de olağan kılmaktadır. Kültürel mirası, mirasın taşıyıcılarını ve topluluğu etkileyen markalaştırma çalışmasının dijital olarak sunulması ise markalaştırma stratejisi olarak sunulmaktadır: “ Ticari markalar, geleneksel yasalar uyarınca mirasın orijinalliğini sağlamak için bir araç olabilir. Somut olmayan kültürel mirasın taşıyıcıları üretimlerinin menşei için markalar kullanabilir. Dijital miras koleksiyonlarında ticari marka standardının benimsenmesi kültür kurumlarını, paydaşları ve genel olarak halkı mirasın kökeni konusunda karışıklığa karşı korur” (Nwabueze, 2017: 106).

Aday dosyada unsura ilişkin tehditler ifade edilmektedir. İlk olarak, teknoloji unsura yönelik tehdit olarak değerlendirilmektedir. Teknolojinin gelişmesiyle daktilolar, ses ve video kasetleri ve bilgisayarlar kullanılmaya başlanınca sanata olan ilginin azaldığı yönünde düşünceler oluşmuştur. Bu nedenle, aileler artık çocuklarını ekonomik amaçlarla kaligrafi derslerine göndermektedirler. Çünkü istihdam azalmaktadır. Bu nedenle, genç kuşakların sanata olan dikkatini çekmek için özel tedbirlere ihtiyaç olduğu belirtilmektedir. Diğer yandan teknoloji, unsurun koruma ve aktarım aracı görülmektedir. İnternetle birlikte video, ses kaydı aracılığıyla unsurlar uzun yıllar korunarak ulaşılabilir hedef kitlesini genişletmektedir. Böylelikle el sanatlarının korunması ve aktarılmasında el sanatları için yeni bir tartışma alanı oluşmaktadır: El Sanatlarının Dijitalde Korunması ve Aktarılması. Bu hususlara ek olarak teknoloji, el sanatları için yeni bir pazar mekânı oluşturmaktadır. El sanatlarının pazarı olan fuarlar sınırlı kapasiteyle sınırlı sayıda insana ulaşabilirken e-ticaret yöntemiyle kapasitenin genişletilmesi gibi yeni imkân ve fırsatlar doğmaktadır. Ancak dijitalleşmenin bir yandan da aşırı ticarileşme yol açtığı düşünülmektedir. 83 ülkeden 302 katılımcıyla 29 Ekim - 7 Kasım 2018 tarihleri arasında UNESCO ve UNESCO-UNEVOC tarafından “TVET Aracılığıyla Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması” konulu gerçekleştirilen sanal konferansta teknolojinin gelişmesiyle birlikte el sanatları alanında yaşanan gelişmeler tartışılmıştır. Konferansta, bu gelişmeler bir yandan topluluğa erişim, unsurun bilinirliğinin artması, el sanatlarına ilişkin bilgi ve deneyiminin oyunlar, filmler ve masallar aracılığıyla da aktarılmasını sağlarken dijitalleşmenin bir yandan da aşırı ticarileşmeye yol açabileceği vurgulanmıştır:

“Katılımcılar, dijital teknolojilerin somut olmayan kültürel mirasın korunmasında rol oynayabileceğini öne sürdüler. Örneğin, Malezya'da üniversite öğrencileri yerel somut olmayan kültürel miras zanaatkarlarını desteklemek için bir mobil uygulama tasarladılar. Ancak katılımcılar, bu teknolojilerin aşırı ticarileştirme gibi zorluklara yol açabileceği konusunda da uyardılar. Bu tartışmaya dayanarak katılımcılar şu soruyu dile getirdiler: Gerçekte neyin korunduğu? Son ürün mü yoksa ürünü yapma süreci mi? Burada katılımcılar ve sunum yapan kişiler, el işi yapma süreci ile ilgili bilgi, beceri ve uygulamaların toplum tarafından somut olmayan kültürel miras olarak değerlendirilme olasılığının yüksek olduğunu kabul etmişlerdir. Topluluğun veya grubun mirasa atfettiği anlamı ve sosyo-kültürel işlevi anlamak her zaman önemlidir. Üretim ve satış ürünlerine aşırı vurgu somut olmayan kültürel mirasın yaşayabilirliği için bir tehdit olabilir.”⁶⁷

Diğer tehdit, sınırlı insan kaynaklarıdır. Moğolistan'da unsura ilişkin eğitimlerin ücretsiz ve gönüllü olarak gerçekleştirildiği bilinmektedir. Dosyada, Moğolistan'da yaşamının maliyetiyle birlikte gelecek neslin gönüllü olmasının beklenemeyeceği vurgulanmaktadır. Bu nedenle, yeni hattatların öğretimine ve eğitime devam etmek için bir strateji geliştirmek ve acil önlemler gerektiği ifade edilmektedir. Söz konusu tehdit sanatın ticarileşmesi ve sanat uygulayıcılarına ve taşıyıcılarına talebin artması için sanatın ekonomik güç olarak ivme kazanması gerekliliğini göstermektedir. Dosyada belirtilen diğer bir tehdit zaman baskısı ve bilgi kaybına ilişkindir. Kültürel mirasın gelecek nesillere aktarılmasında gençlerin katılımı kuşkusuz önemlidir. Gençlerin sanatı öğrenmede istekli olmadıkları bilinmektedir. Onlara öğretmek için ek önlemler almak ve onları eski bilgilerle sanata yönelik heveslendirme önem kazanmaktadır. Sanatın istihdam sağlamadaki yetersizliği de gençlerin ilgisinin azalmasında etkili olduğunu göstermektedir. Son olarak, uygun bir Devlet politikası eksikliği ve gelişmesi için uygun ekonomik ve finansal destek yoktur. Dosyada, Kaligrafi geleneğini canlandırmak için uygun planlama, uygulama, yönetim ve insan kaynakları gelişimine ihtiyaç olduğu belirtilmektedir (Nomination File No: 00873: s. 5-6). Unsur, sürdürülebilir gelişimi ve uygulanabilirliğinin risk altında olması sebebiyle AKL'ye kayıtlıdır. AKL'ye kayıtlı el sanatlarına ilişkin unsurların sürdürülebilirliğinin ve gelecek kuşaklara aktarımının tehdit altında olması unsura ilişkin uyarıları ve önlemleri gerektirmiştir. Bu uyarı ve önlemler kültürel mirasın korunmasında ve aktarılmasında ticarileşmenin önemini gösterir niteliktedir.

Hükümetler Arası Komite Kararında da sanatın ekonomik işlevine değinilmektedir: “Moğol kaligrafi, genel olarak Moğol halkına bir kimlik ve tarihsel süreklilik duygusu

⁶⁷ “Safeguarding intangible cultural heritage through TVET – Report of the UNESCO – UNEVOC Virtual conference” isimli toplantı raporunun ayrıntıları için bkz. <https://unevoc.unesco.org/up/virtualconference-22-eng.pdf>

sağlar; 1990'larda demokrasinin kurulmasıyla yeniden canlanan bu uygulama, çağdaş bağlamda taşıyıcıları için uygun sosyal ve ekonomik işlevlere sahiptir.”⁶⁸

Yukarıdaki önlemler neticesinde gerçekleştirilen uygulamalar periyodik raporda ifade edilmektedir. 2003 yılında “2010 yılında Kaligrafinin ulusal gününün kutlanması” hakkında 105 sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi ve Kaligrafinin resmi mekânlarda kullanımını arttırmaya yönelik eylemler hakkındaki 1555 sayılı Kararnamesinin yürürlüğe girmesi, her yıl ulusal yarışmalar düzenlenmesi ve 2008-2015 yılları arasında uygulanan 196 sayılı 2. Ulusal Programın kabul edilmesi gerçekleşmiştir. Raporda, unsurun ticarileşmesine ilişkin gelişmeler hat sanatının uygulandığı eşyaların market ve mağaza raflarında yer almasıyla açıklanmaktadır.⁶⁹

Periyodik Raporda, aday dosyada ve son raporda yer alan koruma planları güncellenmiştir. Bu bağlamda raporda uygulanan programlar ve amaçlarına yer verilmektedir. Unsurun ticarileşmesine ve yaratıcı endüstri bağlamında geliştirilmesine ilişkin hedefler de güncellenmiştir: Eğitim, Kültür, Bilim ve Spor Bakanlığı, Moğol Hat Sanatı'nı daha da korumak için "2018-2025 Kültürel Mirasın Korunması Ulusal Kapsamlı Programı" geliştirdi. Program, somut olmayan kültürel miras alanının bazı temel alanlarına yatırım yapmayı, araştırmalar yapmayı, eğitimler düzenlemeyi, projeleri hayata geçirmeyi ve sürdürülebilir bir geçim kaynağı sağlamayı amaçlamaktadır. Bu amaçlardan yaratıcı endüstri bağlamında somut olmayan kültürel mirası dâhil etmek ve geliştirmek için yasal ortamı geliştirmek hedefi tez bağlamında önem kazanmaktadır. Periyodik Raporda sonuç olarak ifade edilen Moğol kaligrafi mirasının kaybolma tehlikesiyle karşı karşıya kaldığında toplumda ve ulusun zihniyetinde bir değişiklik olduğu ve UNESCO'nun AKL'ye koruma için alınmasının en etkili eylem olduğudur. Övgüye değer olan koruyucu eylemlerin bir başka sonucu da, davet etmek ve araştırmakla ilgilenen yabancı kültürel organizasyonların örnekleri olmasıdır. Şu anda ulusal kültürel mirasın yayılmasının ne kadar önemli olduğunun anlaşılrsa da zorlu koşullarda istenen gelişmelere ulaşmak için önlemler alınmasıyla gerçekleştirilmektedir. Bununla birlikte periyodik raporda öğrenmeler ve gençlerin farkındalığındaki iyileştirilmiş değişikliklerin cesaretlendirici olduğu ifade edilmektedir.⁷⁰

⁶⁸ <https://ich.unesco.org/en/decisions/8.COM/7.A.9>

⁶⁹ <https://ich.unesco.org/en/forms>

⁷⁰ [HTTPS://ICH.UNESCO.ORG/EN/FORMS](https://ich.unesco.org/en/forms)

3.4.3. Ala-kiyiz ve Shyrdak Kırgız Geleneksel Keçe Halı Sanatı, Kırgızistan (AKL)

2012 yılında AKL'ye kaydedilen keçeden yapılan geleneksel halı sanatı somut olmayan kültürel mirasın bir parçasıdır. SOKÜM Sözleşmesi'nin üç alanıyla ilişkilidir. El sanatları başta olmak üzere Doğa ve evrenle ilgili uygulamalar ve toplumsal uygulamalar, Ritüeller ve şöenler alanlarıyla ilgilidir. Doğal boyaların bitkilerden elde edilmesi ve sanatın uygulanmasında kullanılması doğa ve evrenle ilgili uygulamalar alanıyla; uygulama süreçleri etrafında oluşan pratikler ve kutlamalar ise toplumsal uygulamalar, ritüeller ve şöenler başlığı altında değerlendirilebilir.

Resim 3. 20. Ala-kiyiz ve Shyrdak Kırgız Geleneksel Keçe Halı Sanatı

Kırgız halkı geleneksel olarak iki tür keçe halı üretir: Ala-kiyiz ve Shyrdaks. İki halı türü de evlerin ısınması ve dekorasyonunda kullanılmaktadır. Shyrdak'ların Ala-kiyiz'e göre üretimi daha karmaşık ve daha pahalıdır, bu nedenle evin en görünür kısmına yerleştirilmektedir. Aday dosyada, unsurun sosyal işlevi ekonomik kalkınmayla ilişkilendirilmektedir. Halıların üretimi, topluluğun birlik ve beraberliğini gerektirdiği ve geleneksel bilginin aktarımını teşvik ettiği için önemli bir sosyal işleve sahiptir. Shyrdaks ve Ala-kiyiz ürünlerinin ödenmesi mahsul, diğer hizmetler veya takas yoluyla gerçekleşmektedir. Böylece keçe halı yapma geleneği, toplumun sürdürülebilir ekonomik kalkınmasını arttırmaktadır (Nomination File No: 00693: s. 4). Ancak unsura ilişkin devletin korumasının olmayışı, genç neslin ilgisizliği, ucuz sentetik halıların

hâkimiyeti, düşük kaliteli ve düşük ham madde bulunabilirliği durumu unsuru kaybolma riskiyle de yüzleştirmektedir.⁷¹

Aday dosyada unsurun aktarımına yönelik ana tehditlerin nedenlerine değinilerek bu nedenler doğrultusunda koruma planlarının ve stratejilerinin geliştirilmesi hedeflenmektedir. Unsura ilişkin tehditler şöyledir:

1. “Geleneksel keçe halı sanatının korunması ve sonraki nesillere aktarılması konusunda hükümet stratejisi yoktur. Kırgız Cumhuriyeti'ndeki siyasi çalkantılar ve ardından gelen ekonomik ve sosyal zorluklar, zanaat sektörünün sürdürülebilirliği ve gelişimi üzerinde olumsuz bir etki yaratmaktadır. Bazen hükümet yerel STK'lar tarafından geliştirilen sanat projelerine destek vermektedir ancak geleneksel Kırgız keçe halılarının sanatını koruyan ve yaygınlaştıran bir sistem bulunmamaktadır.
2. Eğitim kurumlarında ve kitle iletişim araçlarında genç nesiller arasında usta yetiştirilmemekte ve unsur tanıtılmamaktadır. Gençler arasında değerlerin ve modanın değişmesi nedeniyle, bugün pek çok genç zanaatkârlıkla ilgilenmektedir. Bu nedenle, çoğu zaman eski bir ustanın aktaracak kimsesi olmadığı ve geleneksel teknikler, boyalar ve süslemelerin anlamları hakkındaki bilgi ve becerileri kaybolmaktadır.
3. Ala-Kiyiz ve Shyrdaks yapımının yöntem ve tekniklerini açıklayan erişilebilir eğitim araçları veya video-kitaplar bulunmamaktadır. Halıcılık alanındaki etnografik çalışmalar sıklıkla Kırgızistan'daki müze araştırmacıları ve üniversite öğrencileri tarafından yapılmıştır. Bazı topluluklar bu geleneksel sanat üzerine atölye çalışmaları ve eğitimler vererek farklı projelere katılırlar, ancak yerel bir karaktere sahiptirler ve bu alandaki mevcut durumu kökten değiştirememektedirler.
4. Piyasalarda endüstriyel ucuz sentetik halıların hâkimiyeti, yerel el yapımı keçe halılarını tehdit etmektedir. Ala-Kiyiz ve Shyrdaks, havalandırma, kurutma ve böceklerden korunma gibi ek bakım gerektirir. Bu aynı zamanda günümüz tüketicilerinin sentetik halı kullanmayı tercih etmelerinin ek nedenlerinden biridir.
5. Düşük kalite ve düşük hammadde bulunabilirliği. Ülkedeki kolektif çiftliklerin dağılması, koyun yetiştiriciliğini ve esnaf tarafından kullanılan ince yapağı (merinos) ve kaba yapağı koyunyünü seçimini olumsuz etkilemiştir. Ülkede koyun seçme işlerinin durması, keçe halı yapımında kullanılan yünün kalitesini önemli ölçüde kötüleştirmiştir.

⁷¹ <https://ich.unesco.org/en/USL/ala-kiyiz-and-shyrdak-art-of-kyrgyz-traditional-felt-carpets-00693>

‘Bilgi aktarımının sürekliliğinin kaybolduğu bazı bölgelerde yün yakılır. Aynı zamanda piyasalarda ucuz olan sentetik bir keçe ortaya çıkmıştır, ancak bu keçeden elde edilen ürünler tek kullanımlık ürünlerdir ve çevre dostu değildir. Bu tür ürünler, doğal keçe ürünlerinin önemini azaltır ve geleneksel halıların gerçek değerlerinin algılanmasını yok etmektedir’ (Nomination File No: 00693, s. 5-6).

Yukarıdaki tehditler, unsurun eğitim yoluyla gelecek nesillere aktarılabilmesi, modernleşmeyle birlikte hızlı üretim ve tüketimin baş göstermesi, ucuz ve hızlı üretimin tercih edilmesi, devlet koruma politikalarının ve stratejilerin belirlenmesi olarak özetlenebilmektedir. Bu nedenlerden dolayı unsur kaybolma riski altındadır ve acil koruma önlemlerini gerektirmektedir. Bu doğrultuda Taraf Devletin unsurun kaydından önce ve o tarihe kadarki önlemleri ifade edilmektedir. Bu önlemlerden doğrudan el sanatlarının ticarileşmesi ve aşırı ticarileşmesiyle ilişkisi olanlar ele alınacaktır. 2005 yılında, mevcut zorlukların taleplerine yanıt olarak, hükûmet keçe halı ihracatına ilişkin düzenlemeleri kolaylaştıran resmi bir belge kabul etmişti. Böylelikle el sanatı pazarının gelişimi canlandı ve keçe halı satın alan müşterilerin sayısını arttırdı. İkinci olarak Kırgız Cumhuriyeti Hükûmeti ile Asya Kalkınma Bankası arasındaki anlaşma çerçevesinde, Ekonomik Kalkınma Bakanlığı 2007 yılında “Kırgızistan'da Kırsal Kadınların Geçim Kaynaklarının El Sanatlarının Geliştirilmesi Yoluyla Güçlendirilmesi” projesini hayata geçirmiştir. Hükûmet ayrıca somut olmayan kültürel mirası korumak için yasal önlemler almaktadır: "Tarihi ve Kültürel Mirasın Korunması Hakkında" yasa, 29 Haziran 1999'da kabul edilmiştir. Yasa, yasal normlar sağlayan anahtar yasa olarak değerlendirilmektedir. Kırgız Cumhuriyeti Kültür Yasası 7 Nisan 2009 tarihli ve 119 sayılı yasayla kabul edildi. Yasa, kültürel alandaki faaliyetlerin yasal, ekonomik, sosyal ve örgütsel gelişim temelini belirlemektedir. Kırgızistan'da ham madde olarak keçe pazarı bulunmasına rağmen, tedarikçileri yünün düşük kalitesiyle ilgili bir sorunla karşı karşıyadır. Orta Asya El Sanatları Destek Derneği⁷², ham madde sağlayıcıları ve esnaflarla iş birliği yaparak bu soruna bir çözüm aramaktadır. Keçe ürünlerinin iyileştirilmesine ve modern pazara entegre edilmesine yönelik sistematik olarak eğitim programları düzenlemiştir. Her yıl el sanatları fuarı düzenleyerek unsura yönelik pazar alanı oluşturmaktadır. Son olarak bölgede “UNESCO Orta Asya El Sanatları Ürünleri Mükemmellik Ödülü” yarışması düzenleyerek unsurun belirli

⁷²[https://www.dnb.com/business-directory/company-profiles.cacsarc-kg_\(kaksark-keidzhi_of.6f9719b4f1a348acf668a81e48a63ece.html](https://www.dnb.com/business-directory/company-profiles.cacsarc-kg_(kaksark-keidzhi_of.6f9719b4f1a348acf668a81e48a63ece.html)

kriterler çerçevesinde üretiminin sağlanmasını hedeflemektedir (Nomination File No: 00693, s. 6-7).

Aday dosyada gerçekleştirilen faaliyetler kapsamında değerlendirilen el sanatları fuarlarının, ticaretle ilişkisinin anlaşılması için fuarlar hakkında bilgi vermekte fayda vardır. Bu bağlamda el sanatları fuarlarının incelendiği “Artisanat Foires Commerciales Internationales” isimli kılavuzda fuarlar çeşitli gruplara ayrılarak değerlendirilmektedir: Fuarlar, el sanatlarını sergileme hatta deneyimleme imkânı sunan en geniş alanlardır. Ticaret fuarları, normalde sergi alanlarında doğrudan mal satışına izin verilmeyen fuarlardır. El sanatları fuarları genellikle üretici ve tedarikçilerin çağdaş ve geleneksel sanat ve el sanatlarını, hediyelik eşyaları, dekoratif aksesuarları, ev eşyalarını ve ev dekor ürünlerini sergilediği fuarları ifade etmektedir. Genel ticaret fuarlarında mücevher, oyuncak, el sanatları ve her türlü tüketim malları ve endüstriyel ürünler sergilenmektedir. Fuar ziyaretçileri ulusal, bölgesel ve uluslararası toplulukların yanı sıra iş adamı olarak da iş yürütmektedirler. Fuarların faydaları yalnızca el sanatı ürünlerinin sergilenmesi ve satılması için imkân oluşması değildir. El sanatlarıyla ilişkili adaylık dosyalarında fuarlarının gerçekleştirilmesinin ifade edilmesinin nedenini anlamak için diğer faydalarına da değinmekte fayda vardır: İhracat pazarlarına erişim için gerekli kapasiteye sahip olmasını sağlar; yerel bir araştırma ve incelemenin ardından potansiyel bir hedef pazarı belirler; ülkede ve hedef pazarda kapsamlı bir pazar araştırması yapar; uzun vadeli bir stratejiye bağlılığın önemli sonuçlara yol açabileceğinin farkına varır (2001: 14-37).

Unsurun kaydından sonra önerilen koruma önlemleri içerisinde unsurun ticarileşmeyle tanınırlığının ve farkındalığının arttırılmasına ilişkin faaliyetler aday dosyada belirtilmektedir. Faaliyetleri kısaca özetlemek gelecek çalışmalara yön verecektir. Kamu Vakfı, Kırgız Uz adlı Narın ilindeki yerel keçe halı üretim kooperatifi ile iş birliği içinde Kırgız zanaatkârlar tarafından kullanılan yünün kalitesinin artırılması ve Hammadde Bankasının oluşturulması için ortak pilot proje gerçekleştirmesi hedeflenmektedir. “Kırgız Uz” kooperatif üyeleri kendi keçe halı üretimlerine kaliteli yün sağlamak için koyun yetiştireceklerdir. Sonraki adım, illerindeki ve daha geniş çaptaki diğer üreticilere yün sağlamak olacaktır. Üç yıl süren çalışma sonunda proje, ülkenin diğer illerindeki zanaatkârlar tarafından talep edilen yünün bilgi, iletişim ve tanıtımına ve ayrıca Hammadde Ticaret Hizmet Merkezinin organize edilmesi gibi daha fazla proje geliştirilmesine yardımcı olacaktır. Diğer bir proje, halının pazarlanması başarısının arttırılmasına yöneliktir. Bu doğrultuda geliştirilen formül şöyledir: “Geliştirilmiş meralarla koyun seçimine gereken dikkat doğrultusunda yüksek kaliteli üretimin sağlanması ve kaliteli

diğer hammadelerle desteklenmesidir. Bu aşamalardan sonra ürünün tasarım aşamasına geçilmektedir. Gelenekten faydalanılarak yeni ve yaratıcı tasarımlar yapmak unsurun “özgün”lüğünü sağlamaktadır. Bütün bu aşamalardan sonra iyi bir işçilikle kaliteli bir keçe halının üretileceği düşünülmektedir. Ayrıca, halıların kalitesinin zanaatkârlara yaptıkları iş için yapılan ödemeye bağlı olduğundan, üreticiler işlerinden daha fazla kâr elde edecekleri zaman Adil Ticaret hareketi yaklaşımlarının ilkelerinin kullanılması planlanmaktadır. Pazarlamanın sağlanması ve başarısının artırılması iş birliğine ve disiplinlerarası çalışmaya dayanmaktadır. Bu nedenle zanaatkârlar, acenteler, yönetim, pazarlama, kalite kontrol, yeni tasarım oluşturma ve ticaret vb. konularında yöneticilere, tasarımcılara, unsur taşıyıcılarına ve aktarıcılara eğitim planlaması yapılmaktadır. Ustaların uluslararası zanaat fuarlarına katılımları, diğer ülkelerin deneyimleri doğrultusunda uluslararası pazarın araştırma talepleri hakkında bilgi edinme ve evrensel bakış tarzı kazandırma fırsatları sağlamak için düzenlenmektedir (Nomination File No: 00693, s. 10-11).

Hükûmetler Arası Komite Kararıyla aday dosyadaki unsurun ticarileşmesine ilişkin taahhütler değerlendirilmiştir. Kararda, Taraf Devletin ekonomik alanda güçlü odaklanma önerdiği iddialı koruma planını ve fon kaynaklarını teşvik ettiği ancak kaynakların sürdürülebilirliğinin sağlanmasına dikkat edilmesi gerekliliği ifade edilmektedir. Yukarıda ifade edilen faaliyetlerdeki bütçe yetersizliğine ilişkin uyarılmaktadır. Taraf Devlet, daha odaklı faaliyetler, uygulanabilir bir zaman çizelgesi ve açıkça tanımlanmış bütçe kaynakları ile sürdürülebilir bir koruma planı geliştirmeye davet edilmektedir.⁷³

3.4.4. İpek ve İpek Böcekçiliği, Çin (TL)

Çin, SOKÜM Listelerine kayıtlı unsur sayısı bakımında en yüksek ülkelerdendir. SOKÜM Listesine kayıtlı kırk unsuru bulunmaktadır. TL’ye kayıtlı 32 unsur, AKL’ye kayıtlı 7 ve KİUK’da 1 unsur bulunmaktadır. TL’ye kayıtlı unsurlar şöyledir: “Uygur Muqamı” (2008), “Urtiin Duu, Geleneksel Halk Şarkısı” (2008, Çin ve Moğolistan’ın ortak dosyası), “Kun Qu Opera” (2008), “Guqin ve Müziği” (2008), “Yueju Operası” (2009), “Xi'an Perküsyon Topluluğu” (2009), “Xuan Kâğıt Yapımında Geleneksel El Sanatları” (2009), “Longquan Geleneksel Fırınlama Teknolojisi” (2009), “Tibet Operası” (2009), “İpek ve İpek Böcekçiliği” (2009), “Regong Sanatları” (2009), “Nanyin” (2009), “Moğol Şarkı Söyleme Sanatı Khoomei” (2009), “Mazu İnancı ve Gelenekleri” (2009), “Manas” (2009), “Hua'er” (2009), “Dong Etnik

⁷³ <https://ich.unesco.org/en/decisions/7.COM/8.5>

Grubunun Şarkısı” (2009), “Gesar Destan Geleneği” (2009), “Çin'in Koreli Etnik Grubunun Çiftçi Dansı” (2009), “Dragon Kayık Festivali” (2009), “Nanjing Yunjin İşçiliği” (2009), “Çin Kâğıt Kesme” (2009), “Çin Kaligrafisi” (2009), “Çin Kazınmış Blok Baskı Tekniği” (2009), “Çin Mühür Oyma Sanatı” (2009), “Pekin Operası” (2010), “Geleneksel Çin Tıbbında Akupunktur ve Yakı” (2010), “Çin Gölge Kuklası” (2011), “Çin Zhusuan, Abaküs Yoluyla Matematiksel Hesaplama Bilgisi ve Uygulamaları” 82013), Yirmi Dört Güneş Terimi, Çin'deki Zaman Bilgisi ve Güneşin Yıllık Hareketini Gözlemleyerek Geliştirilen Uygulamalar” (2016) ve “Sowa Rigpa'nın Lum Tıbbi Çin'deki Tibet Halkı Arasında Yaşam, Sağlık ve Hastalıkların Önlenmesi ve Tedavisi ile İlgili Bilgi ve Uygulamalar” (2018).

AKL'ye kayıtlı unsurlar şöyledir: “Geleneksel Li Dokuma Teknikleri: Eğirme, Boyama, Dokuma ve Nakış” (2009), “Çin Ahşap Kemer Köprüleri İnşa Etmek İçin Geleneksel Tasarım ve Uygulamalar” (2009), “Qiang Yeni Yıl Festivali” (2009), “Çin Ahşap Hareketli Tip Baskı” (2010), “Çin Hurdalarının Su Geçirmez Bölme Teknolojisi” (2010), “Meshrep” (2010) ve “Hezhen Yimakan Hikâye Anlatımı” (2011) “Gelecek Fujian Kukla Uygulayıcılarının Eğitimi İçin Strateji” (2012) adlı unsur ise KİUK'tadır.⁷⁴ Çin'in SOKÜM Listesine kayıtlı unsurlarından doğrudan el sanatlarıyla ilgili 13 unsuru bulunmaktadır. 14 unsur ise dolaylı olarak el sanatlarıyla ilgilidir. Örneğin; Çin Gölge Kuklacılık adlı unsurun doğrudan ilişkili alanı gösteri sanatlarıdır ancak kuklanın yapım süreci el sanatlarıyla ilgilidir. SOKÜM Listesine kayıtlı unsurların yarısından fazlasının doğrudan ya da dolaylı olarak el sanatları geleneğiyle ilişkili olması ülkenin ve Sözleşme'nin el sanatları geleneği alanına ilişkin dikkatini göstermektedir.

⁷⁴ [https://ich.unesco.org/en/lists?text=&country\[\]=00045&multinational=3&display1=inscriptionID#tabs](https://ich.unesco.org/en/lists?text=&country[]=00045&multinational=3&display1=inscriptionID#tabs)

Resim 3. 21. İpek ve İpek Böcekçiliği

2009 yılında TL'ye kaydedilen İpek ve İpek Böcekçiliği kırsal bölgeler ekonomisinde kadınlar için geleneksel olarak önemli bir rol olan ipek yapımı, dut dikmeyi, ipek böceği yetiştirmeyi, ipliği sarmayı, ipliği yapmayı ve kumaş tasarlamayı ve dokumayı kapsar. İpek böceğinin yaşam döngüsü, insanların yaşamını, ölümünü ve yeniden doğuşunu temsil etmektedir. Her Nisan ayında kadın ipek böceği çiftçileri ipek veya kâğıttan yapılmış renkli çiçeklerle kendilerini süslüyor ve İpek Böceği Çiçek Festivali'nin bir parçası olarak hasat yapıyorlar⁷⁵. Bu sebeple SOKÜM Sözleşmesi'nin toplumsal uygulamalar, ritüeller ve şölenler alanıyla da ilişkilidir. Unsur UNESCO'nun diğer Listeleriyle de ilişkilidir. İpek Yolları: Chang'an-Tianshan Geçit Yolu Ağsı Dünya Miras Listesine kayıtlıdır. Çin'in başkenti Chang'an / Luoyang'dan Orta Asya'nın Zhetysay bölgesine uzanmaktadır. 16. Yüzyıla kadar kullanılan yol birden fazla medeniyeti birbirine bağlayarak ticaret, dini inançlar, bilimsel bilgi, teknolojik yenilik, kültürel uygulamalar ve sanatta geniş kapsamlı faaliyet alışverişini sağlamıştır.⁷⁶ İpek Yolları aracılığıyla ipek ticaretinin geçmişe kadar uzandığı görülmektedir:

⁷⁵ <https://ich.unesco.org/en/RL/sericulture-and-silk-craftsmanship-of-china-00197>

⁷⁶ <http://whc.unesco.org/en/list/1442>

“Esnaf ürünleri İpek Yolu'nun başlıca miraslarından biri olup, farklı bölgelerdeki insanlar arasında yüzlerce yıl ticaret ve değişim devam etmektedir. Mendiller, giysiler ve halılar gibi geleneksel ipek ürünler, farklı metal işleri, porselen ve seramikler, kitaplar, doğal boyalar ve hatta çeşitli yerel ve bölgesel gastronomi sadece ticari ve kültürel değişimlere katkıda bulunmadı, aynı zamanda İpek Yolları boyunca yaşayan insanlar için kültürel kimliğin temellerini oluşturdu. Dahası, el sanatları bu tarihi yolların yanında büyüyen birçok farklı topluluk için sürdürülebilir bir kalkınma için önemli bir araçtır.”⁷⁷

İpek böcekçiliği ve işçiliği ticaretinin SOKÜM Listesine kaydıyla gerçekleşmediği diğer el sanatları alanlarında olduğu gibi el sanatlarının ticari yönünün sanatla birlikte devam ettiği görülmektedir. Ancak aşırı ticarileşme sorunu unsura ilişkin artan farkındalık ve ilgiyle birlikte bir sorun olarak belirlenmiştir.

İpek böcekçiliği ve işçiliği, ipek boyama ve dokuma işlemlerini ve bunlardan üretilen/türetilen halk geleneklerini ifade eder. Unsur aşamalarını üçe ayırmak mümkündür. İlk aşama ipek sarımıdır. Bu aşamada kozalar ayrılır. Kozalar kurutulur ve tuzlanır. Sıcaklık kontrolü ve kozaların kaynatılması gibi teknik işlemlerle devam eder. İkinci aşama ipin yapımıdır. Çeşitli dokuma tezgâhlarında ip yapılır ve dokuma işlemi gerçekleşir.

Çin halkı ipeği yaşamlarının her alanında kullanmaktadırlar. İpekten kıyafet ve halı gibi dokuma üretimlerinin yanı sıra “İpek böceği çiçeği süpürme” adı verilen festivallerde de çeşitli eşyalar üretirler. Her bahar festivalinden sonra (ay yılının başlangıcında), ipek böceği çiftçileri esnafları ipekböceği Tanrıçası'nın hikâyesini gerçekleştirmeye, şeytanları kovmaya ve bolca bir koza hasadı sağlamaya davet eder. (Nomination File No: 00197, s. 3).

Günlük ve özel günlerde sık kullanılan ipek bölgede doğal çevre ile en aktif ve en uyumlu üretim biçimi olarak üretimi en önemli ekonomik kaynaklardan biridir:

“Bölge, Çin'in en bol su bulunan bölgesidir ve toprak, sıcaklık ve su koşulları ipek böcekçiliği için uygundur. Köylerdeki havuzlar, pozitif bir biyolojik zincirin olduğu dut tabanı havuzlara dönüştürülür: ipek böceği atılımı balıkları beslemek için kullanılırken, göletlerden gelen çamur dut ağaçları için gübre olarak kullanılabilir ve dut yaprakları da ipek böceklerini beslemek için kullanılır. Her yöne giden kanal ağı, bu ipek üretim sahaları arasında en iyi ulaşım yolu hâline gelir ve ipek ticareti, bölgesel ekonominin gelişmesini teşvik eder” (Nomination File No: 00197: s. 4).

⁷⁷ <https://en.unesco.org/silkroad/silk-road-themes/traditional-craftsmanship>

Sanatın gelecek nesillere aktarılması ve sürdürülebilir kalkınmanın sağlanmasında bölge için önemli olan ipek ticareti ve ipekten yapılan ürünlerin ticareti kültürel yaratıcılıkla şekillenmektedir. Çin İpek İşçiliği aday dosyasına ilişkin 2009 tarihli toplantıda alınan Hükûmetler Arası Komite Kararında unsura ilişkin yaratıcılığın teşvik edildiği ifade edilmektedir: “Temsilî Listekaydında, hem ülke içinde hem de uluslararası alanda somut olmayan kültürel mirasın ve Çin'in en eski el sanatlarından birinin görünürlüğünün artırılmasına ve estetik önemini arttırarak yaratıcılığın artırılmasına katkıda bulunacaktır.”⁷⁸

Bu doğrultuda kültürel yaratıcılık endüstrisinin somut olmayan kültürel mirasları sosyal ve kamusal yaşama entegre etmenin önemli yollarından biri olduğu düşünülmektedir. Bu idealde de somut olmayan kültürel mirasın yaratıcı şekilde korunmasının üç yolu dikkate sunulmaktadır. Bunlar; iyileştirme, yaratma ve entegrasyondur. Gelişme, tüketim psikolojisine ve taleplerine ve modern insanların estetik eğilimine uyum sağlamak için kültürel çekirdeğine ve özüne dayanarak “somut olmayan kültürel miras” ürün ve hizmetlerinin yükseltilmesi ve iyileştirilmesi anlamına gelir. Yaratılış, somut olmayan kültürel mirasın modern teknoloji ve yaratıcılığa tam anlamıyla yeni formda kültürel ürünler üretmeyi ifade eder. Entegrasyon, somut olmayan kültürel miras unsurlarının tasarım vb. yoluyla diğer endüstrilere ve ürünlere entegre etmektir. Bu aşamalardan sonra unsurlara ilişkin ortaya çıkan sorunlara öneriler sunulmaktadır:

“Turizmin aşırı gelişmesinden kaynaklanan sorunlar nedeniyle, hükûmet sadece ekonomik fayda aramaması gerektiğini anlamalı ve somut olmayan kültürel mirasın özgünlüğünün bilimsel olarak korunmasının çağrışımlarından biri olduğunu da göz ardı etmemelidir (Gao ve diğerleri, 2016: 660-661).”

Diğer bir çalışmada da pazar ve ticarileştirmenin önemine değinilmekte ve buna ilişkin koruma stratejilerinin planlanmasının ve uygulanmasının zorluğu ifade edilmektedir: El sanatları, müze sergileri, dijital veri tabanları ve el sanatları arşivleri gibi belgeler şeklinde iyi korunmaktadır ancak uygulamaları ve üretimi sürdürmek için koruma eksikliği vardır. Somut olmayan kültürel mirası korumanın bir yolu olarak, üretimin korunması en tanınmış fakat aynı zamanda en karmaşık ve tartışmalı olanıdır. Geleneksel el sanatlarını ticari üretimlere sürdürülebilirlik ilkeleriyle tutarlı bir şekilde yeniden canlandırmak çok zordur (Zhan ve diğerleri, 2017: 2926).

⁷⁸ <https://ich.unesco.org/en/decisions/4.COM/13.22>

3.4.5. Pekalongan'daki Batik Müzesi İş Birliğinde İlköğretim, Ortaokul, Lise, Meslek Okulu ve Teknik Okul Öğrencileri İçin Somut Olmayan Kültürel Miras Unsuru Endonezya Batik Eğitimi ve Öğretimi, Endonezya (KIUK)

Endonezya'nın SOKÜM Listesi'ne kayıtlı 10 unsuru bulunmaktadır. Bunlardan “Wayang Kukla Tiyatrosu” (2008), “Endonezya Kris” (2008), “Endonezya Batik” (2009), “Endonezya Angklung” (2010), “Bali'nin Üç Farklı Geleneksel Dansı” (2015, “Pinisi, Güney Sulawesi'de Tekne Yapımı Sanatı” ve “Pencak Silat Gelenekleri” (2017) TL'ye kayıtlıdır. “Papua Halkının El Sanatları, Çok Fonksiyonlu Düğümlü veya Dokuma Çanta” (2012), “Saman Dansı” (2011) AKL'ye kayıtlıdır. KIUK'ta ise Pekalongan'daki Batik Müzesi İş Birliğinde İlköğretim, Ortaokul, Lise, Meslek Okulu ve Teknik Okul Öğrencileri İçin Somut Olmayan Kültürel Miras Unsuru Endonezya Batik Eğitimi ve Öğretimi adlı unsur bulunmaktadır⁷⁹.

Resim 3. 22. Batik Sanatı

Pekalongan'daki Batik Müzesi İş Birliğinde İlköğretim, Ortaokul, Lise, Meslek Okulu ve Teknik Okul Öğrencileri İçin Somut Olmayan Kültürel Miras Unsuru Endonezya Batik Eğitimi ve Öğretimi adlı unsur el sanatlarının örgün ve yaygın eğitimle korunması ve aktarılmasına ilişkin örnek bir uygulamadır. Endonezya'nın bu uygulamasının seçilmesinin nedeni aşırı ticarileştirmenin eğitim yoluyla nasıl başa çıkıldığını örnek üzerinden göstermektir.

Pekalongan'daki Batik Müzesi, batik sanatının gençler arasında farkındalığını arttırmak ve sürdürülebilirliğini sağlamak amacıyla çalışmalar gerçekleştirmektedir. Müze, Batik sanatının ilköğretim, ortaöğretim, meslek yüksekokulu ve teknik okulların öğretim programları müfredatına

⁷⁹ [https://ich.unesco.org/en/lists?text=&country\[\]=00104&multinational=3&display1=inscriptionID#tabs](https://ich.unesco.org/en/lists?text=&country[]=00104&multinational=3&display1=inscriptionID#tabs)

eklenmesine katkıda bulunmuştur.⁸⁰ Böylelikle unsurun görünürlüğüne ve bilinirliğine katkı sağlarken gençlere yönelik istihdam alanları da oluşturmaktadır. Örgün ve yaygın eğitimde Batik sanatına ilişkin tanımlamaların, miras algısının nasıl olduğu/olması gerektiği konusu yeni bir çalışma alanı oluşturmaktadır. El sanatları geleneği, SOKÜM Sözleşmesi'nin uygulamanın belirgin ve yoğun olduğu bir alanıdır. Bu sebeple müfredatta uygulamaların ve atölyelerinin planlanması gerekliliği ortaya çıkmaktadır. Bu doğrultuda UNESCO'nun 2018-2021 döneminde somut olmayan kültürel mirasın eğitim boyutu dikkati önem kazanmaktadır. UNESCO'nun Uluslararası Teknik ve Mesleki Eğitim ve Öğretim Merkezi tarafından 29 Ekim-7 Kasım 2018 tarihlerinde kültürel mirasın eğitim yoluyla nasıl korunabileceğini ilişkin bir sanal konferans düzenlenmiştir. Ayrıca sanal konferansta zanaatkarların pazarda somut olmayan kültürel mirası aşırı ticarileştirmeden rekabetçi hâle getirme yolları, istihdam ve ekonomik fırsatlar değerlendirilmiştir.⁸¹

Uygulamaya ilişkin el sanatı olan Batik Sanatı 2009 yılında TL'ye kaydedilmiştir. Batik, on dokuzuncu yüzyılın başlarından beri Java ve başka yerlerde nesiller için aktarılan, somut olmayan kültürel değerler bakımından zengin, geleneksel el yapımı boyaya dayanıklı bir tekstil ürünüdür. Programın temel amacı sanatın tarihi, kültürel değerleri ve geleneksel becerileri de dâhil olmak üzere kültürel mirasının genç nesiller arasındaki farkındalığını ve dikkatini arttırmaktır.⁸² Bu amaç doğrultusunda gerçekleştirilen faaliyetlerde ve geliştirilen stratejilerde unsura ilişkin tehdit oluşturan aşırı ticarileşme dikkati değerlendirilecektir.

⁸⁰ Education and training in Indonesian Batik intangible cultural heritage for elementary, junior, senior, vocational school and polytechnic students, in collaboration with the Batik Museum in Pekalongan hakkında ayrıntılı bilgi için bakınız: <https://ich.unesco.org/en/BSP/education-and-training-in-indonesian-batik-intangible-cultural-heritage-for-elementary-junior-senior-vocational-school-and-polytechnic-students-in-collaboration-with-the-batik-museum-in-pekalongan-00318>.

⁸¹Ayrıntılı bilgi için bkz.

<https://unevoc.unesco.org/home/Virtual%20conference%20on%20safeguarding%20intangible%20cultural%20heritage%20in%20TVET>

⁸²<https://ich.unesco.org/en/BSP/education-and-training-in-indonesian-batik-intangible-cultural-heritage-for-elementary-junior-senior-vocational-school-and-polytechnic-students-in-collaboration-with-the-batik-museum-in-pekalongan-00318>

Batik Sanatının yapımı bölgeden bölgeye değişiklik göstermekle birlikte genellikle şöyle uygulanmaktadır:

‘Öncelikle, bez yıkanır ıslatılır ve büyük bir tokmakla dövülür. Bir desen çizilir ve daha sonra canthing tulis (direngsi / ngrengengi) adı verilen kalem benzeri bir alet kullanılarak bezin bir veya her iki tarafına noktalar ve sıcak balmumu uygulanır. Bez birinci rengi içeren bir boya havuzuna batırılır. Bez kuruduktan sonra, kumaşı kazıyarak veya kaynatarak çıkarılır. Bu işlem, istenen renk sayısına göre daha fazla tekrarlanır. Kaplanması gereken daha geniş kumaş alanları için, balmumu tonyok adı verilen bir alet kullanılarak uygulanır’’(Nomination File No: 00170, s. 4)’.

Endonezya’nın Yogyakarta bölgesi turistler için cazibe merkezidir. Yogyakarta, özellikle Batik Sanatıyla bilinmektedir: “Batik el sanatı turizmi, Endonezya’nın geleneksel bir başyapıtıdır ve ayrıca Yogyakarta’nın yerel toplumuna ekonomik faydalar sağlayabilmiştir. Ayrıca yüksek sanatsal ve tarihi değere sahiptir [...] Yogyakarta’yı ziyaret eden turistler Beringharjo’da çok çeşitli batik el sanatları sunan bir pazar bulabilirler. Batik el sanatlarının çoğu giysi, eldiven, çocuk kıyafetleri, kadın kıyafetleri şeklinde yapılmış ya da hâlâ kumaş şeklindedir” (Hengky, 2014: 12-16).

Batik Sanatının aday dosyasında geleneğe ilişkin en büyük tehdidin balmumuna dayanıklı batik üretmek için daha ucuz olan batik desenleri ve motifleri olan fabrika yapımı baskılı / ipek tekstillerden gelen rekabet olduğu ifade edilmektedir. Batik yapımı için ham madde fiyatları artma eğilimindeyken, gelir de yavaşça artmaktadır. Böylece geleneksel olarak üretilen batik satın alınamaz hâle gelir. Bunun sonucunda da sanata olan ilgi azalmaktadır ve geleneksel yöntemler kullanarak üretim yapan sanatçıların sayısında da azalma meydana gelmektedir. Batik kültürü sembolik ve kültürel değerleri göz önünde bulundurarak kültürel çeşitliliği, kültüre dayalı endüstriyi ve insan yaratıcılığını açıkça desteklemektedir. Dosyada sanatın, güzel bir desene sahip fonksiyonel bir tekstilden çok daha fazlası olduğu vurgulanmaktadır. (Nomination File No: 00170, s. 6).

Programda sanatın korunmasına ilişkin hedefler belirlenmiştir. Bu hedeflerden doğrudan ve dolaylı olarak aşırı ticarileşme tehdidini azaltacak/engelleyecek önlemlere değinilecektir. Çevresi, mimarisi, tesisleri, teknikleri ve personeli de dâhil olmak üzere Çin’in İpek böcekçiliği ve İpek İşçiliği için koruma programları ve yeniden canlandırma planları oluşturması hedeflenmektedir. İpeğin geleneksel üretiminin teşviki, Hang Gauze geleneksel üretim tekniğinin canlandırılması, Taihu Gölü çevresinde somut olmayan kültürel miras dikkatiyle

turizminin sağlanması, Çin İpek dokuma geleneksel tekniklerinin video kaydıyla öğretilmesi bu önlemlerdendir (Nomination File No: 00170, s. 6-7).

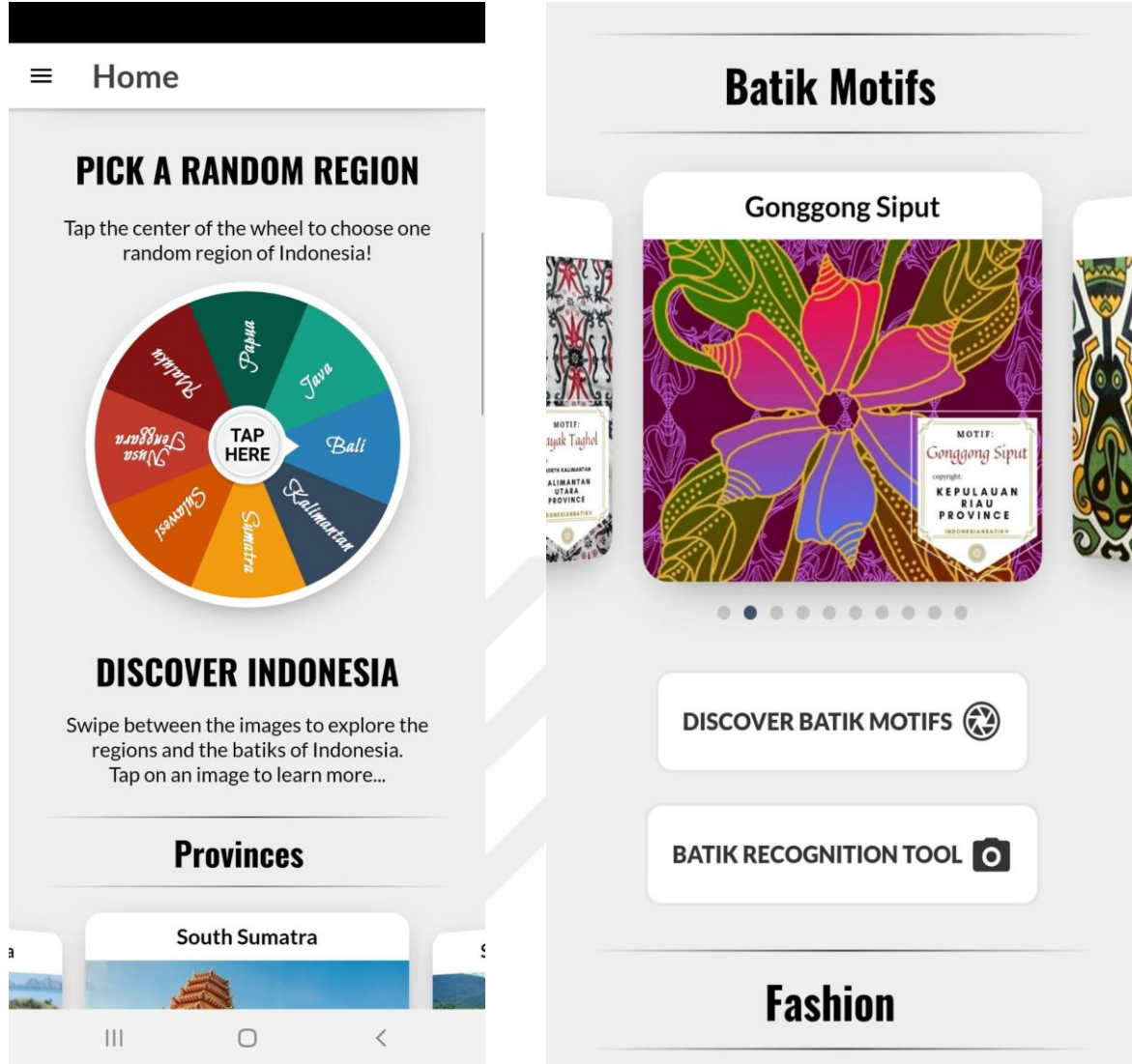
Projeye ilişkin Hükûmetler Arası Komite Kararında programın (a) sanatı gelecek nesillere aktarılmasını sağlayarak somut olmayan kültürel mirasın korunması, (b) Batik sanatının yerel olarak saygın bir yer vererek somut olmayan kültürel mirasa saygı gösterilmesi yönünde bir çaba oluşturmaktadır. İlköğretim, ortaokul, lise ve meslek okullarından sanat eğitime kadar çeşitli eğitim müfredatlarında yer alması (c) yerel, ulusal ve uluslararası düzeyde somut olmayan kültürel mirasın önemi konusunda farkındalık yaratmayı hedeflediğini ifade etmektedir. Endonezya'nın önerisini (dosya referans numarası 00318) inceleyen çalışma grubu, projenin somut olmayan kültürel mirasın korunmasını, bilginin aktarılmasını ve yayılmasına, farkındalığın artırılmasına ve geleneksel kültürün eğitim çerçevesinde güçlendirilmesine odaklandığı görüşündedir.⁸³

Batik Sanatının ulusal ve uluslararası tanınırlığını artırmak ve Endonezya'nın kültürel miraslarını el sanatları geleneği aracılığıyla tanıtmak amacıyla “iWareBatik” adlı mobil uygulama tasarlanmıştır. Uygulamada, Endonezya'nın 34 iline ait Batik motifleri, motiflerin kültürel ve felsefi değerleri, yerel üreticileri ait bilgiler yer almaktadır. Uygulayıcılar, harita yardımıyla sanatın hangi bölgelerde nasıl uygulandığını görebilmektedir. Sanatın uygulanması sürecine ilişkin kısa videolar da uygulayıcılara sunulmaktadır. Uygulayıcıları etkinleştirmek ve uygulamaya katılımlarını arttırmak amacıyla Batik sanatıyla ilişkili fotoğrafları yüklemelerine imkân tanınmıştır. Dünyadan birçok katılımcı bölgelerindeki/ülkelerindeki batik tasarımlarını uygulamaya yükleyebilmektedir. Böylelikle Batik sanatına ilişkin dijital bir bellek oluşturulmaktadır. Ayrıca uygulamada Endonezya'nın turistik yerleri ve diğer somut olmayan kültürel mirasları hakkında bilgilendirici metinler bulunmaktadır. Ancak uygulamada uygulayıcının etkin katılımını sağlayabilecek sanatla ilişkili oyunlar, tasarımsal etkinliklerin bulunmadığı görülmektedir.⁸⁴ Uygulayıcının daha etkin katılımının sağlanması yönünde çalışmalar yapılarak uygulamanın güncelleştirilmesi sanatın katılım ve aktarım özelliğini uygulamaya taşımaya ilgi ve farkındalık oluşturmaya yardımcı olabilir.

⁸³ <https://ich.unesco.org/en/decisions/4.COM/15B>

⁸⁴ “iWareBatik” adlı uygulamayı indirmek için bkz.

<https://play.google.com/store/apps/details?id=org.iwarebatik.mobileapp>

Resim 3. 23. “iWareBatik” Adlı Mobil Uygulamanın İçeriği⁸⁵

⁸⁵ Fotoğraflar ve ayrıntılı bilgi için bkz. <https://www.iwarebatik.org/iwarebatik-mobile-app-and-artificial-intelligence/>

Resim 3. 24. iWareBatik” Adlı Mobil Uygulamanın Tanıtım Afişi⁸⁶

Bu durum el sanatları alanında bağlamsal ve mekânsal korumaya ve aktarıma ilişkin bir takım sorulara yol açmaktadır. Çocukların oyun mekânı olan sokaklardan parklara, eğlence merkezlerine ve AVM'lere yönelik mekânsal değişimin bir durağının da müzeler olduğu bu uygulama üzerinden görülmektedir. Bu uygulamada iki farklı mekân deneyimi gözlemlenmektedir: Dijital mekân ve müze. Bu bağlamda Ritzer'in Avm'leri “hem eğlence hem mal satma araçları oldu ama geçmişte alışveriş merkezleri çoğunlukla mal satma işindeyken parklar eğlenceye yönelikti. Bu fark artık eskisi kadar net değildir. Alışveriş merkezleri hem yetişkinlere hem de çocuklara eğlence sunar” (2000: 169) ifadesi müze bağlamında düşünüldüğünde müzede dijital oyunu deneyimleyen çocuklar ve yetişkinler için yeni bir ticaret sektörü oluşmaktadır: Dijital oyun sektörü. Bu örnek, el sanatları geleneğinin yalnız ürün odaklı değil bağlam ve mekân odaklı ticarileştiğini ve günümüz beğenileri ve şartlarına uyum sağladığını göstermektedir.⁸⁷

⁸⁶ “iWareBatik” adlı mobil uygulamanın tanıtım afişine ilişkin ayrıntılar için bkz.

<https://www.instagram.com/p/CEGkVANF9x7/>

⁸⁷ Ayrıntılı bilgi için bkz. Community project of safeguarding the living culture of Rovinj/Rovigno: the Batana Ecomuseum, 2016 hakkında ayrıntılı bilgi için bak. <https://ich.unesco.org/en/BSP/community-project-of-safeguarding-the-living-culture-of-rovinj-rovigno-the-batana-ecomuseum-01098>.

3.5. Grup Va: Afrika

3.5.1. Botswana Kgatleng Bölgesinde Çanak Çömlek Yapım Becerileri, Botswana (AKL)

Botswana'nın SOKÜM Listelerinden yalnız AKL'ye kayıtlı unsurları bulunmaktadır. AKL'ye “Botswana Kgatleng Bölgesinde Çanak Çömlek Yapım Becerileri” (2012), “Kgatleng İlçesi'nde Bakgatla ba Kgafela'nın Dikopelo Halk Müziği” (2017) ve “Seperu Halk Dansı ve İlgili Uygulamalar” (2019) adlı unsurlar kayıtlıdır.⁸⁸

Resim 3. 25. Çanak Çömlek Yapım Becerileri

Topraktan çömlek yapma becerileri, Güneydoğu Botswana'daki Bakgatla ba Kgafela topluluğu arasında uygulanmaktadır. Kadın çömlekçiler, topluluğun geleneksel uygulamaları ve inançlarıyla ilgili farklı form, tasarım ve stillerde saksılar yapmak için killi toprak, yıpranmış kumtaşı, demir oksit, inek gübresi, su, odun ve ot kullanılmaktadırlar. Usta çömlekçilerin azalan sayısı, bitmiş ürünler için düşük fiyatlar ve seri üretilen kapların artan kullanımı nedeniyle uygulama yok olma riski altındadır.⁸⁹ Bu sebeple 2012 yılında AKL'ye kaydedilmiştir. Unsurun kaybolma riski taşımasının etkenlerinden biri de ticarileşmenin getirdiği fiyat dengesizliği ve ekonomik kaygı nedeniyle geleneksel yöntem ve tekniklerden uzak seri üretimin gerçekleşmesidir.

Unsur, doğrudan el sanatları geleneğiyle ilişkilidir. Ayrıca doğa ve evrenle ilgili uygulamalar, Toplumsal uygulamalar, ritüeller ve şölenler ve sözlü gelenek alanlarına da dâhildir. Öyle ki uygulama öncesi ve sonrasında bazı ritüeller ve uygulamalar gerçekleştirilmektedir: Toprak

⁸⁸ [https://ich.unesco.org/en/lists?text=&country\[\]=00031&multinational=3&display1=inscriptionID#tabs](https://ich.unesco.org/en/lists?text=&country[]=00031&multinational=3&display1=inscriptionID#tabs)

⁸⁹ <https://ich.unesco.org/en/USL/earthenware-pottery-making-skills-in-botswanas-kgatleng-district-00753>

yapım sürecinde uygulayıcılar uygulama süresi boyunca cinsel bir ilişkiden kaçınırlar ve regl dönemlerinde ise uygulamada bulunmamalıdır. Benzer şekilde, yas tutan kadınların da toprakları hasat etmelerine izin verilmez. Eğer uygulanırsa ateşleme işlemi sırasında tencerelerin çatlamasına neden olacağına inanılmaktadır. Ayrıca toprakların toplanması sırasında usta çömlekçi, toprağı toplamak için ideal noktaya yönlendirilmesi için atalarla meditasyon yoluyla iletişim kurar. Uygulayıcılar ayrıca, geleneksel şifacıların çocuk koruma uygulamaları için atalarının ibadeti ve ritüelleri için kullanılan küçük saksılar da yaparlar. Doğa ve evrenle ilgili bilgi ve uygulamalara örnek olarak da çömlekçilerin, saksıların hızla kurummasını tercih eden hava koşullarını gözlemlemeli gerekmesi aksi takdirde tencerelerin pişirme işlemine girmesi daha uzun süreceği bilgisi verilebilir (Nomination File No: 00753, s. 4).

Aday dosyada unsurun ekonomik değeri vurgusu yapılmaktadır: “Çırakların yaşamlarını iyileştirmek için becerinin çok fazla sosyoekonomik değeri vardır” (Nomination File No: 00753, s. 9). Bu vurgu doğrultusunda periyodik raporda topluluğun unsura ilişkili koruma planını uyguladığı ifade edilmektedir. Koruma çalışmaları özellikle eğitim programları, araştırma ve dokümantasyon alanlarında gerçekleştirilmiştir.⁹⁰ Unsurun aşırı ticarileşmesine ilişkin özel ve ayrıntılı bir çalışma yapılmadığı; aday dosyada ve periyodik raporda vurgulanmadığı görülmektedir. Thebe, Wilmsen, Killick ve Rosenstein’in alan araştırması sonucu incelemelerini içeren çalışmasında yerel bir çömlekçi olan Mma Gwen Mobebi’nin unsurun ticarileşmesine ilişkin çabası örnek verilmektedir. “Mobebi, eğittiği erkeklerin yanı sıra kadınları da istihdam ederek üretimini genişletmek hedefindeydi. 2006 yılında, küçük bir ev yapımı kil fırın kullanıyordu, ancak dekoratif ürünlerine olan talep hacmini karşılamak için büyük bir standart ticari fırın inşa etmişti” (2009: 30). Mobebi örneğinden ve UNESCO raporlarından görülmektedir ki unsurun ticarileşmesine ilişkin kapsamlı bir strateji benimsenip faaliyet gerçekleştirilmemiştir. Unsurun korunması ve aktarılmasına ilişkin genel faaliyetler benimsenmiştir.

Acil durumlarda da unsurun korunmasına ilişkin bir stratejik planın geliştirilmemiş olması sanatın korunmasını zorlaştırmaktadır. Covid-19 salgını sürecinde Botswana’nın deneyimlemelerine bakıldığında hareket kısıtlamaları nedeniyle uygulayıcılar tarafından yapılan çömleklerin satılamaması sorunu oluşmuştur. Uygulayıcılar karantina son bulduktan sonra ürünleri için alıcıların ödeme yapmamalarından endişe duyduklarını ifade etmektedirler.

⁹⁰ <https://ich.unesco.org/en/state/botswana-BW?info=periodic-reporting#usl-0783-2017>

Ancak bu sorunu çözecek alternatif bir yol Taraf Devlet tarafından bulunamamıştır.⁹¹ Bu örnek, SOKÜM Sözleşmesi'nin acil koruma gerektiren unsurlara yönelik çalışmaların yanı sıra acil durumlarda da unsurların nasıl korunabileceğine ve aktarılabilirliğine ilişkin stratejiler geliştirmesinin gerekliliğini ortaya koymaktadır.

2012 yılında Paris'te gerçekleştirilen Hükûmetler Arası Komite Toplantısında alınan karar neticesinde; Taraf Devlet, koruma önlemleri uygulamalarının gerçekleştiği geleneksel bağlama ve çömlekçiliğin sembolik anlamına tam olarak saygı gösterilmesini, üretimi ve dağıtımını çeşitlendirme çabalarının tek tipleşmeyi desteklememesi veya uygulamanın doğasına zarar verilmemesi konusunda teşvik edilmektedir.⁹² Üretimdeki tek tipleşme ve özellikle ticari kaygılar neticesinde meydana gelen unsurun doğasına zarar verilmesi tehdidi aşırı ticarileşme tehdidiyle ilişkilidir. Bu nedenle Komite Kararındaki vurgu aşırı ticarileşmeyi engellemeye yöneliktir.

3.5.2. Toquilla'nın Geleneksel Hasır Şapka Dokuması, Ekvator (TL)

Ekvator'un SOKÜM Listesine kayıtlı 3 unsuru bulunmaktadır. Bunlar “Zápara Halkının Sözlü Mirası ve Kültürel Tezahürleri” (2008), “Ekvator Toquilla Hasır Şapkasının Geleneksel Dokuması” (2012) ve Marimba Müziği, Kolombiya Güney Pasifik Bölgesinden ve Ekvator'un Esmeraldas Eyaletinden Geleneksel İlahiler ve Danslar” (2015) adıyla TL'ye kayıtlıdır.⁹³

Resim 3. 26. Geleneksel Hasır Şapka Dokuması

⁹¹ Ayrıntılı bilgi için bkz.

<https://ich.unesco.org/en/living-heritage-experience-and-covid-19-pandemic-01124?id=00023>

⁹² <https://ich.unesco.org/en/decisions/7.COM/8.1>

⁹³ [https://ich.unesco.org/en/lists?text=&country\[\]=00067&multinational=3&display1=inscriptionID#tabs](https://ich.unesco.org/en/lists?text=&country[]=00067&multinational=3&display1=inscriptionID#tabs)

Toquilla hasır şapkası, Ekvator kıyılarının karakteristik bir palmiye ağacından elde edilen liflerden dokunmuştur. Kıyı çiftçileri, lifleri yeşil dış deriden ayırmadan önce tokillaları yetiştirir ve sapları toplar. Bu, klorofilin uzaklaştırılması için kaynatılır ve daha sonra odun ateşinde kükürt ile ağartılması için kurutulur. Dokumacılar bu ham maddeyi alır ve tacı ve şapkanın ağzını dokumaya başlar. Bir şapka dokumak, kaliteye ve ustalığa bağlı olarak bir günden sekiz aya kadar sürmektedir.⁹⁴

Aday dosyada, unsurun ticarileştirilmesinin ekonomiye katkısı ve bu doğrultuda gerçekleştirilen projelere değinilmektedir:

“Ekvator toprakları, hammaddelerin ticarileştirilmesi ve dokuma tekniğinin kıyıdağlık bölgelere aktarılması yoluyla uyumuna katkıda bulundu ve onu Ekvator'un modernleşmeye teşvik eden ulusal ekonomisinin bir projesine dönüştürdü. Şapkanın ihracatı, Panama Kanalı'nın inşası sırasında en büyük artışını işçiler için bir koruma unsuru olarak gördü ve uluslararası düzeyde "Panama Şapkası" adını aldı [...] Hammaddenin ticarileştirilmesi, topluluklar arasında bir kültürel alışverişi mümkün kılan bir bölgesel bütünlüğün taşıyıcısıdır” (Nomination File No: 00729, s. 4).

Aday dosyada, unsurun korunmasına ilişkin öneriler sunulmaktadır. Bu bölümde unsurun ticarileşmesine ilişkin önerilere ve aşırı ticarileşmesine ilişkin önlemlere değinilecektir:

“Bitki kültürlerinin (toquillales) korunması, daha yüksek getiri sağlayacak ürünlerin yetiştirilmesinden ziyade şapka dokumasında sürekliliği sağlamak için çiftçilerin öncelikli stratejisidir. Unsurun tanıtımı, geleneği sürdürme arzusu ve aile ekonomisini desteklemeye yardımcı olan bir pazarlama stratejisi olarak, taşıyıcıların kendi bireysel girişimleri aracılığıyla tasarlanmıştır. Kimlik belirleme ve araştırma eylemleri çerçevesinde, taşıyıcılar, kamu ve özel kuruluşlar ve konuyla ilgilenen bireysel profesyoneller tarafından ulusal düzeyde hazırlanan araştırma, dokümantasyon ve kayıtlarda iş birliği yapma konusundaki ilgi ve isteklerini ifade etmişlerdir” (Nomination File No: 00729, s. 7).

Hükûmetler Arası Komite Kararında aday dosyada belirtilen ve yukarıda ticarileşme kapsamında değinilen fikirler, öneriler ve önlemlerin önemi vurgulanmaktadır: “Geleneksel dokumayı araştırma, canlandırma, aktarma, yayma, terfi, geliştirme ve koruma gibi tedbirlerin alınması, toplumun ve devletin yeni nesillere aktarma taahhütlerini yansıtmaktadır.”⁹⁵

Unsuru ilişkin çalışmalara bakıldığında Montecristi kasabasında toquilla hasır şapkasının üretimi ve ticarileştirilmesi konusundaki mevcut perspektifi sunmak amacıyla kaleme alınan

⁹⁴ <https://ich.unesco.org/en/RL/traditional-weaving-of-the-ecuadorian-toquilla-straw-hat-00729>

⁹⁵ <https://ich.unesco.org/en/decisions/7.COM/11.12>

“*Producción y comercialización del sombrero de Paja toquilla en Montecristi, Ecuador*” adlı makalede sanatın uygulayıcılarının avantajları da düşünülerek unsurun ticarileştirilmesinde stratejik yolların benimsenmesi önerilmektedir:

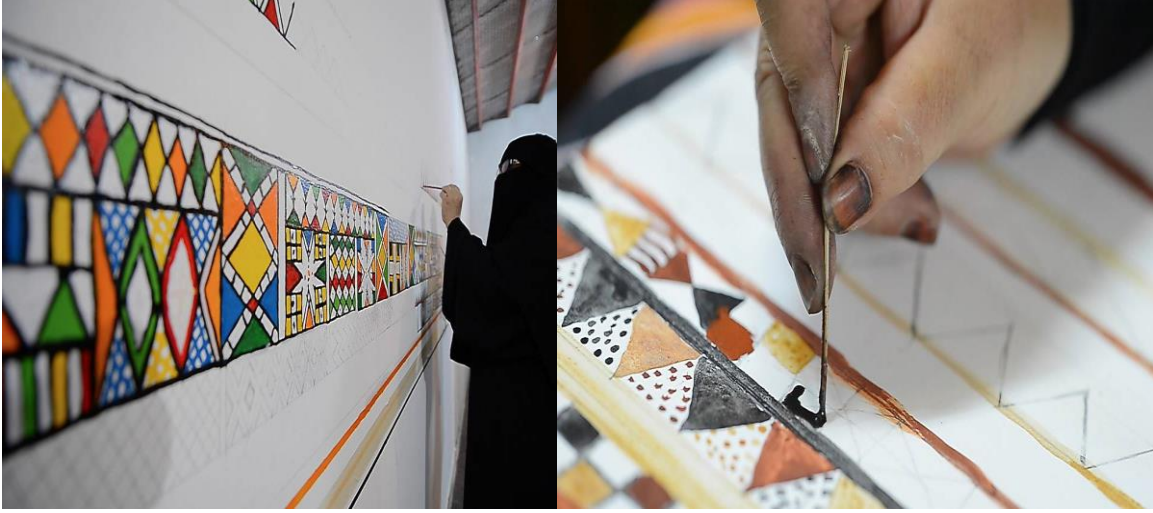
“Üretim ve pazarlamada mevcut bir eğilim olarak toquilla hasır şapka üreticilerinin örgütlenmesi ve yaşam kalitelerini yükseltme ihtiyacı ve katılımcı doğası, düzenleyici işlevin güçlendirilmesi anlamına gelen üreticiler için katılımcı bir strateji yoluyla geliştirilebilir. [...] Şapka zanaatkarları ailesinin tüm üretken üyelerinin kapsamlı ve sistematik eğitimini gerçekleştirmek, onlara performansları için gerekli araçları sağlamak, devlet kurumlarından destek kurmak ve pazara neyin karşılık geldiğine dair güncel bilgileri sürekli olarak sunmak gerekir” (Rodríguez ve diğerleri, 2016: 257).

3.6. Grup Vb: Arap Devletleri

3.6.1. Al-Qatt, Al-Asiri Kadın Geleneksel İç Duvar Boyama Sanatı, Suudi Arabistan (TL)

Suudi Arabistan’ın SOKÜM Listesine kayıtlı 7 unsuru bulunmaktadır. Unsurlardan dördü çok uluslu dosyadır. Suudi Arabistan’ın SOKÜM Listelerinden yalnızca TL’ye kayıtlı unsurları bulunmaktadır. Kayıtlı somut olmayan kültürel miras unsurları şunlardır: “Meclis, Kültürel ve Sosyal Bir Mekân” (2015, Birleşik Arap Emirlikleri, Suudi Arabistan, Umman ve Katarla ortak dosya), “Arap Kahvesi, Cömertliğin Sembolü” (2015, Birleşik Arap Emirlikleri, Suudi Arabistan, Umman ve Katarla ortak dosya), “Alardah Alnajdiyah, Suudi Arabistan’da Dans, Davul ve Şiir” (2015), “Şahinle Avlanma, Yaşayan Bir Mirası” (2016, Almanya, Suudi Arabistan, Avusturya, Belçika, Birleşik Arap Emirlikleri, İspanya, Fransa, Macaristan, İtalya, Kazakistan, Fas, Moğolistan, Pakistan, Portekiz, Katar, Suriye Arap Cumhuriyeti, Kore Cumhuriyeti, Çekya), “Almezmar, Davul ve Sopalarla Dans” (2016), “Al-Qatt, Al-Asiri Kadın Geleneksel İç Duvar Boyama Sanatı” (2017) ve “Hurma Bilgisi, Becerileri, Gelenekleri ve Uygulamaları” (2019, Bahreyn, Mısır, Irak, Ürdün, Kuveyt, Moritanya, Fas, Umman, Filistin, Suudi Arabistan, Sudan, Tunus, Birleşik Arap Emirlikleri ve Yemen’le ortak dosya)⁹⁶

⁹⁶ [https://ich.unesco.org/en/lists?text=&country\[\]=00012&multinational=3&display1=inscriptionID#tabs](https://ich.unesco.org/en/lists?text=&country[]=00012&multinational=3&display1=inscriptionID#tabs)

Resim 3. 27. Al-Qatt, Al-Asiri Kadın Geleneksel İç Duvar Boyama Sanatı

Ülkenin TL'ye kayıtlı unsurlarından yalnızca Al-Qatt, Al-Asiri Kadın Geleneksel İç Duvar Boyama Sanatı doğrudan el sanatları alanıyla ilgilidir. “Alardah Alnajdiyah, Suudi Arabistan'da Dans, Davul ve Şiir” ve “Almezmar, Davul ve Sopalarla Dans” adlı unsurlar dolaylı olarak el sanatlarıyla ilgilidir.

Al-Qatt, Al-Asiri Kadın Geleneksel İç Duvar Boyama Sanatı, Asir bölgesinin kimliğinin önemli bir unsuru olarak kabul edilen eski bir sanat formudur. Evlerinin iç duvarlarını, özellikle de misafir odalarını dekore etmeyi içeren, günümüz toplumunda büyük ölçüde kadınlar tarafından gerçekleştirilen bir sanat tekniğidir.⁹⁷

Suudi Miras Koruma Derneğinin internet sitesinde sanata ilişkin tanımlama şöyledir:

“Evin kadınları tarafından duyguları odalarının duvarlarına yansıtmak için yapılmıştır. Al-Qatt resimleri, farklı şekillerin ayrıntılı desenleridir; Ağaçlar, tüyler, dağlar, çiçekler, kadınlar, gelinler ve aile üyeleri gibi çevredeki unsurlardan esinlenerek evin hanımı tarafından geliştirilen üçgenler, kareler ve diğer sembolik şekillerden oluşmaktadır.”⁹⁸

Yukarıdaki sanata ilişkin tanımlamalarda da görüldüğü üzere uygulayıcılarının genellikle kadınlar olduğu bilinmektedir. Kadınlar tarafından aile içinde kuşaktan kuşağa aktarılan sanatın korunması, gelecek kuşaklara aktarılması ve tehditlerle baş etmede bireyler, kamu kurumları ve STK'lar kilit rol oynamaktadırlar. Bu doğrultuda unsura ilişkin aday dosyada ifade edilen

⁹⁷ <https://ich.unesco.org/en/RL/al-qatt-al-asiri-female-traditional-interior-wall-decoration-in-asir-saudi-arabia-01261>

⁹⁸ <https://sites.google.com/a/shps.org.sa/sh/home/Asiri-Qatt-art>

kamu kurumlarının sanatı korumaya ve bilinçlendirmeye yönelik faaliyetlerini incelemekte fayda vardır. İlk olarak, Suudi Arabistan'daki esnaf ve zanaatkârları pazarlama, eğitim ve uygulama lisansları sağlayarak teşvik etmek ve desteklemek için Suudi Turizm ve Millî Miras Komisyonu oluşturulmuştur. Eğitim yoluyla mirasın korunmasının sağlanması amacıyla; Eğitim Bakanlığı, unsurun müfredat dışı faaliyetler olarak uygulama özgürlüğünü üstlenmiştir. Uygulamalara yönelik gerçekleştirilen faaliyetlere bakıldığında ise Suudi Arabistan Kültür ve Sanat Derneği (SASCA) tarafından çeşitli yaş gruplarından kadınlara sanatın temellerini öğretmeye davet eden atölye çalışmaları düzenlenmektedir. Suudi Sanat Derneği, sanat eserleri aracılığıyla bilgilerini artırmak için Al-Qatt temalı sanatçılar arasında yarışmalar gerçekleştirmektedir (Nomination File No: 01261, s. 7).

Kamu kurumlarının gerçekleştirdiği faaliyetler dışında hükûmet, paydaşlar ve uygulayıcılarla iş birliği içinde Al-Qatt'ı çeşitli yöntem ve tedbirlerle korumayı amaçlayan girişimler sağlanmıştır. Girişimler beş başlık altında toplanmıştır. Arşivleme ve araştırma, aktarım ve eğitim, koruma, iyileştirme ve geliştirme son olarak da yasal koruma başlıklarında girişimlere yer verilmektedir. Bu başlıklar altında değinilen unsurun aşırı ticarileşmesini engelleyici koruma yaklaşımları ele alınacaktır. Arşivleme ve araştırma başlığı altında yer alan evrensel standartlara göre Al-Qatt içeren tarihi binaların gerekli restorasyon önlemlerinin geliştirilmesi ve ayrıntılı alan çalışmalarının yapılması girişimi somut mirasla somut olmayan kültürel mirasın bir arada korunmasının sağlanmasına yöneliktir. Aktarım ve eğitim başlığı altında genç uygulayıcılar için uluslararası sponsor desteği sağlamak, okul müfredatına miras temelli eğitimlerin eklenmesi ve kadınların sanatı aile üyelerine aktarmaları hususunda teşvik edilmesi unsurun tanıtılmasına katkıda bulunacak ve dolaylı olarak unsurun ticarileşmesini etkileyecektir. Koruma başlığı altında ifade edilen mimarları ve mühendisleri bu dekoratif sanatı çağdaş mimaride uygulamaya teşvik etme amacı sanatın uygulanabilir alanlarının genişlemesine ve gelenekselin modernle birleştirilmesine yöneliktir. Söz konusu hedefin, unsurun görünürlüğüne katkıda bulunacağı tahmin edilmektedir. İyileştirme, tanıtım, geliştirme ve yaygınlaştırma başlığı altında unsurun ticarileşmesine yönelik uygulayıcılar/sanatçılar ve unsurdan ekonomik kâr elde etme hedefli satıcılara yönelik ayrı hedefler belirlenmiştir. Uygulayıcılara/sanatçılara sanat formunun gelişimini sağlamak için kredi imkânı sağlama hedefi sanatçıların varlığını ve sanatın sürdürülebilirliğini sağlamaya yöneliktir. Diğer bir hedef, bu alanda çalışan düşük gelirli ailelerin mesleki seviyelere ulaşma becerilerini geliştirmek için programlar geliştirmektir. İki girişim de sanatçının ekonomik olarak desteklenerek sanatçının ve sanatın varlığını garanti etmeyi hedeflemeye yöneliktir. Aday

dosyada Al-Qatt ile süslenmiş ürünler satan dükkânlar kurmak ve bu tür eserlerin satın alınmasını ve yerel sanatçılara ve galerilere finansman sağlayarak bu sanatın korunmasına yatırım yapmak için bireysel girişimleri teşvik etmek hedefi unsurun ticarileştirilmesinin arttırılarak görünürlüğünün ve bilinirliğinin sağlanmasına yöneliktir. Yasal koruma başlığı altında ifade edilen sanatın orijinalliğini dış taklitlerden korumak için yasa tasarısı girişi, kültürel miras unsurlarının aşırı ticarileşmesinin engellenmesi için yaptırımı ve etkisi güçlü olan bir girişimdir. Bu doğrultuda girişimin hayata geçirilmesi önem arz etmektedir (Nomination File No: 01261, s. 7-8).

Aday dosyada, ilgili Taraf Devletin önerilen koruma önlemlerinin uygulanmasını desteklemesi için geleneksel festivallere ve etkinliklere katılımlarını düzenleyerek Al-Qatt uygulayıcılarını, gelirlerini artırmak ve unsurun sürdürülebilirliğini sağlamak için ürünleri için bir pazar sunmak üzere teşvik edileceği ifade edilmektedir. Ayrıca Suudi El Sanatları Programı (SHP) girişimi ve uygulayıcı kadınlarla iş birliği içinde bu sanat formunu ulusal ve uluslararası düzeyde pazara sunmak için yüksek ve kaliteli ürünlere uygulamak üzere bir program geliştirildiği söylenmektedir. Söz konusu iki girişim, yukarıda ifade edilen koruma önlemlerini destekleyici yöndedir (Nomination File No: 01261, s. 9).

‘Aday dosyadaki yukarıdaki taahhütler Hükûmetler Arası Komite Kararı değerlendirilerek topluluk üyeleri, özellikle de Al-Qatt sanatçıları, önerilen koruma önlemlerinin planlanması ve uygulanmasında kilit bir rol oynamaktadır görüşü oluşturulmuştur. Buna ek olarak İlgili Taraf Devletin idari ve mali destek sağladığı; ürünlerin pazar beklentilerini geliştirmeyi amaçlayan faaliyetler önerilerinin, uygulamanın uygulayıcılarının geçimine katkısını arttırdığı ifade edilmektedir⁹⁹.’

3.6.2. Al Sadu, Birleşik Arap Emirlikleri’nin Geleneksel Dokuma Becerileri, Birleşik Arap Emirlikleri (AKL)

Birleşik Arap Emirlikleri’nin SOKÜM Listesine kayıtlı 9 unsuru bulunmaktadır. 7 unsur TL’ye 2 unsur AKL’ye kayıtlıdır. 6 unsur çok uluslu dosyadır. “Al-Taghrooda, Geleneksel Bedevi Birleşik Arap Emirlikleri ve Umman Sultanlığı’nda Şiir” (2012, Birleşik Arap Emirlikleri ve Umman’ın ortak dosyası), “Al-Ayyala, Umman Sultanlığı ve Birleşik Arap Emirlikleri’nin Geleneksel Gösteri Sanatı” (2014, Umman ve Birleşik Arap Emirlikleri ortak dosyası), “Meclis, Kültürel ve Sosyal Bir Alan” (2015, Birleşik Arap Emirlikleri, Suudi Arabistan, Umman ve Katar’ın ortak dosyası), “Arap Kahvesi, Cömertliğin Sembolü” (2015, Birleşik Arap

⁹⁹ <https://ich.unesco.org/en/decisions/12.COM/11.B.27>

Emirlikleri, Suudi Arabistan, Umman ve Katar’ın ortak dosyası),, “Al-Razfa, Geleneksel Bir Gösteri Sanatı” (2015, Umman ve Birleşik Arap Emirlikleri ortak dosyası), “Şahinle Avlanma, Yaşayan Bir Mirası” (2016, Almanya, Suudi Arabistan, Avusturya, Belçika, Birleşik Arap Emirlikleri, İspanya, Fransa, Macaristan, İtalya, Kazakistan, Fas, Moğolistan, Pakistan, Portekiz, Katar, Suriye Arap Cumhuriyeti, Kore Cumhuriyeti, Çekya) ve “Hurma Bilgisi, Becerileri, Gelenekleri ve Uygulamaları” (2019, Bahreyn, Mısır, Irak, Ürdün, Kuveyt, Moritanya, Fas, Umman, Filistin, Suudi Arabistan, Sudan, Tunus, Birleşik Arap Emirlikleri ve Yemen’le ortak dosya) adlı unsurlar TL’ye kayıtlıdır. “Birleşik Arap Emirliklerinin Geleneksel Dokuma Becerileri” (2019) ve “Al Azi, Övgü, Gurur ve Metanet Şiiri Söyleme Sanatı” (2017) adlı unsurlar AKL’ye kayıtlıdır.

Resim 3. 28. Birleşik Arap Emirlikleri’nin Geleneksel Dokuma Becerileri

Al Sadu, Birleşik Arap Emirlikleri’nin kırsal topluluklarındaki kadınlar tarafından deve ve atlar için yumuşak eşyalar ve dekoratif aksesuarlar üretmek için uygulanan geleneksel bir dokuma şeklidir. Bedevi erkekler koyun, deve ve keçileri keser, yünler kadınlar tarafından temizlenir ve hazırlanır. İplik bir damla iğ üzerinde eğilir, daha sonra boyanır, ardından düz dokuma kullanılarak tezgâhta dokunur. Geleneksel renkler siyah, beyaz, kahverengi, bej ve kırmızıdır, geometrik tasarımların dar bantları şeklinde farklı desenler vardır.¹⁰⁰ Sanatın uygulayıcılarının genellikle kadınlar olduğu bilinmektedir. Dokuma çoğunlukla kadınlar tarafından uygulansa da

¹⁰⁰ <https://ich.unesco.org/en/USL/al-sadu-traditional-weaving-skills-in-the-united-arab-emirates-00517>

erkeklerin de sanatın taşıyıcısı oldukları görülmektedir. Almamari'nin yaptığı “What Happens When Women Dominate Traditional Craft Industries: The Omani Case” adlı çalışmada Umman'ın zanaat endüstrileri için cinsiyete göre istatistikleri, kadınların bazı zanaat alanlarına hâkim olduğunu göstermiştir. Bazı zanaat alanlarında kadın sayısının erkeklerden daha fazla olduğunun görüldüğü çalışmada zanaat alanlarında kadınların hâkimiyetinin, zanaat moda ve kadın aksesuarlarıyla ilgili olduğunda, kadınların zanaat tasarımında daha yaratıcı olması gibi bazı olumlu yönlerine değinilmektedir. Halı dokuma ve diğer tekstil el sanatları gibi bazı zanaat endüstrisi ürünlerinin yapımında da daha sabırlı olmaları ve kadınların daha az mali sorumlulukları nedeniyle daha az para kazandıkları zaman bile genellikle çalışmaya devam ettikleri bu durumun da sanatın sürdürülebilirliğini olumlu yönde etkilediği ifade edilmektedir (Almamari, 2016: 6).

Unsurun taşıyıcılarının özellikle yaşlı kadınlarla sınırlı olması ve genç nesillerin unsura ilişkin ilgilerinin azlığı geleneğin korunması ve aktarılması hususlarında tehlike altında olduğunu göstermektedir. Unsurun uygulanma süresinin uzun olması ve ekonomik gelirinin az olması uygulayıcıların diğer mesleklere ve sanatlara yönelmesine neden olmaktadır.

Aday dosyada, unsura ilişkin diğer bir tehdit unsurların ticarileşmemesine ilişkindir:

“İkinci tehdit, fabrikada üretilen mobilyaların modern ev için el dokuması Al Sadu ürünlerinden daha popüler olmasıdır. Al Sadu'nun özgün tasarımının ve renklerinin fabrikalar tarafından seri üretim için kopyalanmış olması özel bir tehdittir. Al Sadu tasarımı miras alanlarından dolayı değerli olsa da, günümüzde birçok insan fabrikada üretilen Al Sadu mobilya ürünlerini satın almayı daha ucuz ve daha uygun buluyor. Miras sahiplerinin modern sanayileşmiş tekstil üretimiyle rekabet etmesi giderek zorlaşıyor” (Nomination File No: 00517, s. 7).

Bu bağlamda aday dosyada Al Sadu tekstillerinin farkındalığını korumanın önemine değinilmektedir. UNESCO tarafından onaylanan koruma mekanizması yoluyla uluslararası beğeni ve prestij sağlayarak unsuru daha çekici kılmak için uluslararası boyutta uyumlu bir çabayla ve tehditlere karşı alınan önlemler de unsurun uygulanabilirliğinin ve sürdürülebilirliğinin sağlanacağı düşünülmektedir. Bu doğrultuda ilgili Taraf Devletin, kurum ve kuruluşların aldığı önlemlere bakmakta fayda bulunmaktadır. Aday dosyada alınan önlemlerin ilk alt başlığı ticarileşmeye teşvik ve aşırı ticarileşmenin önlenmesi yönündedir:

“1. Ürün satın alma yoluyla Al Sadu sahipleri için mali destek:

- A. Abu Dabi Kültür ve Miras Otoritesi (ADACH), Geleneksel El Sanatları Programı kapsamında, Batı Bölgesi'ndeki 5 dokumacıyı sabit bir aylık gelire desteklemektedir. Üretilen ürün sayısına göre ek olarak yaklaşık 53 kadına ödeme yapılmaktadır. Ürünler turistlerin satış noktalarında yeniden satılmaktadır.
- B. Üretken Aileler Programı "Furasati (Şansım) Projesi", Al Sadu da dâhil olmak üzere geleneksel eserlerin küçük ölçekli üretimiyle uğraşan ailelere yardım etmek için 2008 yılında Sosyal İşler Bakanlığı tarafından kurulmuştur. Program teknik, finans, pazarlama ve hukuki hizmetler sunmaktadır. Üretken ailelerin bir veritabanına sahiptir ve ayrıca eğitim oturumları düzenlemektedir.
- C. 2007 yılında kurulan Khalifa Proje Geliştirme Fonu'nun "Souha (Hediye) Girişimi", yerel ve uluslararası düzeylerde geleneksel el işi ürünleri geliştirmeyi ve pazarlamayı amaçlamaktadır.
- D. 2006 yılında kurulan Aile Gelişim Kurumu, Al Sadu'nun aktarılması için fon tahsis etmektedir.
- E. Abu Dabi İş Kadınları Konseyi (2005'te kuruldu), 58 Al Sadu dokumacısını destekleyen Mubdia'a (Yaratıcı Kadın) Projesini başlatmıştır” (Nomination File No: 00517, s. 8-9).

Hükûmetler Arası Komite Kararında da adaylık dosyasında sağlanan bilgiler doğrultusunda sınırlı uygulayıcı ve ekonomik zorluklar unsura yönelik tehdit olarak kabul edilmektedir:

“Kırsal yaşam tarzının gerilemesi, azalan uygulayıcı sayısı, gelir elde etmek için sınırlı yerel ekonomik fırsatlar ve genç nesil kadınlar arasında geleneksel becerileri öğrenmeye ilgi eksikliği, unsurun yaşayabilirliğini tehdit etmektedir.” Buna ek olarak Taraf Devlet, önerilen koruma önlemlerinin genişliği ve çeşitliliği için takdir edilmektedir ancak bunu, uygulayıcıların planlama ve uygulamalarına tam olarak dâhil ederek sağlaması önerilmektedir.”¹⁰¹

Aynı şekilde UNESCO’nun 2013 yılında SOKÜM Sözleşmesi için hazırladığı “Evaluation of UNESCO’s Standard-setting Work of the Culture Sector - Part I 2003 Convention for the Safeguarding of the Intangible Cultural Heritage Final Report” isimli İç Denetim Raporunda ticarileşmeye ve aşırı ticarileşmeye değinilmektedir. Raporun 3. Bölümünün “Sözleşme’nin Uygulanmasının Takibi” başlıklı kısmında Kalkınma Kültürü Gösterge Paketi girişiminden

¹⁰¹ <https://ich.unesco.org/en/decisions/6.COM/8.21>

bahsedilmektedir. Kültürün, gelişime ve kalkınmaya nasıl katkıda bulunduğunu göstermeyi amaçlayan bir dizi g stergedenden oluşan paket, Kültür ve kalkınmanın birbiriyle ilişkili yedi politika boyutunu ele alır. Bu politika boyutlarının tümü 2003 Sözleşmesi ile ilgili değildir. Bununla birlikte, bazı göstergelerin gelecekteki herhangi bir sonuç çerçevesinde bir rol oynayıp oynayamayacağını araştırmaya değer bulmaktadır. Somut olmayan kültürel mirasın korumasının temel amacı ekonomik bir kalkınma amacı olmasa da, somut olmayan kültürel mirasla ilgili ticari faaliyetlerin, -örneğin; turizmle veya kültürel mal ve hizmetlerin ticaretiyle ilgili ekonomik etkisini göstermek- önemlidir (Evaluation of UNESCO’s, 2013: 66).

4. SONUÇ

Somut olmayan kültürel miras korunmasında ve kuşaktan kuşağa aktarılmasında benimsenen kriterler, prensipler, öncelikler ve stratejiler koruma yaklaşımının anlamını kavramak için önemlidir. Bu tezde ticarileşme el sanatları geleneğinin korunmasında bir yöntem olarak değerlendirilmektedir. Söz konusu yöntem el sanatlarının tanınırlığı, farkındalığı ve sürekliliği için gereklidir. Tezde incelenen SOKÜM Listelerine kayıtlı unsurlara yönelik benimsenen koruma stratejileri örneklerinde ticarileşmenin eğitim, iş birliği ve geliştirilen politikalar aracılığıyla sağlandığı görülmüştür. Ayrıca el sanatlarının ticarileşmesinin disiplinlerarası çalışmayla -müzecilik, film endüstrisi, kültür endüstrisi, dijital oyun sektörü vb. alanlarda- desteklendiği gözlemlenmiştir.

Kültürel mirasın korunması sürecinde unsurların ticarileşmesi dengesinin korunamaması ve kâr elde etmenin temel amaç olarak güdülmesi unsurları aşırı ticarileşme tehdidiyle yüzleştirmektedir. Aşırı ticarileşme, kültürel mirasın ruhunu ve felsefesini kaybetmesine, metalaşmasına bunun sonucunda da topluluğun gelenekten uzaklaşmasına ve yabancılaşmasına sebep olmaktadır.

Bu çalışmayla somut olmayan kültürel mirasın beş alanından biri olan el sanatları geleneğinin yaşayabilirliğini ve uygulanabilirliğini sağlamak için ticarileşmenin gerekliliği görülmüştür. Bu açıdan ticarileşmenin farklı şekillerde uygulamaya ve değerlendirmeye açık olduğu Taraf Devletlerin koruma planlarına bağlı olarak ticarileştirmenin olumlu ve olumsuz sonuçlar doğurduğu görülmektedir. Bu tezde, temelde bu sonuçların unsurların korunmasında ticarileştirmenin kullanımına bağlı olduğu görülmüş ve ticarileşme ile aşırı ticarileşme arasındaki dengenin korunmasının önemi fark edilmiştir.

Geçmişte el sanatlarının diğer sanat alanlarıyla karşılaştırıldığında yeterli itibarı görmemesi bunun sonucunda da aktarımının sektöre uğraması geleneğe yönelik bir tehditken günümüzde el sanatlarını koruma ve aktarma süreçlerinde bağlamından koparma, millileştirme, müzeifikasyon, otantikleştirme ve aşırı ticarileştirme tehdit unsuru olmaktadır. El sanatlarının malzemeleri, uygulama mekânları, hedef kitlesi ve uygulama amacı geleneğin dinamik yapısı nedeniyle değişmektedir. Değişen şartlar ve amaçlar beraberinde yeni soruları ve sorunları getirmektedir. Bu sorunlardan biri olan aşırı ticarileşmenin ve unsurun sürdürülebilirliği için gerekli olan ticarileşmenin el sanatları alanındaki durumunu tespiti için öncelikle SOKÜM Listesine kayıtlı olan el sanatlarının nasıl uygulandığına ve ilgili Taraf Devlet için anlam ve

önemine değinilmiştir. Ardından SOKÜM Sözleşmesi'nde ve Sözleşme'ye yönelik belge ve raporlarda ticarileşme/aşırı ticarileşme vurgusu ve dikkati değerlendirilmiştir. Bu doğrultuda geleneği korurken aktarmayı hedefleyen SOKÜM Sözleşmesi'nin temel amaçları ve prensipleri çerçevesinde el sanatlarının ticarileşmeyi desteklerken bir yandan da aşırı ticarileşmeyi önlemeyi hedeflediği görülmektedir.

Tezin 1. Bölümünde SOKÜM Sözleşmesi'nin uygulanmasındaki temel ilkeleri ele alan Uygulama Yönergesi ve uygulamada dikkat edilmesi gereken hususların belirten Etik ilkelerde ticarileşme ve aşırı ticarileşmeye ilişkin dikkatler, öneriler ve yaptırımlar ele alınmaktadır. Bu alt başlıklar Sözleşme'nin ruhunun ve felsefesinin kavranmasında ve böylelikle 2. Bölümde örnek unsurlar üzerinden tartışılacak olan ticarileşme ve aşırı ticarileşme ilişkisinin de anlaşılması bakımından önemlidir. 1. Bölümdeki Sözleşme'yi destekleyici metinlerin ticarileşme ve aşırı ticarileşme hususlarında değerlendirilmesi metinlerin eksikliğini ve gerekliliğini ortaya koymaktadır. Aynı zamanda tezde, 2019 yılının sonlarında hayati sorunların yanı sıra dünyayı ekonomik, kültürel, eğitimsel, sanatsal vd. alanlarda etkileyen Covid-19 salgınının el sanatları geleneğine etkisi değerlendirilmiştir. SOKÜM Listesine kayıtlı unsurlar ve unsurları koruma stratejileri üzerinden Covid-19 salgını sürecinde el sanatları geleneğinin korunması, aktarılması süreci ve yarattığı ekonomik zorluklar ele alınmıştır. Covid-19 salgını sürecinde el sanatları geleneği aktarımının çeşitli sanal platformlarda devam etmesi kültürün kriz durumlarında da sürdürüldüğünü göstermektedir. Aynı zamanda el sanatları ürünleri satışının durmasının/yavaşlamasının olumsuz etkisi görülmüştür. İstisnasız bu durumdan etkilenen zanaatkar olmuştur. Zanaatkarların sanatlarını sürdürmeleri için ticarileşmenin gerekliliği salgın sürecinde de görülmüştür.

El sanatlarına ilişkin dosyaların adaylık dosyaları, periyodik raporlar, hükümetler arası komite kararları, tematik toplantılar ve ilgili yayınlar incelendiğinde ticarileştirme stratejilerinin özellikle geleceğe yönelik sürdürülebilir planlamalardan biri olan 2030 Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleriyle uyumlu olarak gerçekleştirilmesi gerekliliği görülmektedir. Veri kaynağı olarak kullanılan UNESCO belgelerinde unsurun ticarileşmesini sağlamaya ve aşırı ticarileşme riskini önlemeye yönelik öneriler sunulmaktadır. Unsurun tanınırlığının ve farkındalığının artırılması amacıyla fuarların düzenlenmesi unsura yönelik yeni pazar alanları oluşturmaya yönelik fırsatlardandır. Eğitim yoluyla unsura yönelik farkındalığın gerçekleştirilmesinin yanı sıra tehditlere ilişkin de bilinçlendirme çalışmalarının yapılması, sanat ürünlerinin “olduğu gibi” değil günümüz şartları ve bağlamlarıyla gelenekten beslenerek

yaratıcı tasarımlarla üretilmesi, kültürel miras taşıyıcılarına ve aktarıcılara fon desteği sağlanması ve devlet politikalarının benimsenerek uygulanması önerileri bulunmaktadır. Sunulan öneriler ve gerçekleştirilen faaliyetlerin temel amaçları unsurun kayıtlı olduğu SOKÜM Listelerine göre farklılık göstermektedir.

SOKÜM Sözleşmesi'nin görünür olduğu asıl liste TL'dir. Listelere kayıtlı unsur sayısı incelendiğinde TL'de 124 ülkenin 463 unsuru, AKL'de 34 ülkenin 64 unsuru ve KİUK'ta 18 ülkenin 22 unsuru bulunmaktadır. Diğer listeler arasında TL'ye unsur kaydının fazla olmasının yanı sıra Sözleşme metninin yazım sürecinde, İnsanlığın Sözlü ve Somut Olmayan Başyapıtları İlan Programının etkisiyle İnsanlığın Somut Olmayan Kültürel Mirası Temsilî Listesi önemli ve birincil olarak algılanmış ve düzenlemelerin ona göre yapılmış olması bu Listeyi görünür kılmaktadır (Oğuz, 2017: 12).

Acil koruma gerektiren ve kaybolma tehlikesi altında olan unsurlar AKL'ye kaydedilmektedir. Bu çalışmada, acil koruma gerektiren unsurların sürdürülebilirliğinin sağlanması için UNESCO ve Taraf Devletlerin ilgili belgelerdeki yaklaşımlar, stratejiler ve faaliyetler incelendiğinde ticarileşme hususunun gerekliliği ve vurgusu gözlemlenmiştir. Aşırı ticarileşme hususu unsurun pazarda yer bulduktan sonraki önlem aşaması olduğu için AKL'de aşırı ticarileşme dikkati azdır. Listede öncelikli amaç koruma ve aktarımı sağlamaktır. Tez kapsamında ele alındığında ticarileşmenin unsurun sürdürülebilirliğinde etkinliğini arttırmayı sağlamayı hedeflemektedir.

KİUK'ta Sözleşme'nin temel prensipleri ve amaçlarıyla uyumlu, sürdürülebilir, unsura yönelik tehditlere hazırlıklı ve topluluk katılımının sağlandığı ayrıca proje ve faaliyetleri uygulamada başarılı dosyalar arasından seçilmektedir. Bu sebep bu çalışmada KİUK'ta olan unsurların incelenmesi örnek koruma planlarının, projelerinin ve stratejilerinin Taraf Devletlere öncülük etmesi bakımında önem arz etmektedir. Bu tezde üç ayrı SOKÜM Listesinin incelenmesi bütüncül bir yaklaşıma varmayı kolaylaştırmaktadır.

Her ne kadar Listeye, Taraf Devlete ve unsurun yapısına göre koruma önlemleri ve hedefleri farklılık gösterse de ilgili belgelerde benzer öneriler bulunmaktadır. Bu önerilerden unsurun aktarımcısını, katılımcısını, pazarlamacısını ve ilgili topluluğu ortak paydada buluşturacak çok yönlü bir strateji ve planlamanın hazırlanması önemlidir. Yıldız, topluluğun bütün üyelerinin, kurumlarının ve STK'larının katılımının eksik olması durumunda unsurun otantikleşmesi, aşırı ticarileşmesi, aktarım eksikliği ve bunun sonucu olarak yaşayabilirliğinin risk altına girdiğini söylemektedir. Unsuru yaşatan topluluğun dönüşümüyle beraber düşünülmesi gereken bir süreç olduğunu ifade eden Yıldız, topluluğun katılımının sağlanmasıyla unsurla ilgili ticari faydaların

doğrudan yararlanıcısı da topluluk üyeleri olacağını böylelikle hem unsuru yaşatmak için motivasyonları arttıracığını hem de kendi mirasları hakkında ticari hükümleri belirleme hakları olacağını söylemektedir (2020:160-161). Aşırı ticarileşmeye ilişkin devlet politikalarının ya da mevzuatının oluşturulması bu aşamada önem kazanmaktadır. Yaptırımının kuvvetli olması ve çok başlılığın engellenmesi nedeniyle mevzuatın oluşturulması etkili bir koruma önlemdir.

UNESCO belgeleri ve ilgili akademik çalışmalar incelendiğinde yalnızca ürüne yönelik bir ticarileşmenin olmadığı ürünle birlikte üretim sürecinin sürecinin talep edildiği ve ilgi odağı olduğu görülmektedir. Sözleşme'nin temel prensibi nesne odaklı değil süreç odaklı dondurarak korumak değil aktarımla korumayı hedeflediği için bu ilgiye sebep olması olağandır. 2005 yılında kabul edilen KİFAÇ Sözleşmesi'nin kültür endüstrisi alanındaki dikkati de üründen ziyade üretim süreci odaklıdır.¹⁰² Unsura yönelik tanınırlılık sağlama ve farkındalık yaratmada süreç ve aktararak koruma yaklaşımı önemlidir. Ancak dengesiz fiyatlandırma, unsurun ruhu ve felsefesine uygun süreç yönetiminin olmaması, unsurun bağlamından koparılması, otantikleştirme, seri üretim ve taklitçilik el sanatları unsurlarının aşırı ticarileşmesine neden olmaktadır.

Sonuç olarak, el sanatlarını yaşatarak koruma süreçlerinde ticarileştirmenin farklı içeriklerle projelendirilmesi, fuarlar ya da festivallerle desteklenmesi, kültür pazarlamasında alan yaratılması, müfredata bağlı ya da müfredat dışı eğitim aracılığıyla aktarılması, el sanatlarının güncel şekilde yorumlanması için yeni tasarımların önünün açılmasının önemi görülmüştür. Ayrıca UNESCO öncelikleri olan toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanması ve toplumdaki dezavantajlı gruplar için imkân yaratılması kapsamında geliştirilen ticarileştirme faaliyetleri incelenmiştir. Teknolojinin imkânlarından faydalanarak ve iyileştirme göz önüne alınarak el sanatlarının sürdürülebilirliğinin sağlanması, ilgili kurumların ve kuruluşların iş birliği içinde çalışması ve devlet desteğinin aşırı ticarileşmeyi önlemedeki yetkinliği gözlemlenmiştir.

SOKÜM Sözleşmesi'nin kültürel mirasın dinamik yapısından kaynaklanan değişimleri ve değişimlerin getirdiği yeni sorunları ve risklere cevap verir nitelikte olması gerekmektedir. Yıllar içerisinde Sözleşme'nin yeni sorulara, çözüm önerilerine ve değişimlere açık olduğu görülmektedir.

¹⁰² KİFAÇ Sözleşmesi'nin Türkçesi için bkz. M. Öcal Oğuz. Somut Olmayan Kültürel Miras Nedir? Ankara: Geleneksel Yayınları, 2018, sayfa: 213.

KAYNAKÇA

- Almamari, Badar (2015). What Happens When Women Dominate Traditional Craft Industries: The Omani Case. *SAGE Open*. 5(2). 1-8.
- Altangerel, Ganchimeg (2020). “Unpacking Cultural Heritage in Mongolia: The Image of the Mongolian Yurt (ger)”. *International Quarterly for Asian Studies*, IQAS Vol. 51 1–2, pp. 243–260.
- Altıntaş, K. M. (2016). “Kaybolmaya Yüz Tutmuş Geleneksel Türk El Sanatkârlarının Karşı Karşıya Bulunduğu Ticari Sorunların Analizi”. *Bilig*, (77), 157-182.
- Aydemir, D. L. R. (2017). Safeguarding maritime intangible cultural heritage: Ecomuseum Batana, Croatia. In *The Routledge Companion to Intangible Cultural Heritage* (pp. 443-455). Routledge.
- Baganha, Andreia Filipa Rodrigues (2019). *A PRODUÇÃO DE LOUÇA PRETA PORTUGUESA DESENVOLVIMENTO DE PRODUTOS QUE PROMOVAM A RELAÇÃO ENTRE AS RAÍZES ARTESANAIS E O DESIGN*. (Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi). IPCA Instituto Politécnico do Cávado e Ave, Barcelos.
- Bak, S. (2007). *Domestic and International Cultural Tourism in the Context of Intangible Heritage. Safeguarding Intangible Heritage and Sustainable Cultural Tourism: Opportunities and Challenges UNESCO-EIHCAP Regional Meeting Hué, Viet Nam* 11-13.
- Baki Nalcıoğlu, Zeynep Safiye (2020). Kültürel Bir Mekân Olarak Kent Müzelerinde Somut Olmayan Kültürel Mirasın Temsili Ve Aktarımı. Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Türk Halk Bilimi Anabilim Dalı, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ankara.
- Baudrillard, Jean (2004). *Tüketim Toplumu*. Hazal Deliceçaylı ve Ferda Keskin (Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Blake, Janet (2018). “UNESCO’nun 2003 Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi: Korumada Topluluk Katılımının İma Ettikleri”, *SOKÜM Sözleşmesi: Yönelimler, Eğilimler ve Eleştiriler*. Ed. M. Öcal Oğuz, Evrim Ölçer Özünel, Ahmet Erman Aral, Çev. Kübra Kösemek, Hanife Yıldırım ve Tuğma Bekmez. Ankara: Geleneksel Yayıncılık, 109-136.
- Can, Mine A. N. Kırsal Turizmde Yöresel El Sanatlarında Özgünlüğün Korunması. *International Rural Tourism and Development Journal (IRTAD) E-ISSN: 2602-4462*, 2017, 1.1: 55-57.
- Derman, M. Uğur (1977), *Türk Sanatında Ebrû*, İstanbul: Ak Yayınları.
- Dundes, Alan. (2006). Fakelore fabrikasyonu. Uçar, A., Gürçayır, S. (Çev.) *Millî Folklor*, 9(70), 92-101.
- Ekici, Metin (2018). “UNESCO SOKÜM Temsilî Listesinde Türkiye’nin Çok Uluslu Dosyaları”. *Millî Folklor*, 120, 81-89.
- Engelhardt, A. Richard. (2005). Safeguarding Intangible Heritage: Cultural Industries and the Cultural Diversity. This paper was prepared for the International Workshop of Local Government Administrators for Safekeeping of the Intangible Cultural Heritage, 8-11 June, 2005, Gangneung, Republic of Korea.
- Gao, Chunling ve Wang, Zhenwei (2016). Research on Protection and Inheritance of Dawu Tapestry Belt from the Perspective of Protection of “Intangible Cultural Heritage”. *Advances in Social Science, Education and Humanities Research*, volume 85. Atlantis Press. 658-662.

- George Mergos, Nikolas Patsavos (ed.) Cultural Heritage and Sustainable Development Economic Benefits, Social Opportunities and Policy Challenges, (2017). Stavroula-Villy Fotopoulou 151-156. Technical University of Crete
- Gürçayır, Selcan. "Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi Üzerine Eleştirel Bir Okuma". *Millî Folklor*. Yıl: 23, Sayı: 92, 2011: 5-12.
- Gürçayır Teke, Selcan (2018). "Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi Listelerinde Yaşayan Miraslar ve Sabitlenen Gelenekler". *Millî Folklor*, 120, 19-31.
- Hampton, M. (2005). Heritage, local communities and economic development. *Annals of Tourism Research*, 735-759.
- Harvey, Edwin R. (1979). Cultural Policy in Argentina. UNESCO, Madrid.
- Hengky, S. H. (2015). Beneficial images: Batik handicraft tourism in Yogyakarta, Indonesia. *Bus Econ Res*, 11-23.
- Hocaoğlu, D. A., Akbulut, D., ve Er, D. H. (2013). Social and Cultural Transition of a Handcraft by Design and Innovation: The Case of Nallıhan Needle Lacework. In *10th European Academy of Design Conference-Crafting the Future*.
- Ismagolova, G., Safiullin, L., ve Gafurov, I. (2015). Using Historical Heritage as a Factor in Tourism Development. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, 188, 157-162
- Kang, L. (2016). Social design as a creative device in developing Countries: The case of a handcraft pottery community in Cambodia. *International Journal of Design*, 10(3).
- Kowalska, S. (2017). The Protection of the Ukrainian Cultural Heritage in UNESCO Programmes/Охрана культурного наследия Украины в программах ЮНЕСКО.
- Marques, C.S., Santos, G., Ratten, V., ve Barros, A.B. (2018). "Innovation as a Booster of Rural Artisan Entrepreneurship: A Case Study of Black Pottery". *International Journal of Entrepreneurial Behavior & Research*, 25, 753-772.
- Nwabueze, C. J. (2017). Copyright and Data Authenticity in the Digital Preservation of Heritage: The Case of OAPI States. *International Journal of Intangible Heritage*, 12, 94-110.
- Oğuz, M. Öcal (2001). Ulusal Kalıtın Küreselleştirilmesi Sorunu Ve Tunus El Sanatları. *Millî Folklor*, 7: 114-118.
- Oğuz, M. Öcal (2018) *Somut Olmayan Kültürel Miras Nedir?* Ankara: Geleneksel Yayıncılık.
- Oğuz, M. Öcal. (2017). "Onuncu Yılında Somut Olmayan Kültürel Miras Listeleri: Görünürlük, Değerlilik ve Güvenirlilik". *Millî Folklor*, 116, 5-17.
- Oğuz, M. Öcal (2013). *Küreselleşme ve Uygulamalı Halk Bilimi*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Ölçer Özünel, Evrim (2011). "Kültür Turizminde Yöresel ve Otantik Olanı Sorgulamak ve Tüketilmiş Mekânları Yeniden Üretmek Üzerine" *TURKISH STUDIES-International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 6, 4.
- Ölçer Özünel, Evrim (2017b). *Somut Olmayan Kültürel Mirasın Karanlık Yüzleri: Turistifikasyon, Bağlamından Koparma, Millileştirme, Müzeifikasyon, Otantifikasyon ve Aşırı Ticarileşme*. Kültürel Mirasın Korunması Uluslararası Bursa Sempozyumu, Bursa, 349-367.
- Özdemir, Nebi (2009). Kültür ekonomisi ve endüstrileri ile kültürel miras yönetimi ilişkisi. *Millî Folklor*, 21(84), 73-86.
- Öztürk, İsmail. (2003). *Geleneksel Türk El Sanatlarına Giriş*. İzmir: Dokuz Eylül Yayınları.
- Pacheco, JC, Barrero, GE ve Gómez Vásquez, G. (2013). El Sanatları Üretimine Eko-Teknolojik Bir Yaklaşım. Kolombiya Karayipler Bölgesinde İki Olgu. *Kırsal Kalkınma Değerleri*, 10 (70), 115-129.
- Pankratova, Lyudmila (2020). "I love calligraphy and engineering graphics for the same "graph" root, which yields such different and useful fruits." *Calligrapher*, No: 3, 38-44.

- Pecsek, Brigitta (2016). Revitalizing tourism in small regional towns through folklore-driven slow tourism: The example of Matyó land, Hungary, *A Multidisciplinary e-Journal*, 27, 94-119.
- Ritzer, George (2000). *Büyüsü Bozulmuş Dünyayı Büyülemek*. Şen Süer Kay (Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Rodríguez, C.J.A., Chancay, S.A., Bailón-Cevallos, M.H (2016). “Producción y comercialización del sombrero de Paja toquilla en Montecristi, Ecuador” *Dominio de las Ciencias*, 2(3), 252-263.
- “Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi”. (2005). M. Öcal Oğuz (Fr. Çev.), Yeliz Özay (İng. Çev.), Pulat Tacar (Göz. Geç.). *Millî Folklor*, 65, 163-171.
- Thebe, Phenyio. Edwin, Wilmsen. Killick, David. ve Rosenstein, Dana Drake (2009). “Mmopi le Mmopa: Making Pottery in Botswana Today and c.1000 Years Ago” *Botswana Notes & Records, Volume 41*, s. 25-37.
- Tixier, Maud (2007). *Appreciation of the Sustainability of the Tourism Industry in Cyprus*. ESSEC.
- Türkoğlu, Turgut (2019). Somut Olmayan Kültürel Miras Kaynaklarının Turizm Çekiciliği Kapsamında Değerlendirilmesi: Türk Kâğıt (Ebru) Süsleme Sanatı Örneği. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Afyon Kocatepe Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Ankara.
- UNESCO PUBLISHING (2000). *World Culture Report*. Unesco Pub.
- Ustymenko, L. N. (2018). Involving UNESCO Intangible Cultural Heritage in Tourist and Recreational Activity. *International Scientific and Practical Conference World science*. Vol. 9. No. 4. ROST.
- Voloshyna, Iryna (2019). Petrykivka Painting: the Questions of Politics, Authenticity and Identity in Modern Ukraine. And Recreational Activity.
- Xiaofang Zhan, Stuart Walker, Ricardo Hernandez-Pardo & Martyn Evans (2017). “Craft and Sustainability: Potential for Design Intervention in Crafts in the Yangtze River Delta, China”, *The Design Journal*, 20:1.
- Yıldız, Tuna (2020). *Somut Olmayan Kültürel Miras Yönetimi ve Toplumsal Katılım: Türkiye Örneği*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi) Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Ankara.
- Zhang, Lijun (2018). “Presentation, Representation, and Museumification in Heritage Tourism: The Case of Hongkeng Hakka Earth Building Folk Cultural Village.” *Museum Anthropology Review*, 12. 1, 5-13.
- Zorn, E. (2006). Weaving messages today: Three decades of belts in Taquile Island, Peru (1976-2006).

İnternet Kaynakları

- Ak-kalpak İşçiliği*. <https://orhaajans.com/kirgizlarin-ulusal-simgesi-olarak-ak-kalpak/> adresinden 09.02.2020 tarihinde alınmıştır.
- ARCA ADRIATICA: Adriyatik Deniz Mirasının Korunması, Tanıtımı ve Turistik Değerlendirilmesi*. <http://www.batana.org/en/the-eco-museums-projects/arca-adriatica/> adresinden 09.02.2020 tarihinde alınmıştır.
- Artisanat: Foires Commerciales Internationales*. <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000123377?posInSet=1&queryId=8e9d8ddb-75b5-42a5-920e-c04baf8f6616> adresinden 16.05.2020 tarihinde alınmıştır.
- ARTESOL*. <https://www.artesol.org.br/conteudos/visualizar/Iguape-SP5> adresinden 03.04.2020 tarihinde alınmıştır.

- Audrey Azoulay. 2019. "Brüksel'de "Gelecek için Kültür Konuşması.*
<https://www.youtube.com/watch?v=WeNP0GEzQcI> adresinden 16.02.2020 tarihinde alınmıştır.
- Bisalhães Siyah Çömlekçilik Üretim Süreci, Portekiz.*
[https://ich.unesco.org/en/lists?text=&country\[\]=00179&multinational=3&display1=inscriptionID#tabs](https://ich.unesco.org/en/lists?text=&country[]=00179&multinational=3&display1=inscriptionID#tabs) adresinden 14.07.2019 tarihinde alınmıştır.
- Bisarro* <https://www.bisarro.pt/> adresinden 20.03. 2020 tarihinde alınmıştır.
- Body Marbling* <http://www.dovmeatolyesi.com/body-marbling> adresinden 11.03.2020 tarihinde alınmıştır.
- Botswana Kgatlang Bölgesinde Çanak Çömlek Yapım Becerileri, Botswana.*
[https://ich.unesco.org/en/lists?text=&country\[\]=00031&multinational=3&display1=inscriptionID#tabs](https://ich.unesco.org/en/lists?text=&country[]=00031&multinational=3&display1=inscriptionID#tabs) adresinden 09.02.2020 tarihinde alınmıştır.
- Browse the Lists of Intangible Cultural Heritage and the Register of Good Safeguarding Practices*
[https://ich.unesco.org/en/lists?country\[\]=00047&multinational=3&display1=inscriptionID#tabs](https://ich.unesco.org/en/lists?country[]=00047&multinational=3&display1=inscriptionID#tabs) adresinden 20.03. 2020 tarihinde alınmıştır.
- Community project of safeguarding the living culture of Rovinj/Rovigno: the Batana Ecomuseum.* <https://ich.unesco.org/en/BSP/community-project-of-safeguarding-the-living-culture-of-rovinj-rovigno-the-batana-ecomuseum-01098>.
- Crafts in the English Countryside: Towards a Future.* http://heritagecrafts.org.uk/wp-content/uploads/2017/05/crafts_in_the_english_countryside-2004.pdf adresinden 04.03.2020 tarihinde alınmıştır.
- Creating an exact replica of the oldest female thorn costume during lockdown.*
<https://ich.unesco.org/en/living-heritage-experience-and-covid-19-pandemic-01124?id=00137> adresinden 16.08.2020 tarihinde alınmıştır.
- Decision of the Intergovernmental Committee: 9.COM 10.44*
<https://ich.unesco.org/en/decisions/9.COM/10.44> adresinden 20.03.2019 tarihinde alınmıştır.
- Decision of the Intergovernmental Committee: 11.COM 10.A.3*
<https://ich.unesco.org/en/decisions/11.COM/10.A.3> adresinden 15.04.2020 tarihinde alınmıştır.
- Decision of the Intergovernmental Committee: (2014). 9.COM 10.44.*
<https://ich.unesco.org/en/decisions/9.COM/10.44> adresinden 09.02.2020 tarihinde alınmıştır.
- Earthware pottery and Dikopelo folk music in Botswana.* <https://ich.unesco.org/en/living-heritage-experience-and-covid-19-pandemic-01124?id=00023> 15.08.2020 tarihinde alınmıştır.
- Ebru Sanatı.*
<http://unical.iku.edu.tr/cal/event/showEventMore.rdo;jsessionid=17D40DA95C5CFA7A04AC60CE258ABE96> adresinden 09.02.2020 tarihinde alınmıştır.
- Education and training in Indonesian Batik intangible cultural heritage for elementary, junior, senior, vocational school and polytechnic students, in collaboration with the Batik Museum in Pekalongan.* <https://ich.unesco.org/en/BSP/education-and-training-in-indonesian-batik-intangible-cultural-heritage-for-elementary-junior-senior-vocational-school-and-polytechnic-students-in-collaboration-with-the-batik-museum-in-pekalongan-00318> adresinden 17.08.2020 tarihinde alınmıştır.
- Ethics and Intangible Cultural Heritage* <https://ich.unesco.org/en/ethics-and-ich-00866> adresinden 05.04.2020 tarihinde alınmıştır.

Evaluation of UNESCO's Standard-setting Work of the Culture Sector. (2013).
<http://heritagecrafts.org.uk/redlist/issues-affecting-the-viability-of-heritage-crafts/>
adresinden 09.02.2020 tarihinde alınmıştır.

Geleneksel Sanatlar Derneği, <https://www.instagram.com/p/B-hC9wgFahM/> adresinden
09.02.2020 tarihinde alınmıştır.

<http://www.esft.info/en/Projects/Default?id=10> adresinden 03.04.2020 tarihine alınmıştır.

<https://handverksinstituttet.no/loefte-haandverket/bransjenettverk> adresinden 03.04.2020
tarihinde alınmıştır.

<https://www.instagram.com/p/CAst2Yynunj/> adresinden 09.02.2020 tarihinde alınmıştır.

<https://www.instagram.com/p/CEGkVANF9x7/> adresinden 21.08.2020 tarihinde alınmıştır.

İpek Böcekçiliği ile Sürdürülebilir Kalkınma. <https://en.unesco.org/silkroad/silk-road-themes/traditional-craftsmanship> adresinden 09.02.2020 tarihinde alınmıştır.

İstanbul Kalkınma Ajansı (2012). TR 10 Yaratıcı Endüstrilerin Geliştirilmesi Mali Destek Programı (İşletmeler). <http://www.istka.org.tr/media/1111/yarat%C4%B1c%C4%B1-end%C3%BCstrilerin-geli%C5%9Ftirilmesi-mali-destek-program%C4%B1-ygk.pdf>
adresinden 15.04.2020 tarihinde alınmıştır.

iWareBatik. <https://play.google.com/store/apps/details?id=org.iwarebatik.mobileapp>
adresinden 20.08.2020 tarihinde alınmıştır.

iWare Batik. <https://www.iwarebatik.org/iwarebatik-mobile-app-and-artificial-intelligence/>
adresinden 20.08.2020 tarihinde alınmıştır.

Journey of Rural Craft and Cultursl Hub. <https://banglanatak.com/what-we-do/Art%20For%20Life/638> adresinden 04.04.2020 tarihinde alınmıştır.

Knowledge Management for Culture and Development
<https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000219636?posInSet=1&queryId=44de048c-275d-44d0-9aee-6ae17670b9e5> adresinden 15.04.2020 tarihinde alınmıştır.

Lefkara Dantelleri veya Lefkaritika, Kıbrıs.
[https://ich.unesco.org/en/lists?country\[\]=00047&multinational=3&display1=inscriptionID#tabs](https://ich.unesco.org/en/lists?country[]=00047&multinational=3&display1=inscriptionID#tabs) adresinden 13.01.2019 tarihinde alınmıştır.

Lefkara Laces or Lefkaritika <https://ich.unesco.org/en/RL/lefkara-laces-or-lefkaritika-00255>
adresinden 20.03. 2020 tarihinde alınmıştır

Locaks' Take On The History & Future of Cyprus Lefkara Lace
<https://www.bestculturaldestinations.com/blog/cyprus-lefkara-lace-tradition> adresinden
20.03. 2020 tarihinde alınmıştır.

Meeting Report UNESCO-EIIHCAP Regional Meeting Safeguarding Intangible Heritage and Sustainable Cultural Tourism: Opportunities and Challenges.
<https://ich.unesco.org/doc/src/00349-EN.pdf> adresinden 09.02.2020 tarihinde alınmıştır.

Matyó Halk Sanatı, Bir Topluluğun Geleneksel Nakışları, Macaristan.
[https://ich.unesco.org/en/lists?text=&country\[\]=00099&multinational=3&display1=inscriptionID#tabs](https://ich.unesco.org/en/lists?text=&country[]=00099&multinational=3&display1=inscriptionID#tabs) adresinden 14.07.2019 tarihinde alınmıştır.

Nitelikli Eserler Kayıt Bankası Projesi.
<https://www.klasiksanatlar.com/icerik/sayfa/539/Nitelikli%20Eserler%20Kay%C4%B1t%20Bankas%C4%B1%20Projesi.html> adresinden 04.04.2020 tarihinde alınmıştır.

Nomination File No: 00045. "Al-Kalpak İşçiliği Kırgız Erkek Şapkaları"
<https://ich.unesco.org/en/projects/strengthening-the-transmission-of-the-traditional-textile-knowledge-of-taquiile-00045> adresinden 09.02.2020 tarihinde alınmıştır.

Nomination File No: 00100. "Rovinj/Rovigno'nun Yaşayan Kültürünü Korumaya Yönelik Topluluk Projesi: Batana Ekolojik Müzesi" <https://ich.unesco.org/en/BSP/community-project-of-safeguarding-the-living-culture-of-rovinj-rovigno-the-batana-ecomuseum-01098#00100> adresinden 09.02.2020 tarihinde alınmıştır.

- Nomination File No: 00166. “*Taquile ve Dokuma Sanatı*”
<https://ich.unesco.org/en/RL/taquile-and-its-textile-art-00166> adresinden 09.02.2020 tarihinde alınmıştır.
- Nomination File No: 00170. *Endonezya’da Batik* <https://ich.unesco.org/en/RL/indonesian-batik-00170> adresinden 09.02.2020 tarihinde alınmıştır.
- Nomination File No: 00197. “*İpek ve İpekböcekçiliği*”
<https://ich.unesco.org/en/RL/sericulture-and-silk-craftsmanship-of-china-00197> adresinden 09.02.2020 tarihinde alınmıştır.
- Nomination File No: 00255. “*Lefkara Dantelleri veya Lefkaritika*”
<https://ich.unesco.org/en/RL/lefkara-laces-or-lefkaritika-00255> adresinden 09.02.2020 tarihinde alınmıştır.
- Nomination File No: 00318. “*Pekalongan'daki Batik Müzesi İş Birliğinde İlköğretim, Ortaokul, Lise, Meslek Okulu ve Teknik Okul Öğrencileri İçin Somut Olmayan Kültürel Miras Unsuru Endonezya Batik Eğitimi ve Öğretimi,*”
<https://ich.unesco.org/en/BSP/education-and-training-in-indonesian-batik-intangible-cultural-heritage-for-elementary-junior-senior-vocational-school-and-polytechnic-students-in-collaboration-with-the-batik-museum-in-pekalongan-00318> adresinden 09.02.2020 tarihinde alınmıştır.
- Nomination File No: 00517. “*Al Sadu, Birleşik Arap Emirlikleri’nin Geleneksel Dokuma Becerileri*”¹ <https://ich.unesco.org/en/USL/al-sadu-traditional-weaving-skills-in-the-united-arab-emirates-00517> adresinden 09.02.2020 tarihinde alınmıştır.
- Nomination File No: 00633. “*Matyó Halk Sanatı, Bir Topluluğun Geleneksel Nakışları*”
<https://ich.unesco.org/en/RL/folk-art-of-the-matyó-embroidery-of-a-traditional-community-00633> adresinden 09.02.2020 tarihinde alınmıştır.
- Nomination File No: 00644. “*Ebru: Türk Kâğıt Süsleme Sanatı*”
<https://ich.unesco.org/en/RL/ebru-turkish-art-of-marbling-00644>, Erişim Tarihi: 15.03.2020.
- Nomination File No: 00693. “*Ala-kiyiz ve Shyrdak Kırgız Geleneksel Keçe Halı Sanatı*”
<https://ich.unesco.org/en/USL/ala-kiyiz-and-shyrdak-art-of-kyrgyz-traditional-felt-carpets-00693> adresinden 09.02.2020 tarihinde alınmıştır.
- Nomination File No: 00729. “*Toquilla’nın Geleneksel Hasır Şapka Dokuması*”
<https://ich.unesco.org/en/RL/traditional-weaving-of-the-ecuadorian-toquilla-straw-hat-00729> adresinden 09.02.2020 tarihinde alınmıştır.
- Nomination File No: 00753. “*Botswana Kgatleng Bölgesinde Çanak Çömlek Yapım Becerileri*” <https://ich.unesco.org/en/USL/earthenware-pottery-making-skills-in-botswanas-kgatleng-district-00753> adresinden 09.02.2020 tarihinde alınmıştır.
- Nomination File No: 00873. “*Moğol Kaligrafi*” <https://ich.unesco.org/en/USL/mongolian-calligraphy-00873> adresinden 09.02.2020 tarihinde alınmıştır.
- Nomination File No: 00893. “*Ukrayna’nın Dekoratif Halk Sanatı, Bir Olgu Olarak Petrykivka Dekoratif Boyama*” <https://ich.unesco.org/en/RL/petrykivka-decorative-painting-as-a-phenomenon-of-the-ukrainian-ornamental-folk-art-00893> adresinden 09.02.2020 tarihinde alınmıştır.
- Nomination File No: 01058. “*Geleneksel Çini Sanatı*”
<https://ich.unesco.org/en/RL/traditional-craftsmanship-of-cini-making-01058>, Erişim Tarihi: 15.03.2020.
- Nomination File No: 01069. “*Buenos Aires’teki Filete Porteno, Geleneksel Resim Tekniği*”
<https://ich.unesco.org/en/RL/filete-porteno-in-buenos-aires-a-traditional-painting-technique-01069> adresinden 09.02.2020 tarihinde alınmıştır.

- Nomination File No: 01103. “*Tinian Mermer Oymacılığı*”
<https://ich.unesco.org/en/RL/tinian-marble-craftsmanship-01103> adresinden 09.02.2020 tarihinde alınmıştır.
- Nomination File No: 01169. “*Bölgesel El Sanatları Merkezleri: Geleneksel El Sanatlarının Kültürel Mirasını Koruma Stratejisi*” <https://ich.unesco.org/en/BSP/regional-centres-for-craftsmanship-a-strategy-for-safeguarding-the-cultural-heritage-of-traditional-handicraft-01169> adresinden 09.02.2020 tarihinde alınmıştır.
- Nomination File No: 01199. “*Bisalhães Siyah Çömlekçilik Üretim Süreci*”
<https://ich.unesco.org/en/USL/bisalhaes-black-pottery-manufacturing-process-01199> adresinden 09.02.2020 tarihinde alınmıştır.
- Nomination File No: 01288. “*Ahşap Oymacılığı*” <https://ich.unesco.org/en/RL/konjic-woodcarving-01288> adresinden 09.02.2020 tarihinde alınmıştır.
- Nomination File No: 01478. “*Drotárstvo Tel Zanaat ve Sanatı*”
<https://ich.unesco.org/en/RL/drotarstvo-wire-craft-and-art-01478> adresinden 09.02.2020 tarihinde alınmıştır.
- Nomination File No: 01480. “*Bariş İnşası İçin Geleneksel El Sanatlarının Korunması Stratejisi*” <https://ich.unesco.org/en/BSP/safeguarding-strategy-of-traditional-crafts-for-peace-building-01480> adresinden 09.02.2020 tarihinde alınmıştır.
- Nomination File No: 0261. “*Al-Qatt, Al-Asiri Kadın Geleneksel İç Duvar Boyama Sanatı*”
<https://ich.unesco.org/en/RL/al-qatt-al-asiri-female-traditional-interior-wall-decoration-in-asir-saudi-arabia-01261> adresinden 09.02.2020 tarihinde alınmıştır.
- Nomination File No: 0550. “*International Mask Arts and Culture Organization (IMACO)*”
<https://ich.unesco.org/doc/src/NGO-90295-8.COM-ICH-09.pdf> adresinden 03.04.2020 tarihinde alınmıştır.
- Nomination File No: 0290. “*The Serfenta Association*”
<https://ich.unesco.org/doc/src/37520.pdf> adresinden 03.04.2020 tarihinde alınmıştır.
- Non-Governmental Organizations accredited to provide advisory services to the Committee.
<https://ich.unesco.org/en/accredited-ngos-00331> adresinden 09.02.2020 tarihinde alınmıştır.
- Operational Directives for the Implementation of the Convention for the Part I 2003 Convention for the Safeguarding of the Intangible Cultural Heritage Final Report.
Web: https://ich.unesco.org/doc/src/IOS-EVS-PI-129_REV.-EN.pdf adresinden 09.02.2020 tarihinde alınmıştır.
- Safeguarding of the Intangible Heritage- ICH-Operational Directives-7.GA-2018,
<https://ich.unesco.org/en/directives> adresinden 16.10.2018 tarihinde alınmıştır.
- Orta Asya El Sanatları Destek Derneği. [https://www.dnb.com/business-directory/company-profiles.cacsarc-kg_\(kaksark%20keidzhi_of.6f9719b4f1a348acf668a81e48a63ece.html](https://www.dnb.com/business-directory/company-profiles.cacsarc-kg_(kaksark%20keidzhi_of.6f9719b4f1a348acf668a81e48a63ece.html) adresinden 09.02.2020 tarihinde alınmıştır.
- Orta Karadeniz Kalkınma Ajansı (2012). *TR 83 Bölgesi El Sanatlarının Pazarlanması ve Satışı Pazar Araştırması Raporu*. Yeşil Irmak Havzası Kalkınma Birliği.
https://www.oka.org.tr/assets/upload/dosyalar/100tr-83-bolgesi-el-sanatlarinin-pazarlanmasi-ve-satisi-pazar-arastirmasi-raporu-2012_v2.pdf adresinden 15.04.2020 tarihinde alınmıştır.
- Pekalongan'daki Batik Müzesi İş Birliğinde İlköğretim, Ortaokul, Lise, Meslek Okulu ve Teknik Okul Öğrencileri İçin Somut Olmayan Kültürel Miras Unsuru Endonezya Batik Eğitimi ve Öğretimi, Endonezya.
[https://ich.unesco.org/en/lists?text=&country\[\]=00104&multinational=3&display1=inscriptionID#tabs](https://ich.unesco.org/en/lists?text=&country[]=00104&multinational=3&display1=inscriptionID#tabs) adresinden 09.02.2020 tarihinde alınmıştır.

Periyodik Koruma Çalışmaları. <https://ich.unesco.org/en/state/botswana-BW?info=periodic-reporting#usl-0783-2017> adresinden 09.02.2020 tarihinde alınmıştır.

Petrykivka Dekoratif Boyama Sanatı. <https://petrykivka.dp.ua/history/> adresinden 09.02.2020 tarihinde alınmıştır.

Petrykivka <https://petrykivka.dp.ua/history/> adresinden 20.03. 2020 tarihinde alınmıştır.

Petrykivka Decorative Painting as a Phenomenon of the Ukrainian Ornamental Folk Art <https://ich.unesco.org/en/RL/petrykivka-decorative-painting-as-a-phenomenon-of-the-ukrainian-ornamental-folk-art-00893> adresinden 20.03. 2020 tarihinde alınmıştır.

Renkli Macar Nakışlı Masa Örtüsü ve Yastık Kılıfı. <https://www.folk-art-hungary.com/shop/> adresinden 09.02.2020 tarihinde alınmıştır.

Rovinj/Rovigno'nun Yaşayan Kültürünü Korumaya Yönelik Topluluk Projesi: Batana Ekolojik Müzesi, Hırvatistan. [https://ich.unesco.org/en/lists?text=&country\[\]=00058&multinational=3&display1=inscriptionID#tabs](https://ich.unesco.org/en/lists?text=&country[]=00058&multinational=3&display1=inscriptionID#tabs) adresinden 14.07.2019 tarihinde alınmıştır.

Safeguarding Intangible Heritage and Sustainable Cultural Tourism: Opportunities and Challenges. <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000178732?posInSet=1&queryId=e232e789-ff11-44f7-a331-a8a69a59a86c> adresinden 05.03.2020 tarihinde alınmıştır.

Safeguarding Intangible Cultural Heritage Through TVET – Report of the UNESCO – UNEVOC Virtual Conference. <https://unevoc.unesco.org/up/virtualconference-22-eng.pdf> adresinden 21.06.2020 tarihinde alınmıştır.

SOKÜM Müze, Ebru Sanatı Bir Dokunuş Bin His Atölyesi. <https://www.facebook.com/photo.php?fbid=584707528663618&set=gm.2645739718831453&type=3&theater> adresinden 09.02.2020 tarihinde alınmıştır.

SOKÜM Müze, Ebru Sanatı Bir Dokunuş Bin His Atölyesi <https://www.facebook.com/photo.php?fbid=584707528663618&set=gm.2645739718831453&type=3&theater> adresinden 20.03. 2020 tarihinde alınmıştır.

Somut Olmayan Kültürel Miras Müzesi. <https://www.facebook.com/ankarasokum/photos/a.655176404575559/2999302140162962/?type=3&theater> adresinden 09.02.2020 tarihinde alınmıştır.

Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi. <http://www.unesco.org.tr/Pages/181/177/> adresinden 09.02.2020 tarihinde alınmıştır.

Suudi Miras Koruma Derneği. <https://sites.google.com/a/shps.org.sa/sh/home/Asiri-Qatt-art> adresinden 09.02.2020 tarihinde alınmıştır.

Taquile ve Dokuma Sanatı, Peru. [https://ich.unesco.org/en/lists?text=&country\[\]=00173&multinational=3&display1=inscriptionID#tabs](https://ich.unesco.org/en/lists?text=&country[]=00173&multinational=3&display1=inscriptionID#tabs) adresinden 14.07.2019 tarihinde alınmıştır.

Toquilla'nın Geleneksel Hasır Şapka Dokuması, Ekvator. [https://ich.unesco.org/en/lists?text=&country\[\]=00012&multinational=3&display1=inscriptionID#tabs](https://ich.unesco.org/en/lists?text=&country[]=00012&multinational=3&display1=inscriptionID#tabs) 12.05.2020 tarihinde alınmıştır.

Virtual Conference on Safeguarding Intangible Cultural Heritage through TVET. <https://unevoc.unesco.org/home/Virtual%20conference%20on%20safeguarding%20intangible%20cultural%20heritage%20in%20TVET> 10.08.2020 tarihinde alınmıştır.

Yılın Yerli Tasarımcıları Yarışması (5 Ekim 2011). <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000219636?posInSet=1&queryId=44de048c-275d-44d0-9aee-6ae17670b9e5> 10.03.2019 tarihinde alınmıştır.

Zimbabve Kırsalında Yaratıcı ve Kültürel Endüstrilerin Durumu Hakkında Temel Araştırma Raporu <http://www.amaguguheritage.org/wp-content/uploads/2016/10/Baseline-Survey-Interior-Final.pdf> 20.04.2020 tarihinde alınmıştır.

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Soyadı, adı : TÜZEL, Bilge
Uyruğu : T.C.
Doğum tarihi ve yer : 31.08.1995, İstanbul
Medeni hali : Bekâr
Telefon : 0545 521 90 74
e-mail : bilge.tuzel@gmail.com

Eğitim Derece	Eğitim Birimi	Mezuniyet Tarihi
Yüksek lisans	Türk Halk Bilimi	Devam Ediyor
Lisans	Kütahya Dumlupınar Üniversitesi	2017
	Türk Dili ve Edebiyatı	
Lise	Fatih Vatan Lisesi	2013

İş Deneyimi

Yıl	Yer	Görev
2019 Mayıs-...	UNESCO Türkiye Millî Komisyonu	UTMK SOKÜM
	İhtisas Komitesi Raportörü – Kültür Sektörü Yüksek Lisans Bursiyeri	
2017- ...	Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi	
	Somut Olmayan Kültürel Miras Müzesi	Müze Rehberi

Yabancı Dil

İngilizce

